R.P. MİLLON

Zapata

ant

MEKSİKA'DA KÖYLÜ DEVRİMİ

Robert P. Millon

ZAPATA

ANT

ANT YAYINLARI 23

Orijinal adı
ZAPATA, THE IDEOLOGY OF A PEASANT REVOLUTIONARY

İlk yayını
INTERNATIONAL PUBLISHERS
New York, 1969

Türkiye yayını
ANT YAYINLARI
İstanbul, Ağustos 1969

Kapak resmi
OROZCO (Zapatacılar)

Kapak düzeni
İNCİ ÖZGÜDEN

Dizgi :
ES - İN MATBAASI

Baskı
AHMET SARI MATBAASI

Cilt :
ŞEHİR MÜCELLİTHANESİ

Robert P. Millon

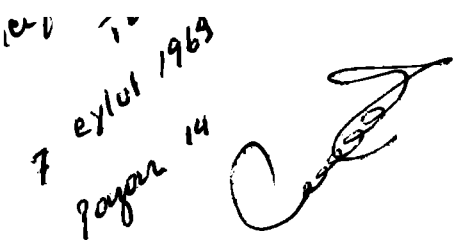
ZAPATA

Meksika'da Köylü Devrimi

Türkçesi Tektaş AĞAOĞLU

ANT YAYINLARI
Cağaloğlu, Başmusahip Sok. 10/12 - İSTANBUL

Önsöz

Emiliano Zapata ve taraftarları bugün Meksika'da 1910 Meksika Devriminin özünü temsil eder olmuşlardır. Devrimin odak noktası toprak reformu dileğiydi ve Zapata'cılar, yani Güneyliler, kelimenin tam anlamında devrimin toprak reformcularıydılar. Zapata, toprakların bölüşülmesini isteyen Ayala Planını 1911'de yayınladı. Ondan sonra gerek kendisi, gerekse onun izinden gidenler, Alvaro Obregon rejimi 1920'de, gerçek bir toprak reformu vaadederek Zapata'cılarla barışıncaya kadar planlarının gerçekleşmesi uğrunda inatla döğüştüler. Herşeyden çok Güneylilerin mücadelesi sonucundadır ki, Meksika Devrimi o günden bu güne ona kendine özgü niteliğini veren tarımsal öze kavuşabildi.

Toprak dağıtımı ilk amaçları olduğu halde, Zapata'cılar, milli çapta ekonomik, sosyal ve siyasi reformları da kapsayan dört başı mamur bir program geliştirmişlerdi. Güneylilerin bu devrimci milli programının apaçık tanımlanmış bir ideolojik yönelişi vardı. Bu kitabın amacı Zapata hareketinin tarımsal özü kadar daha geniş veçhelerini de incelemek ve böylelikle Zapata'cıların Meksika Devrimindeki yerlerini açıklığa kavuşturmaktır. Eserin ilk bölümünde yer alan Zapata hareketinin silahlı mücadele faslı, tastamam bir inceleme değildir. Sadece, Zapata'cı ideolojinin tahlilini daha anlamlı kılmaya yarıyacaktır.

Yirminci Yüzyıl başlarında Meksika'nın fikir hayatı Batı düşüncesinin çeşitli eğilimlerine açıktı. Liberalizm, pozitivizm, Bergsonculuk, anarşizm, sosyalizm ve daha birçok felsefe akımı Meksikalıları etkiliyordu. Özellikle liberalizm, Meksika'nın Ondokuzuncu Yüzyıl başlarına rastlıyan bağımsızlık hareketinden beri milletin fikir ve siyaset tarihinde önemli bir rol oynamış, Meksika düşüncesinin dokusuna işlemişti. Bu kitap, Zapata hareketinin bütün bu felsefi akımlar ortasında dile getirdiği ideolojinin özelliğini belirlemeye çalışacaktır, bu kavramların kaynakları yada tarihiyle ilgilenmiyecektir.

Meksiko, D.F. Ocak, 1969 *R.P.M.*

ZAPATA

Meksika'da Köylü Devrimi

1 Zapatacıların Mücadelesi

Zalim hükümetlerden elinizde şapkanızla değil, silahla adalet isteyiniz.
Emiliano Zapata

1910 yılında Maksika, *hacienda* adı verilen büyük malikanelerle kaplı bir ülkeydi. *Hacienda*'da iş gücünü malikaneye borçla bağlı yarıcılar ve kiracılar sağlardı. *Hacienda* üretimi daha çok geleneksel ve tekdüze bir çizgi izlerdi. Malikane sahipleri çiftliklerine mümkün olduğu kadar az para yatırırlardı. Üretim kısmen tüketime gider, kısmen de pazar için yapılırdı. Yani *hacienda*'nın yiyecek ve yapı malzemesi ve çeki hayvanları gibi ihtiyaçları mümkün olduğu kadar kendisi tarafından karşılanırdı. *Hacienda,* ayrıca pazarda satılan bir ticari ürün de yetiştirirdi. Bu satıştan elde edilen gelirin bir parçası *hacienda*'da üretilmeyen ihtiyaç maddelerinin satın alınmasına gider, geri kalanı da büyük şehirlerden birinde ailesiyle birlikte rahat bir hayat süren *hacendado* (hacienda sahibi) tarafından harcanırdı. *

*** Tarım işçisini kısmen kendi tüketimi, kısmen de pazar için üretim yapan özel mülkiyetli büyük çiftliklere bağlayan üretim tarzı için bu kitapta «yarı-feodal üretim tarzı» deyimi kullanılmıştır.**

Milletin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatı, *hacendado*'lar, askeri, siyasi, dini kuruluşların yukarı kademeleri ve zengin tüccar ve iş adamlarından kurulu bir oligarşinin hakimiyeti altındaydı. Bunların hepsi de bir avuç yabancı kapitalistle zımni işbirliği halindeydiler. Halkın çok büyük çoğunluğu, borçla *hacienda*'lara bağlanmış köylülerdi.

Emiliano Zapata'nın memleketi ve Zapata hareketinin geliştiği yer olan Morelos eyaletinin ekonomik ve siyasi hayatı da birkaç zengin adamın elindeydi. Bir yazara göre, Morelos'ta bütün toprakların yüzde altmış ikisi ve ekilen toprakların hemen hemen tümü 30 *hacienda*'nın mülkiyetindeydi. Eyler Simpson şöyle der: «Cumhuriyetin bütün eyaletleri içinde Morelos, gerek tüzel kişilikleriyle köylerin, gerekse fert fert köylülerin, 1910'dan önce en büyük toprak kaybına uğradıkları ve toprağın bir avuç *hacendado* elinde en çok toplandığı yerdi.»

Eyalette belli başlı ekonomik faaliyet şeker üretimiydi. Eyalet halkının çoğunluğu, özgür köylerde yaşadıkları halde kendilerine yetecek toprakları olmadığından, şeker çiftliklerinde ırgatlık ederlerdi. Bu şeker çiftlikleri, geleneksel Meksika *hacienda*'sına şurada benzemezlerdi: Sürekli kâr artışı gözeten kapitalist işletmelerdi hepsi. Öyle olduğu halde sahipleri geleneksel *hacienda* kuralına uyar, çiftliklerinin başında bulunmazlardı. Morelos'un dört bir yanında modern makinalarla donatılmış şeker fabrikaları kurulmuştu, ve Morelos, küçük bir eyalet olmasına rağmen, Meksika'nın toplam şeker üretiminin üçte birini çıkarıyordu. *Hacendado*'lar durmadan köy topraklarına el atarak hem kendi topraklarını artırırlar, hem de küçük çiftçileri maişetten yoksun bırakıp büyük çiftliklerde ırgatlığa zorlarlardı.

Emiliano Zapata, Morelos'ta Anenecuilco'da doğmuş bir *mestizo** idi. Doğum tarihi 8 Ağustos, 1879'dur. Ba-

* **Mestizo** Melez.

basının küçük bir toprağı yada *rancho*'su* vardı. Zapata çiftlik işlerinde babasına yardım eder, yöredeki ilkokula giderdi. Emiliano 18 yaşındayken babası öldü, anasıyla üç kızkardeşinin bakımı onun üzerine kaldı. (Emiliano'nun ağabeyi Eufemio evlenmiş, ayrı bir ev açmıştı.) Emiliano babasının *rancho*'sunu devraldı, ayrıca komşusu olan bir hacienda'dan biraz toprak kiraladı. Burada karpuz yetiştiriyordu. Giderek, tahıl taşıyarak gelirini artırmak için kendine bir katır kervanı düzebilecek kadar ilerletti işini.

Çok geçmeden düzenle çatışmaya başladı. Irgatları *hacienda*'lara, yöre polisine ve *rurales*'e (kır jandarması) karşı koruyordu. Bu faaliyeti yüzünden birkaç kere eyalet dışına kaçmak zorunda kaldı. Bir keresinde de kısa bir süre askere alındı.

Eylül 1909'da Anenecuilco'lular Zapata'yı köy savunma komitesi başkanı seçtiler. Görevi, yüzyıllar süregelen bir adete göre, topluluğun çıkarlarını korumaktı. Başkan sıfatıyla, Cumhurbaşkanı Porfirio Diaz ve Morelos valisi Pablo Escandon'a karşı köyünün haklarını savunmak için ilkin yürürlükteki hukuk kurallarından şaşmadı. Köyün dilekleri yerine getirilmeyince ve komşu *hacienda El Hospital,* Anenecuilco topraklarına tecavüzü durdurmayınca, 1910 yılında iki kez köyün başına geçip kan dökmeden *hacienda* topraklarını işgal etti ve köylü arasında bölüştürdü.

Görülüyor ki, Zapata, ekonomik bakımdan, *hacienda*'larda yaşıyan *peon*'lardan** belli bir ölçüde daha bağımsızdı. Genç yaşında, kurulu düzenle savaşan ve kurulu düzene karşı savaşı yöneten bir kişi olarak sivrilmişti.

Onu tanıyanların dediğine göre Zapata içten, sade,

* **Rancho : çiftlik.**

** **Peon: Meksika'da efendisine olan borcunu ödeyinceye kadar köle gibi çalışan kimse.**

alçakgönüllü, ama yaman bir kişiydi. Sonraları da adamlarına karşı, hele köylülere karşı anlayışlı davranmış, kendini saydırmıştır. Doğuştan kabiliyetliydi, kolay öğrenirdi. İnsanları çabuk tanır, sorunlarını anlardı. Kolay kolay oyuna gelmezdi.

1910'da, Coahuila eyaletinde zengin bir *hacendado*'nun oğlu olan Francisco Madero, 1876'dan beri Meksika'nın diktatörü ve 1884'ten beri de cumhurbaşkanı olan Porfirio Diaz'a karşı ilk devrim hareketini başlattı. Madero'nun, «Etkin oy hakkı ve bir tek devre için seçim» sloganıyla dile getirdiği amaçları büyük ölçüde siyasi olmakla birlikte, devrimci programı «San Luis Planı» (Potosi), kanunsuz yollarla ellerinden alınmış toprakların küçük çiftçilere geri verilmesini öngören bir maddeyi de kapsıyordu. Özellikle Madero'nun planındaki bu maddenin çekimine kapılan Zapata derhal kendine taraftar topladı ve bir aracı yoluyla Madero'yla ilişki kurduktan sonra Morelos'da devrimi başlattı. Cuautla'nın 1911 Mayısında Zapata'cılar tarafından kuşatılıp ele geçirilmesi, Güneyde kesin bir zafer oldu. Yine o ay içinde Pascual, Orozco ve Pancho Villa, Ciudad Juarez'i zaptettiler. Diaz hükümeti devrimcilerin zaferini kabul etmek zorunda kaldı. Zapata'cıların başarısı ve Güneyli devrimcilerin savunma imkanları az olan başkente saldırmaya hazırlanmaları, Diaz'ın cumhurbaşkanlığından çekilme kararını vermesinde büyük ölçüde etkili oldu. Madero ile Diaz'ın temsilcileri arasında varılan bir anlaşma gereğince (Ciudad Juarez Andlaşmaları diye bilinir bu anlaşma), Diaz'ın Birleşik Amerika büyük elçisi Francisco Leon de la Barra genel seçimler yapılana kadar geçici cumhurbaşkanlığını üzerine aldı.

Zapata'cılar ilkin Madero'dan yanaydılar. Geçici hükümeti hoşgörüyle karşıladılar. Madero'nun, gerekli incelemelerden sonra Morelos'ta kanun yoluyla toprak re-

formu yapacağına dair verdiği sözü tutacağına inanıyorlardı. Onun için Zapata, Modero'nun isteği üzerine, birliklerine dağılmalarını ve silahlarını bırakmalarını emretti. Kısa bir süre sonra Zapata birliklerinin beşte dördü terhis olmuştu.

Oysa eski rejim sadece kağıt üzerinde yenilmişti. Diaz bürokrasisi ve federal ordu ayakta duruyordu. *Hacendado*'lar ülkede hâlâ hakimdiler. Eski düzenin unsurları reform teşebbüslerini baltalamaya, Madero'cular arasına nifak sokmaya başladılar. Federal ordu Puebla, Leon, Tlaxcala, Torreon, Zacatecas ve başka yerlerde devrimcilerle kanlı çatışmalar yarattı. Buna rağmen, Madero, kendisini zafere götüren devrimci güçlerin silahlarını bırakmalarında ısrar ediyordu.

Mayısta Morelos'un her bir yanından çıkarılan federal birlikler bu kez geri döndüler ve Zapata'cılara karşı saldırgan hareketlere giriştiler. Bunun üzerine Zapata birliklerini terhis etmekten vazgeçti. Madero, Morelos'ta Cuautla'da Zapata'yla bu konuda bir görüşme yaptı. Görüşmenin daha başında Zapata, Vera Cruz eyaletinde kendisine bir *hacienda* verilmesi ve güvenliğini sağlamak için yanına ufak bir silahlı muhafız birliği katılmasına karşılık devrim sahnesinden çekilmesi yolunda cumhurbaşkanı adayının öne sürdüğü teklifi reddetti. Heyecanla, topraklarının köylülere geri verilmesi için savaştığını, ardından gelenleri satmaya razı olamıyacağını bildirdi.

Bu kötü başlangıca rağmen, sonunda bir anlaşmaya vardılar: Zapata adamlarına silah bıraktıracak, Zapata'cıların silahlarını bırakmaları ölçüsünde de federal birlikler Morelos'tan çıkacaklardı. Morelos'a Güneyin kabul edeceği bir eyalet valisi ile bir askeri kumandanın atanması üzerinde de anlaştılar. Morelos'un tarım sorunlarını bir an önce çözmek üzere valiye bir komisyon kurma yetkisi verilecekti. Bunu haber alan geçici cumhur-

başkanı Leon de la Barra, General Victoriano Huerta'ya Güney Kurtuluş Ordusu adıyla anılan Zapata kuvvetleri üzerine yürümesini emretti. Madero ile yapılan anlaşma gereğince silahlarını bırakmaya başlamış olan Zapata'cılar hemen bunu durdurmak zorunda kaldılar.

Federal kuvvetlerin bu düşmanca hareketi Madero'nun bilgisi dışında kararlaştırılmıştı. Hatta Madero'nun hayatı dahi tehlikeye düşmüştü, çünkü federal birliklerin harekatı başladığında o daha Cuautla'daydı. Buna rağmen Zapata, Modero'nun Meksiko'ya dönmesine engel olunmaması için emir verdi. Huerta Ağustos sonunda Zapata'nın kuvvetlerini silahlı çatışmaya zorladı ve Eylülde federal birlikler Zapata'cılara karşı genel bir saldırıya geçtiler. Zapata'nın düşmanlarından Ambrosio Figueroa, Morelos'a vali atandı.

Madero başkentte, Güneyde savaşın yeniden başlamasına hükümetin Eduardo Hay'ı Morelos valisi yapmamasının ve Huerta birliklerinin Zapata'cılar üzerine yürümesinin sebep olduğunu açıkladı. Cumhurbaşkanı olduğu zaman hükümetin yanlışlarını düzelteceğine, Cuautla anlaşmaları esasına göre Morelos'ta barışı sağlıyacağına söz verdi. Fakat ne Leon de la Barra ve Huerta ile resmen ilişkisini kesti, ne de hükümetin Morelos'ta saldırıya son vermesi üzerinde ısrar etti.

Üstün kuvvetler karşısında kalan Güneyliler gerilla taktiklerine başvurdular. Süregiden silahlı çatışmaya rağmen Zapata hükümetle iki kere görüşmeye teşebbüs etti. Bundan bir sonuç alınmayınca 22-23 Ekim 1911'de Meksiko şehri varoşlarına bir baskm verdi. Milli Meclis telaşlandı.

Madero, 6 Kasım 1911'de cumhurbaşkanlığını devraldı ve derhal Gabriel Robles Dominguez'i Zapata ile görüşmeye gönderdi. Görüşmeler devam ederken federal birlikler Zapata'cılar üzerine yürüdüler. Daha önce, Ağus-

tostaki barış görüşmelerini bozmak için de aynı taktiğe başvurmuşlardı.

Gelgelelim bu kez Madero federal kumandanları azarlamadı bile. Zapata'nın barış şartları arasında federal birliklerin geri çekilmesi; Raul Madero, Eufemio Zapata yada kabule şayan bir başka önder kumandasında Morelos'ta barışı korumak için beş yüz Zapata'cıdan bir jandarma birliğinin kurulması; valinin değiştirilmesi ve bir toprak reformu kanunu çıkarılması vardı. Bunlar geçen Ağustosta Madero'nun Cuautla'da kabul etmiş olduğu şartlara çok benzediği halde Madero bu kez hepsini geri çevirdi. Zapata'cılara derhal ve kayıtsız şartsız teslim olmalarını buyurdu. Dediğini yaparlarsa bağışlıyacaktı onları. Robles Dominguez'e, «isyankar tutumunun hükümetimi yıprattığını, hiç bir nedenle bu halin devamına göz yumamıyacağımı» Zapata'ya bildirmesini söyledi.

Zapata'nın buna cevabı mücadeleye devam ve 28 Kasım 1911'de Ayala Planını ilan etmek oldu. Ayala Planı bütün devrim boyunca Güneylilerin baş ülküsü olmakta devam etti.

Federal generallerden Juvencio Robles hunhar bir harekatla Morelos'un altını üstüne getirdi. O kadar ileri gitti ki, sonunda Madero onun yerine (sonradan Francisco Villa'nın önde gelen taraftarlarından olan) General Felipe Angeles'i atadı da çarpışmalar birazcık olsun yatıştı.

Madero ve çağını inceleyen Stanley Ross, Madero ile Zapata arasındaki anlaşmazlık üzerine şunları söyler: «Zapata'nın belli başlı dilekleri yerine getirilmiş olsaydı, Morelos isyancılarının hükümete baş eğecekleri aşağı yukarı muhakkaktı.» Madero devri üzerinde önemli bir inceleme yayınlayan bir başkası, Charles Cumberland da buna yakın bir sonuca varmıştır. Her iki yazar da, fede-

ral hükümetle Zapata'cılar arasındaki çatışmanın sorumluluğunu gericilerle karşı-devrimcilerin manevralarına yüklerler.

Madero'nun, devrimi hemen hemen sadece siyasi nitelikte gördüğü ve Diaz rejiminden kalan bürokrasiyle orduya hiç dokunmadığı göz önünde tutulursa, Madero ile Zapata'nın bozuşmalarının kaçınılmaz olduğu anlaşılır. Daha önce de gördüğümüz gibi, Madero, San Luis Planında hiç olmazsa kısmi bir toprak reformu için tedbir alınmasını istemişti. Fakat Diaz karşısında başarısını sağlama bağlıyan Ciudad Juarez Andlaşmalarının, Planın bu maddesini uygulamasına engel olduğunu iddia ediyordu şimdi. Çünkü, dediğine göre, bu andlaşmalar onu, eski Diaz rejiminin mahkeme kararlarını ve idari icraatının meşruluğunu kabule zorlamaktaydı. Diaz iktidarı elden bırakmadan, Madero'nun elini kolunu bağlamış da öyle gitmişti.

Madero, Meksika'nın köy bölgelerinde -ağır bir tempoyla- küçük özel mülkiyeti geliştirmek ve *ejido*'ları* köylere geri vermek istediğini açıkladı. Toprak reformu sorununu incelemek üzere iki heyet kurdu: Milli Toprak Komisyonu ile Toprak Yürütme Komisyonu. Bunlardan ikincisi, Nisan 1912'de yayınladığı raporda, büyük çiftliklerden hükümet eliyle toprak satın almanın ve hazine topraklarını bölüştürmenin toprak reformunu gerçekleştirmek için tutulacak yararlı ve pratik bir yol olmadığını bildirerek *ejido*'ların köylere geri verilmesini salık verdi. Fakat hükümet komisyonun öğütlerine pek kulak asmadı. Köylerden kanuna aykırı olarak gaspedildiği ispat edilebilen *ejido* topraklarını geri almakla yetindi. Ayrıca, büyük toprak sahiplerinden toprak satın alıp bazı hazine topraklarının da kadastrosunu çıkararak hazineye intikal ettirdi ve hepsini az topraklı köylü arasında bölüştürdü.

*** Ejido : Ortak toprak**

Bununla birlikte bütün bunlar esas toprak sorununa yüzeyde el atmaktan öteye varmadı.

Madero 1912 Haziranında toprak reformu konusundaki tutumunu şöyle özetledi: «Sürekli çabalarla küçük çiftlikler yaratmak başkadır, büyük mülkleri parçalamak başkadır. Ben hiç bir zaman bu ikincisini yapmayı düşünmedim, ne de konuşmalarımda ve beyanlarımda bunun sözünü ettim.»

Aynı yılın Aralık ayında Temsilciler Meclisinde komşu *hacienda*'ların topraklarına el konularak *ejido*'ların köylere geri verilmesi tasarısını savunan Luis Cabrera, cumhurbaşkanının bu tasarıya karşı olduğunu söyledi. Cabrera'ya göre Madero ekonomik reformlara el atmadan önce ülkede barışı sağlamak istiyordu, oysa barışı sağlayıp sürdürmeye yarıyacak sağlam bir temel ancak bu reformların gerçekleşmesiyle elde edilebilirdi. Madero gerçeği görmemekte direniyordu.

Ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı yarı-feodal niteliğini korudukça Madero'nun Meksika'da bir siyasi demokrasi rejimi kurma ülküsü gerçekleşemezdi. Bunun gibi, Diaz bürokrasisi ve ordu olduğu gibi kaldığı ve *hacendado*'lar malikanelerini ellerinde tuttukları sürece, «kanuna uygun yollardan ve gerekli incelemelerden sonra» bir toprak reformunu gerçekleştirmek imkansızdı.

Tutucular, Madero cumhurbaşkanı ilan edilmeden önce, federal hükümetle Güney Kurtuluş Ordusu arasında bir silahlı çatışma çıkarmayı başarmışlardı. Madero, cumhurbaşkanı olduktan sonra Zapata'cılar ve diğer devrimcilerle anlaşmaya yanaşmamakla, eski düzeni sürdürmek isteyenlerin ekmeğine yağ sürdü. Devrimcilerle anlaşmaya yanaşmaması Madero'nun ekonomik ve sosyal konulardaki temelden tutucu davranışına bir örnekti. Madero'nun ilk amacı siyasi reformdu, ama siyasi reformla-

rın ancak ülkenin sosyal yapısında köklü değişikliklerle birlikte gerçekleşebileceğini anlamamıştı Madero.

Bu konudaki dar görüşlülüğü, belki de, sınıfsal ilişkilerinden ileri geliyordu. Meksika'nın en zengin toprak sahibi ailelerinden birinin oğluydu. İçinden çıkıp geldiği ortam köklü reformların zorunluluğunu görmesine elvermiyordu. Bu reformlar o sınıfın iktidar ve imtiyazlarını kısıtlıyacaktı çünkü. Oysa siyasi reformlar kendi sınıfından olanlara hükümet işlerinde daha etkili olma fırsatını sağlıyacaktı. Tarihte bazı kişiler kendi sınıfsal ortamlarını aşmasını bilmişlerdir. Madero bunu başaramadı. Eski düzenin bazı yanlarına karşı çıkıyordu ama, sosyal devrimden yana olan güçlerle sonuna dek aynı safta göremiyordu kendini. O yüzden düzenin korunmasına çalışan güçlerle sosyal devrimden yana güçler arasında ezildi.

Huerta, ehliyetsiz Madero hükümetinin Şubat 1913'te askeri bir darbeyle devirdi ve eski düzeni destekleyen bir dikta rejimi kurdu. Darbe daha sonuçlanmadan Zapata, Meksiko şehrindeki isyancı federal askerlerle çarpışmak üzere Madero'nun emrine bin kişi vermeyi teklif etti. Madero bu teklifi kabul etmedi. Yine, General Felipe Angeles isyanı bastırmak için Madero'ya yardımcı olmak üzere kuvvetlerinden bir kısmıyla Meksiko'ya döndüğü zaman, Zapata, Angeles'in askerlerini sevkettiği trene ve hemen hiç savunmasız kalmış olan Cuernavaca'ya saldırmamaya razı oldu. Bu olaylar sırasında Cuernavaca'da yaşıyan Rosa King adında dikkatli bir İngiliz kadını şöyle diyor: «Şimdi biliyorum ki, Madero hapiste sonunu beklerken, Meksika'da askerlerinin başına geçip onu kurtarmaya hazırlanan tek bir asker vardı, o da Madero'nun kötü davrandığı Zapata idi.»

Madero, Huerta'nın emriyle öldürülmeden az önce hapishane arkadaşı General Angeles'e, Zapata'nın federal subaylara güvenmemekte ve 1911 Ağustosunda kar-

şılaştıkları zaman kendisine söylediği gibi subaylarını eninde sonunda ihanet edeceklerine inanmakta haklı olduğunu söylemiştir. Huerta'nın tutukladığı bir başka hapishane arkadaşına, Federico Gonzales Garza'ya da şöyle demiş: «Bir siyaset adamı olarak büyük kusurlarım oldu. Onlar yüzünden bu hallere düştüm. Herkesi hoşnut etmeye çalıştım, gerçek dostlarıma güvenmesini bilemedim. Ah, ah! Gerçek dostları dinlesceydim, kaderim böyle olmıyacaktı. Oysa ben devrime hoş gözle bakmıyanlara daha çok kulak verdim. Bugün bunun acısını çekiyoruz.»

Huerta ilkin Zapata'yla görüşmeye çalıştıysa da, toprak ağalarına dayanan hükümet ile devrimci köylü grupları arasındaki kesin ayrılık bunda başarılı olmasına elvermedi. Zapata'yı satın almanın da yolu yoktu. Huerta'nın üstü kapalı tekliflerine verdiği cevaplar devrimci ruhun tam bir belagatla dile gelişiydi: «Kölelere layık bir barış, yada mezarda barış istemiyoruz biz... Özgürlük temeli üzerinde, siyasi inancımızın öngördüğü siyasi reform ve toprak reformu temeli üzerinde barış istiyoruz. Biz kardeşlerimizin kanı üzerinde pazarlığa oturacak tıynette adamlar değiliz. Ne de kurbanlarımızın kemiklerine basarak devlette ve kilisede mevkilere konmaya niyetimiz var.»

Zapata'cıların bu uzlaşmaz tutumu Huerta'yı çok sayıda askeri birliklerini Güney harekatına ayırmaya zorlıyarak, Kuzeydeki devrimi daha örgütlenmeye vakit bulamadan bastırma planlarını altüst etti. Huerta, Morelos'da yeniden yakıp yıkma siyasetine döndü, Dobles'i yine bu işe atadı. 1913 yılının sonuna doğru Zapata'cı kuvvetlerin büyük bir parçası Morelos dışına sürülmüştü. Fakat komşu eyaletlerde faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Zapata kendisi Guerrero'da harekatı yönetiyordu. Orda kumandasındaki birlikler büyük kasabaları ele geçirdiler, eyalet başkenti Chilpancingo'yu kuşattılar. Chilpancingo

24 Mart 1914'de düştü. Nisan 1914'de Zapata'cı kuvvetler Morelos'a döndüler ve Mayıs sonuna varmadan eyalet başkenti Cuernavaca dışında bütün kasabaları ele geçirdiler. Cuernavaca Haziranda kuşatıldı, Ağustosta zaptedildi.

Bu sırada Anayasacılar, görünüşte Venustiano Carranza'nın önderliğinde, Kuzeyden başkent üzerine ilerliyorlardı. Saldırının büyük yükünü Panço Villa'nın Kuzey Tümeni sırtlanmıştı. Torreon, San Pedro de las Colonias ve Zacatecas çarpışmalarında federal ordunun bel kemiği kırıldı, Huerta 1914 Temmuzunda ülkeyi bırakıp kaçtı.

Bununla birlikte devrim hemen anında galebe çalamamıştı. Anayasacıların Villa ve Carranza hizipleri arasında bir ayrılık başgöstermişti. Zapata'cılar üçüncü bir kuvvet teşkil ediyorlar, fakat daha çok Villa'cılardan yana eğilim gösteriyorlardı. Villa'cılara daha dost gözüyle bakıyorlardı.

Güneyliler Carranza'cılara, özellikle Carranza'nın kendisine güvenmiyorlardı. Bu güvensizliğin bir çok nedeni vardı. Carranza siyasi, sosyal konularda ve toprak reformu konusunda tutumunu kesinlikle açıklamış değildi. Milletin başına geçmeden önce ülkedeki diğer devrimci önderlerin fikrini almamıştı. General Alvaro Obregon kumandasındaki Anayasacı ordu, önceden Güney Ordusuyla anlaşmadan Ağustos 1914'de Meksiko'yu işgal etti. Obregon başkente girmeden önce federal kumandanlarla Teoloyucan Andlaşmalarını imzaladı. Bu andlaşmalar gereğince Güney Ordusunun karşısındaki ileri karakollarda mevzilenen federal birliklerin yerini Anayasacı birlikler alacaktı. İkinci Teoloyucan Andlaşmasının dördüncü maddesi şöyleydi: «San Angel, Tlalpan, Xochimilco ve diğer şehirlerde Zapata'cılara karşı mevzilenen federal birlikler, Anayasacı kuvvetler onların yerlerini alır

almaz, işgal etmiş oldukları yerlerde silahlarını bırakacaklardır.»

Anayasacılar federal birliklerin mevzilerini devraldıktan sonra Zapata'cı kuvvetlerle çatışmalar başladı. İleride de göreceğimiz gibi, Anayasacı hareket içinde daha radikal bir grup sosyal reformları gerçekleştirmek istiyordu. Bunlar arasında toprak reformu da vardı ve özde Zapata'cılarm savundukları programa yakındı. Bununla birlikte Anayasacılar içinde hakim olan ve harekete yönünü veren grup Carranza'nın başını çektiği ılımlılardı.

Carranza toprak reformu konusunda bazı tedbirlere razı olacak gibi görünüyordu ama, Güneylilerin istedikleri kapsamda bir reforma hemen gitmeyi düşünmüyordu. 24 Eylül 1913'te Sonora'da Hermosillo'da yaptığı bir konuşmada toprak reformuna kısaca değindiyse de, gerçekleştirmek istediği reformların ayrıntılarına girmedi. 1914 yazında Nuevo Leon valisi ve askeri kumandanı Antonio I. Villarreal, Carranza'nın onayıyla bir kararname yayınlıyarak kendi eyaletinde borç-*peon*'luğunu kaldırdı.

Onun ardından 1914 Ağustos ve Eylül aylarında birçok Anayasacı vali ve general Ouebla, Tlaxcala, Tabasco ve San Luis Potosi eyaletlerinde borç-*peon*'luğunu kaldırdılar. Aguascalientes'te vali, haftada bir gün tatil ve sekiz saatlik iş günü ilan etti. Tabasco valisi sekiz saatlik iş günü için asgari bir ücret tespit etti. San Luis Potosi valisi, borç-*peon*'luğunu kaldırmaktan başka ayrıca *tiendas de raya*'yı (malikane yada «şirket» mağazaları) kaldırdı, sekiz saatlik iş günü ve asgari ücret koydu ve köy ve şehir işçilerinin sorunlarıyla uğraşmak üzere bir çalışma dairesi kurdu. 6 Ağustos 1914'de İç İşleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı *(Gobernacion)* çeşitli eyaletlerdeki Anayasacı valilere toprak sorunu üzerinde bilgi toplayacak heyetler ve komiteler kurmalarını emretti. Valiler

topladıkları bilgiyi Kalkınma Sekreterliğine *(Fomento)* yollıyacaklar, «Baş Reis» de (Carranza) bu bilgiden toprak sorununu çözmede yararlanacaktı.

Bununla birlikte Carranza, birkaç kere, hemen girişilecek geniş kapsamlı bir toprak reformuna karşı olduğunu belli etmişti. Villa'nın kurmay başkanı Albay Manuel Medina'nın dediğine göre, 1913'te Villa'ya köylülere toprak dağıtmaktan vazgeçmesini emretmekle kalmamış, Chihuahua'da Abraham Gonzalez'in valiliği sırasında dağıtılan toprakları eski sahiplerine geri vermesini de istemişti. Carranza, General Lucio Blanco'nun Tamaulipas'da Matamoros bölgesinde başlattığı toprak dağıtımına karşı da aynı tavrı takınmıştı.

1914 yazında Torreon'da buluşan Villa ve Carranza temsilcileri iki önder arasındaki anlaşmazlığı gidermek için bir anlaşmaya vardılar. Fakat Carranza, anlaşmanın sekizinci maddesini, «orda ele alman konuların görüşmelere yol açan olaya aykırı düştüğü» gerekçesiyle kabul etmedi. Carranza'nın kabule şayan bulmadığı madde, devrimci mücadelenin «gaspa uğrayanların, mütegallibenin haksızlığına karşı mücadelesi» olduğunu ilan ediyor, Meksika'nın başına gelenlerin askeri dikta zihniyetinden, plütokrasiden ve kilisenin iş karıştırmasından ileri geldiğini belirtiyor ve federal ordu yok edilip yerine Anayasacı ordu gelene kadar savaşı sürdürmeye söz veriyordu. Maddede, ayrıca, Anayasacıların Meksika'da demokratik bir rejim kuracakları, «işçilerin durumunu iyiye götürecekleri», hakkaniyete uygun yolda toprak dağıtarak «yada toprak sorununu çözmeye yatkın başka yöntemler kullanarak» «köylüleri ekonomik özgürlüğe kavuşturacakları», «Victoriano Huerta'ya maddi manevi destek sağlıyan Katolik Kilisesi papazlarını cezalandıracakları ve onlardan bundan böyle sorumlu davranmalarını isteyecekleri» vaadediliyordu.

Carranza'nın yakın adamı ve 1914-16 kabinesinde eğitim ve güzel sanatlar bakanı olan Felix F. Palavicini, 1916'da çıkardığı Carranza hakkında bir kitapta üstadının gerçek çapını ortaya koymuştur: «Carranza'nın siyasi inceliği ve erdemi, onu ayak takımının düşük heyecanlarına çanak tutmaktan alıkoymuştur. Carranza hiçbir zaman bir sosyalist program sunmadı ülkeye, ölçüsüz toprak dağıtımı vaadetmedi, işçi sendikalarının mutlak egemenliğinden yana olmadı, başkalarının malını sabırsız ve obur iştahlara peşkeş çekmedi, gerçekçilik sınırlarını aşmadı, yapamıyacağından fazlasını vaadetmedi ve vaadettiğini de her zaman, hiç şaşmadan, yerine getirdi.»

Zapata'cılarla işbirliğine gelince, Carranza silahlı ayaklanmayı başlattıktan az sonra güneyli devrimcilere karşı bükülmez tutumunu açıkça ilan etmişti. 1913 baharında Dr. Francisco Vazquez Gomez, Zapata'cılarla ve diğer devrimcilerle kuvvetlerini birleştirmeye Carranza'yı razı etmeye çalıştı. Hekim olan Vazquez Gomez, Leon de la Barra'nın geçici başkanlığı sırasında eğitim bakanlığı yapmıştı. Kardeşi Emilio da aynı kabinede içişleri bakanıydı, fakat rejimin sağcı siyaseti yüzünden istifa etmişti. Tamaulipas'ta Tula'dan gelme yoksul köylü çocukları olan her iki kardeş de Meksika'da esaslı bir toprak reformundan yanaydılar ve Zapata'cılara iyi gözle bakıyorlardı.

Vazquez Gomez'le buluşmadan önce Carranza, Anayasacı hükümetin Washington'daki özel temsilcisi Roberto V. Pesqueira'ya 14 Mayıs 1913 tarihli bir mektupta şöyle yazıyordu: «Doktor Vazquez Gomez bugün öğleden sonra burada olacak. Endişeye mahal yok. Hizmetlerini kabul edersem eğer, bu sadece kendisinin bizden yana olmasından ötürüdür ve kardeşiyle taraftarları konusunda taviz verdiğim anlamına gelmemelidir. Zira, burada bulunduğunuz sırada da size ispat ettiğim gibi, bizim fi

kirlerimizi ve amaçlarımızı paylaşmıyan kimseleri aramıza katmamaya kararlıyım.»

Vazquez Gomez'le görüştükten sonra da Carranza, Washington'daki adamına 18 Mayıs 1913 günü bir mektup yazarak, Dr. Vazquez Gomez'in bütün devrimcilerin tek bir program çevresinde birleşmeleri teklifini reddettiğini, Anayasacılarla Vazquez'ciler arasında işbirliğine karşılık Vazquez'cilerin Guadalupe Planına* «kayıtsız şartsız katılmaları»nı istediğini bildirmiştir. Vazquez'cilerin desteğine karşılık Anayasacıların hiç bir taviz vermeyeceklerini de Vazquez Gomez'e söylediğini ileri sürmüştür.

Bu buluşma sırasında Carranza'nın kalem mahsus müdürü olan General Alfredo Breceda, amirinin tutumunu daha da açıklığa kavuşturmuştur. Sonradan yayınladığı bir kitapta Breceda, Vazquez Gomez'in Carranza taraftarlarını «Zapata'nın ayak takımı ile müstekreh bir birleşmeye» razı etmeyi gözettiğine inandığı tekliflerinin «saçma sapan» olduğunu söyler. Tam o sıralarda Carranza'nın, «tastamam temiz ve dürüst» olmayan unsurlarla ittifaka asla yanaşmıyacağını basına açıkladığını da ekler. En nihayet Carranza, Dr. Vazquez Gomez'e yazdığı 30 Mayıs 1913 tarihli mektubunda, diğer devrimcilerle kendi şartları dışında işbirliği yapmaya hiç niyetli olmadığını apaçık belli eder. Şöyle der bir yerde: «Cumhuriyetimizde devrimci partilerin birleşmeleri konusunda dile getirdiğiniz fikirlere katılmadığıma üzgünüm. Fakat, bunların bazılarında kelimenin tam anlamında aşağılık unsurlar yer aldığı için, birleşme yurtta barışın pekişmesi için bir garanti sağlamıyacak, tam tersine, yeni devrimlerin tohumlarını atacaktır. Bu yüzden, sadece Guadalupe Pla-

---

* **Carranza'nın 1913 Martında yayınlanan siyasi planı. Huerta'nın devrilmesini, Meksika'da bir anayasa hükümeti kurulmasını istiyor ve Carranza'yı «Anayasacı Ordunun Yürütme Yetkisini haiz Birinci Şefi» ilan ediyordu.**

nına kayıtsız şartsız katılanları kabul edebilirim. Önderi olduğum Anayasacı hareket bu konuda hiç bir taviz vermeyecektir.»

Anayasacılar başkenti işgal ettikten az sonra Zapata'nın temsilcileri Carranza ile altı kere görüştüler. İlk iki görüşme Tlalnepantla'da, öbürleri Milli Sarayda yeraldı. Carranza dostça bir tutum içinde değildi. Ayala Planını kabule yanaşmadı. Toprak dağıtımının kanunsuzluk olduğunu iddia ederek, Zapata'cıları yola getirmek için emri altında 60.000 piyade bulunduğunu söyledi. Dördüncü görüşme sırasında, haydut olduklarını ve adabı muaşeret bilmediklerini ileri sürdüğü Zapata'cıların Meksiko şehrine girmelerine izin vermedi. Başkente girmeden önce Güneyliler Carranza hükümetine kayıtsız şartsız boyun eğmeli ve Guadalupe Planını kabul etmeliydiler. Daha da ileri giderek, Zapata'nın temsilcilerine, önderlerine sırt çevirmelerini, toprak reformunu unutmalarını, bir üst rütbeye terfi etmelerine karşılık Anayasacı orduya katılmalarını salık verdi. Son görüşmede de toprak reformunun kanunsuzluk olduğunu ilan ederek, barış şartı olarak Zapata'cıların kayıtsız şartsız Anayasacılara boyun eğmelerini istedi.

Görüşmelerde hazır bulunan Zapata'cılardan birinin belirttiğine göre Carranza, Ayala Planı konusunda, «Ayala Planında sözü geçen hiç bir şeyi kabule yanaşmıyacağını, çünkü Anayasacı ordunun bir başka plan için, Guadalupe Planı için döğüştüğünü... toprak devriminin kanuna aykırı olduğuna inandığını, çünkü kanuni olmak şartıyla ne yoldan olursa olsun elde ettiği mallarının elinden alındığını gören bir toprak sahibinin yada bir başka kimsenin buna haklı olarak karşı çıkacağını ve böyle bir karşı çıkışın ardından yeni bir silahlı mücadelenin sökün edeceğini» ileri sürmüş ve şöyle devam etmiş: «Teklif ettiğiniz şeyi kabul edemem, zira *hacendado*'ların hakla-

rı kanunların teminatı altındadır. Onların mallarını ellerinden alıp, hiç hakkı olmayan kimselere vermek mümkün değildir.» Ve sonunda, «Toprakları bölüştürme fikri akıl alır şey değil!» diye haykırmış. «Sizin malınız olan *hacienda*'ları söyleyin bana da onları bölüştürelim. Kimin malını kime veriyorsunuz?»

1914 Ağustosunun ikinci yarısında Carranza, Güney devriminin temsilcileriyle görüşmek üzere Cuernavaca'ya «gayri resmi» temsilciler gönderdi. Artık Carranza'nın niyetlerinden adamakıllı şüpheye düşen Zapata'cılar anlaşma şartı olarak Carranza'cıların Ayala Planının sosyal ve siyasi ilkelerini -toprak reformu ile devrimci şefler tarafından geçici bir cumhurbaşkanı seçilmesini- kabul etmeleri gereği üzerinde ayak dirediler. Carranza «gayrı resmi» görüşmecilerine yolladığı bir mektupta Ayala Planının toprak reformu isteklerini kabul ettiğini, fakat Zapata'cıların Anayasacı Orduya katılmalarını ve Carranza'nın başkanlığına razı olmalarını şart koştuğunu bildirdi. Tabii Zapata'cılar Diaz zamanında valilik ve senatörlük eden, milletin yürütme yetkisini şahsında temsil ettiği iddiasıyla ortaya çıkan ve uygulamak niyetinde olduğu sosyal reformları hiç bir zaman açıkça belirtmemiş olan bir adama boyun eğemezlerdi. Zapata, halkının bunca zamandır bunca kan dökerek uğrunda savaştığı ülkeyi tek bir toprak reformu vaadi üzerine Carranza'ya teslim etseydi, taraftarlarına ihanet etmiş olurdu. Huerta da böyle sözler vermişti. Görüşmeler çıkmaza girdi ve öylece sona erdi.

Devrimci hizipler arasında beliren çıkmazı ortadan kaldırmak için devrimci önderlerle temsilcileri arasında Aguascalientes'te bir toplantı yapıldı. Aguascalientes Konvansiyonunun belli başlı hedefi Anayasacıların Villa ve Carranza hiziplerini uzlaştırmaktı. Fakat Konvansiyon, derhal, Zapata'yı da temsilci göndermeye davet etmeye

karar verdi. Zapata, Paulino Martinez ve Antonio Diaz Soto y Gama başkanlığında yirmi altı kişilik bir heyet yolladı. Villa da büyük bir heyet yollamıştı ama Carranza'nın delegeleri çoğunluktaydılar. Oturumlar fırtınalı geçti.

Villa taraftarları Ayala Planını olduğu gibi kabul ettiklerini hemen bildirdiler. Konvansiyon, Planı «prensip olarak» onayladı. Ayrıca, milli egemenliği üzerine aldı, Carranza'nın «Anayasacı Ordunun Yürütme Yetkisini haiz Birinci Şefi» sıfatından sözde istifa teklifini kabul etti ve Eulalio Gutierrez'i geçici cumhurbaşkanı seçti.

Fakat Carranza, sadece «istifaya eğilimli olduğunu» söylemiş bulunduğunu, Aguascalientes Konvansiyonunun kendisinin istifasını kabule yada onu görevinden almıya yetkili olmadığını ileri sürerek Konvansiyonun kararlarını kabule yanaşmadı. Carranza'cı delegeler sözlerinden dönüp şeflerini desteklediler. Bunun ardından Anayasacılar Meksiko'dan çıkarak Vera Cruz'a çekildiler ve orada derhal, devrimci taraftarlarını kaybetmemek için, toprak reformu kararnameleri yayınladılar. Villa ile Zapata'nın kuvvetleri başkenti birlikte işgal ettiler.

Villa'cılarla Zapata'cılar arasında resmi ilişkiler iyi olmakta devam etmekle beraber çok geçmeden sürtüşmeler başgösterdi. Villa'nın başına buyruk işler görmesi taraftarlarıyla Güneylilerin iyi ilişkiler sürdürmesini güçleştiriyordu. Güney Kurtuluş Ordusu 1914 Kasımında başkente girdikten sonra iki Zapata'cı aydın, Octavio Paz ve Conrado Diaz Soto y Gama, eski gazetelerden *El Imparcial*'ın matbaasında *El Nacional* adında bir devrimci gazete çıkarmaya başladılar. Bu gazete yalnız beş sayı çıkabildi. Aralık başında Villa başkente girdi ve bütün matbaaların beş altı gün kapanmasını emretti. Sonra da, Octavio Paz'a göre, *El Nacional*'in basıldığı matbaayı, «matbaayı ele geçirmek için yapmadıklarını bırakmıyan» bir-

kaç özel kişiye verdi. Villa bundan başka kendi şahsi düşmanlarına karşı da bir dizi misilleme hareketine girişti. Bunlar arasında karşı-devrimciler olduğu gibi, onu eleştirmiş olan devrimciler de vardı. Villa, vaktiyle kendisini herkesin önünde eleştirmekten çekinmedi diye, Zapata'cılarla çalışan en ünlü aydınlardan biri olan Paulino Martinez'in öldürülmesini böyle emretti.

Sadece Villa'cı ve Zapata'cı temsilcileriyle kalan Konvansiyon Meksiko'ya giderek orda bir hükümet ve eğitim, ticaret, hazine, savaş, içişleri, tarım ve adalet bakanlıkları kurdu. Son iki bakanlık Zapata'cılara verildi. Temsilciler bir devrimci reform programı üzerinde tartışmaya başladılar. Bu tartışmalarda Kuzeylilerin daha tutucu görüşleri Güneylilerin daha radikal görüşleriyle sık sık çatışıyordu. Reform programı 1916 baharına kadar tamamlanamadı. O vakte kadar Konvansiyon, artık bütün bütün Güneylilerin hakimiyeti altına girmişti.

Ne Villa'cılar, ne de Zapata'cılar Konvansiyon hükümetinin iradesine tam tamına boyun eğiyorlardı. Kendi içindeki çıkar çelişmeleri, özellikle Zapata'nın temsilcileriyle Konvansiyonun yürütme yetkisini elinde tutan Villa'cılar, General Eulalio Gutierrez ve daha sonra General Roque Gonzales Garza arasındaki çekişmeler yüzünden Konvansiyonun pek hükmü geçmiyordu. Kaldı ki, sürekli savaş durumu, pratikte, bir yandan Zapata, öbür yandan Villa'nın emri altında askeri diktatörlüğü kaçınılmaz kılmaktaydı.

Kuzey Tümeni ile Güney Kurtuluş Ordusu arasında ötedenberi zaten çok zayıf olan işbirliği, başladığının hemen ertesinde sona erdi. Villa Kuzeyde, Zapata da Güneyde mutlak hakimdiler. Zapata'cı kuvvetler Puebla'yı işgal ederken Villa da, Jalisco, Michoacan, Tamaulipas ve Sonora'daki mevkilerinden kendi ikmal hatlarını tehdit eden Carranza'cı unsurları temizlemeye çalıştı. Vera Cruz'-

da Obregon kumandasındaki Anayasacı ordu bu arada iyi silahlanmış ve ikmal görmüştü. 1915 Ocağında, teçhizat sıkıntısı çeken Zapata'cı savunucuların elinden Puebla'yı aldı, 28 Ocakta Meksiko şehrine girdi. Obregon, stratejik önemi az olan başkentten Mart ayında kuvvetlerini çekerek Nisanda, ünlü Celaya savaşlarında Villa'nın kuvvetlerini dağıttı. Bunun ardından Villa'cılar peş peşe yenilgilere uğradılar. 1915 yaz sonuna kadar etkili harekat alanları Chihuahua ve Durango'dan ibaret kalmıştı. Villa'cılar bundan sonra bir daha hiç ülke çapında askeri bir güç olmadılar.

Güney Meksika'nın büyük bir kısmı Güney Ordusunun denetimi altındaydı. Meksiko birkaç kere Zapata ve Carranza kuvvetleri arasında el değiştirdi. Güneyliler 1915 Ağustosunda bir daha dönmemek üzere başkenti boşaltırlarken Konvansiyon hükümeti de onlarla birlikte çekildi. Hükümet ilkin Toluca'ya, ordan da Cuernavaca'ya gitti. Sonradan Konvansiyon Toluca'dan çekildikten sonra Villa'cı hükümet üyelerinden birçoğu kuzeye hareket edip, Villa'ya katılmaya çalıştılarsa da çok yerde Carranza kuvvetleri tarafından dağıtıldılar. Ama Cuernacava'daki Konvansiyon hükümetinde Kuzey ve merkez eyaletlerinden birkaç Villa taraftarı üye kalmıştı.

Carranza 2 Ocak 1916'da Queretaro'da verdiği bir söylevde Zapata'cılar karşısında tutumunu açık ve seçik belli etti. Kullandığı kelimeler, bir burjuvanın köylüye ve bir örgütlü ordu kumandanının gerillacıya yukardan bakışını dile getiriyordu: «Askeri mücadele artık sona ermiş sayılır. İrticanın en önemli güçleri yenilmiş, Kuzeyde oraya buraya dağılmıştır. Geriye kalan İrtica da değil, bir hiçtir: *Zapatismo*. Askerlikten nasipsiz oldukları ve savunmasız trenleri havaya uçurmaktan başka birşey bilmedikleri için kuvvetlerimiz karşısında galebe çalamayan haydut çeteleri, vicdansız adamlar... Anayasacı Or-

du yakında onlarla uğraşmıya başlar başlamaz çil yavrusu gibi dağılmaktan başka çareleri kalmayacaktır.»

1916 baharında Carranza, General Pablo Gonzalez'i altı yürüyüş koluna ayrılmış kırk bin askerle Morelos'a yolladı. Kana susamış general ilk başta birçok savaşlar kazandı, Morelos'ta ve komşu eyaletlerde belli başlı şehirleri ele geçirdi ama, sürekli Zapata'cı saldırıları bir yandan, malarya ve dizanteri öbür yandan, kuvvetlerinin canına okudu. Zapata kuvvetleri 1916 Aralık ve 1917 Ocak aylarında bazı ileri gelen Morelos şehirlerini Carranza kuvvetlerinden geri aldılar. Bunlar arasında Yautepec, Jojutla ve Cuautla da vardı. Gonzales, Morelos, Guerrero'nun büyük kısmı ve Puebla'nın bazı yerlerini Güneylilerin elinde bırakarak Şubatta federal bölgeye geri çekildi.

Nasıl oldu da Zapata'cılar mükemmel techizatlı bir orduyu tek başlarına yenebildiler? Burda Zapata kuvvetlerinin niteliği ve yıllarca sürdürdükleri kavganın özelliği üzerine birkaç söz söylemenin yeridir.

Zapata'nın ordusu, devrimin büyük ordularından hiç birine benzemiyordu. Öbürleri gibi ne mali kaynaklara el atabiliyor, ne uluslararası silah ikmalinden yararlanabiliyordu. Müzmin teçhizat sıkıntısı çektiklerinden -özellikle çağdaş savaşların iki zorunlu silahı, top ve makineliden yana çok sıkıntıdaydılar- Zapata'cılar gerilla savaşı taktiklerine başvurmuşlar ve bu işte usta olmuşlardı. Esas örgüt biçimleri çeteydi. Sayıları birkaç düzineden birkaç yüze kadar değişebilen, her biri Zapata'ya karşı sorumlu reislerin kumandasındaki bu çeteler gerektiğinde büyük çarpışmalar için kısa zamanda bir araya gelebiliyorlardı. Çetelere adam ve iaşe sağlıyan, köylerdi. Buna karşılık Güney Ordusu, askerlerini münavebeyle üç ay savaş hizmetinde, üç ay tarlalarda çalıştırmayı adet edinmişti. Yani kısacası, Zapata'cılar silahlanmış halktı.

Zapata'nın kuvvetlerini doğru dürüst örgütlemeye çalıştığı 31 Ocak 1917 tarihli emrinden anlaşılıyor. Bu emir ordunun, piyade, süvari ve topçu birlikleriyle onları destekleyen istihkam, askeri, sağlık, yargı ve idare birlikleri esası üzerinde yeniden örgütlenmesini öngörüyordu. Bununla birlikte, Zapata'nın bütün çabalarına rağmen, Zapata kuvvetleri düzenli bir ordunun yada 1960'larda Güney Vietnam'da çarpışan gerillacılar gibi bir çağdaş gerilla kuvvetinin disiplin ve örgüt mükemmelliğine hiç bir zaman erişemedi. Mesela Zapata'nın eski mücahitlerinden Octavio Paz'ın sözünü ettiği bir olay buna iyi bir örnektir: Mayıs 1916'da Puebla'ya yapılan bir saldırı başarısızlığa uğradığı gibi, üstelik saldırıya katılan generallerden biri de ölür, çünkü çeşitli Zapata birlikleri saldırı «saatinin yanlış yorumlanmasından» ötürü savaşa vaktinde yetişememişlerdir.

Örgütlenme yetersizliklerine rağmen Zapata'nın adamları yine de yaman döğüşçülerdi. Tuzaklar ve pusular tertipler, ikmal hatlarını keser, küçük kasabalara baskın verir, düşmanın ufak birliklerini yok eder, büyük kuvvetlerini hırpalarlardı. Düşmandan savaş malzemesi ele geçirmekte pek ustaydılar. Bundan gayrı, ateşli silahlarını ve fişeklerini kendileri yaparlardı. Gerilla savaşının ilkelerine uyarak, kesin zaferden emin olmadıkça büyük düşman birlikleriyle savaşa tutuşmaktan kaçınır, böylece düşmanın onları bir vuruşta etkisiz kılmasına meydan vermezlerdi. (Obregon, Villa'cıların hakkından böyle gelmişti.) Güçleri arttıkça Güneyliler Cuautla, Cuernavaca ve Puebla gibi büyük şehirleri de zaptettiler ve gördüğümüz gibi, birkaç kere de Meksiko'yu ele geçirdiler. 1915'te başkentten son çekilişinden sonra Güney Ordusu, geçmişte onca başarıyla kullandığı gerilla taktiklerine yeniden döndü.

Octavio Paz, Zapata'nın 1916-17'de Pablo Gonza-

lez'in ordusu karşısında kullandığı taktikleri canlı bir üslupla anlatır. Paz'ın dediğine göre, Zapata genel karargahta, kendi yanında istenilen yerde istenilen zamanda harekata sokulabilecek birkaç ufak birlikten fazla kuvvet tutmazmış. Öbür gerilla birlikleri bu arada sürekli hareket halinde olurlarmış. Kimi Morelos'ta, kimi Meksiko, Puebla, Plaxcala, Oaxaca yada Hidalgo eyaletlerinde Carranza kuvvetlerine saldırırlarmış.

Bu taktikler düşmanı şaşkına çevirmekte birebirdi. Düşman, ateş gücünü doğru dürüst nasıl kullanacağını bir türlü bilemezdi. Büyük bir kuvvetle ilerlerse karşısında savaşacak kimse bulamıyor, kuvvetlerini böldüğü zaman da pusulara ve saldırılara hedef kılıyordu. Carranza kuvvetlerinin karşısında «yalnız araziyi bilen adamlar değil, arazinin kendisi vardı ve o arazi tuzaklara elverişli bir araziydi. Sonra iklim ve de genel olarak o yörede yaşayanlar vardı.» Gerilla savaşı ve malarya kısa zamanda Pablo Gonzalez'in «muhteşem ordusu»nu yedi bitirdi. Baltasar Dromundo, Carranza kuvvetlerinin giriştiği bu harekatın sonunu yerinde bir özetle şöyle anlatıyor: «Sekiz binden fazla sıtmalı asker, beş bini aşkın ölü ve bir o kadar da yaralı ve sakat, evlerine dönen perperişan zavallılar... Morelos harekatının sonu buydu. Harekat, Carranza'nın ele geçirdiği onca savaş malzemesine rağmen Gonzalez kuvvetleri için yıkım oldu.»

Carranza'nın ileri gelen taraftarlarından Luis Cabrera 1917'de millet meclisinde konuşurken, Zapata'cıları siyasi ve ekonomik alanlarda yenmenin kolay, fakat askeri alanda yenmenin çok güç olduğunu söyleyerek Zapata'nın savaş yöntemlerinin etkinliğini kabul etmiştir.

Meksika devrimine katılan bütün güçlerin, bu arada Güney Ordusunun da, sık sık aşırı hareketleri olmuştur. Bununla birlikte, Diaz'dan Madero'ya kadar, Zapata'cılarla savaşan kuvvetler içinde (General Angeles dışında)

Huerta ve Carranza özellikle zalim ve serttiler. Silahsız köylülere ve savaş esirlerine işkence etmek, oralarını buralarını kırmak, öldürmek, köylü kadınların ırzına geçmek, şehirleri talan etmek, köyleri yakmak, Morelos'ta yaşıyan ahaliyi cumhuriyetin başka bölgelerine sürmek, ürünleri, hayvanları ve iş araçlarını tahrip etmek hep olağan şeylerdendi. Madero'nun kumandanlarından General Juvencio Robles'in, Küba'nın bağımsızlık savaşında General Weyler'in yaptığını taklit ederek, Morelos köylülerini daha büyük şehirlere «yeniden doldurmaya» teşebbüs ettiğini bile görüyoruz. Bu arada Zapata'cılar Nazilere yaraşır cinayetlere uğramışlardır. Mesela 1916 Haziran ve Ağustosunda Carranza birlikleri Zapata'nın genel karargahının olduğu Morelos'taki Tlaltizapan'da tam 446 erkek, kadın ve çocuğu öldürmüşlerdir. Meksikalı yazar Alfonso Taracena, Zapata hareketini inceleyen eserinde, «Carranza birliklerinin Zapata'cılara karşı açtıkları yıkım ve kesim kampanyasında Huerta'nın askerlerinden de daha büyük bir vahşetle önlerine geleni yaktıklarını, soyduklarını, öldürdüklerini» ileri sürer. Pablo Gonzalez kumandasındaki Carranza birlikleri, şeker fabrikalarını söküp makineleri, demiryollarının rayları ve lokomotifleriyle birlikte başkentte hurda fiyatına satacak kadar işi azıtmışlardı. Yine Alfonso Taracena bu gibi başka hunharlıklara tanık olmuştur. 1917 Şubatında Morelostan çekilen Carranza askerlerinin Meksiko'da satmak üzere yanlarına ev eşyaları, kapılar, pencereler, şeker fabrikalarından makineler ve diğer demir ve tunç aksam, kilise çanları, «hatta kurşun lağım boruları» alıp götürdüklerini bildirmektedir.

Eski Zapata'cı generallerden Gildardo Magana bu konuya daha da ayrıntılı olarak değinir. Morelos'un belli başlı ekonomik faaliyeti olan şeker üretiminin 1911'den itibaren azalmıya başlıyarak savaş yüzünden sonunda aşa-

ğı yukarı sıfıra indiğini söyler. Magana'ya göre, Zapata kuvvetleri *hacienda*'lardan «at, silah ve diğer taşınabilir eşya alıp götürmüşlerdir» ama, şeker fabrikalarının makinelerini tahrip etmemişlerdir. Savaş sona erdiğinde bunlar «az bir onarımla yeniden kullanılabilecek durumdaydılar.» Oysa, yine Magana'ya göre, Pablo Gonzalez kumandasındaki birlikler 1918 ve 1919'da Morelos'taki *hacienda*'ları baştan aşağı talan etmişler, yapıları yıkmışlar, makineleri hurda niyetine satmaya Meksiko şehrine götürmüşlerdir. Harekat sırasında Carranza'cılar «en kötü yöntemlere başvururlar, sade Hacienda'larda değil, şehirlerde ve kasabalarda da eyalet tarihinde görülmemiş amansız yağmalara girişirlerdi. Bu konuda Huerta'nın generallerinden Juvencio Robles'in yaptıklarını bile gölgede bırakmışlardı.» Bütün bu yıkımdan, tabii, Zapata'cılar sorumlu görülüyordu ama, onları makineleri çalmakla suçlamanın yolu bulunamadığından, «bu konu sessizce geçiştirilirdi.» Carranza'cıların uydurduğu hikayelere çok kimse inanıyordu diyor Magana, çünkü Morelos'ta olup bitenlerin aslını bilen yoktu ve üstelik «satılmış basın» herkese Güneylilere karşı bir tutum aşılamıştı.

Hiç bir zaman düşmanları kadar olmamakla birlikte, Zapata'nın adamları da zaman zaman cinayet ve yağma suçu işlemişlerdir. Güney Ordusunun çoğu kez yarı bağımsız hareket eden çetelere bölünmüş olması disiplin sorununu güçleştiriyordu. Bazı Zapata'cı şefler zalimlikleriyle ün salmışlardı. Aralarında kavgaya tutuşanlar da vardı. Zapata'nın yardımcılarından Antonio Diaz Soto y Gama bu gerçekleri kabul etmekle birlikte Zapata'nın aşırılıkları önlemek için elinden geleni esirgemediğini, suç işleyen şefleri cezalandırdığını söyler.

Güneylilerle birlikte çalışan aydınlardan Octavio Paz da Zapata'nın yumuşak kalpli olduğunu, çok kere kusurları bağışladığını, fakat hainlere ve kendi halinde köylü-

lere eziyet edenlere aman vermediğini söylüyor. Zapata silahlı hareketin başlıca desteğinin köylülerden geldiğini, onların güveni kötüye kullanılırsa devrime karşı dönebileceklerini anlamıştı. Zapata Tlaltizapan'daki genel karargahında olduğu zamanlar, suç işledikleri iddia edilenleri özel bir askeri mahkeme önünde yargılatmaktan geri durmazdı diyor Paz.

Zapata'nın, adamlarının aşırı hareketlerini önlemeye çalıştığı pekala bilinmektedir. 30 Nisan 1911'de Otilio Montano'ya, «bir kere döğüş başladı mı Tanrıya bile papuç bırakmıyacak olan bu adamları biraz düzene sokmaları için» aydınları desteklemek istediğini söylemiştir.

Zapata'nın adamlarının ileri geri hareketlerini önlemeye çaba gösterdiği birçok askeri genelgelerinden de bellidir. 1913 Temmuzunda çıkardığı bir emirde subaylarına şöyle diyordu: «Özellikle köylere girdikleri zaman asker arasında düzeni aksatmamak için elinizden geleni geri komayacaksınız; ahalinin canını ve malını emniyet altına alıp, askerin davranışını elden geldiğince düzeltmeye çalışacaksınız.»

4 Ekim 1913'te yayınladığı bir genel emirde de adamlarını başkalarının canına ve malına dokunmamaya çağırıyordu: «Hiç bir bahane ve de şahsi nedenle cana ve mala kastedilmemelidir.» Emirname, «önemi ne olursa olsun» bir şehir yada iskan merkezi ele geçirildiğinde her türlü yağmayı, soygunu yada «herhangi bir başka türden zorbalığı» yasaklıyordu. Kumandanları, bu gibi yolsuzlukları önlemek ve «gerek inancımıza, gerek savunduğumuz davaya aykırı fiillere son vermek» için suçluları «aman vermeden» cezalandırmakla görevlendiriyordu.

Belge bundan başka, devrimci çete reislerine, karışıklıklardan ve savaşlardan yararlanıp soygunculuğa yada başka suçlar işlemeye yeltenen sivilleri cezalandırmalarını emrediyor ve emirleri altındaki bölgelerde devrimci

kuvvetlerin eline geçen köylerde işlenen suçlardan kendilerinin sorumlu tutulacağını bildiriyordu. Emirname, «düzen ve adaletin sürekli olarak uygulanmasının bizi güçlü kılacağı» ve «Devrim ve anavatan, inancımız hakkaniyetin ve adaletin yargısı, çabalarımızı zalimlerin mezarı ve de davamızın zaferini Cumhuriyetin mutluluğu ve esenliği yapan değerli evlatlarını baştacı edeceği» için devrimci önderleri asker arasında disiplin ve düzeni mümkün olduğu kadar sıkı tutmaya çağırıyordu.

Ayrıca 31 Mayıs 1916 tarihli bir genelge de köylülere, «kötü kişiler ve kötü devrimciler»e karşı kendilerini savunmak için silahlanma hakkı tanıyordu.

Güneyli kuvvetler Pablo Gonzalez'in ordusunu Morelos'tan çekilmeye zorladıktan sonra Zapata, General Prudencio Casals'ı «devrimci birliklerce denetlenen bütün bölgelere müfettiş» atadı. Generalin, soygun, silahlı saldırı yada ırza geçme suçu işlerken yakalanan herkesi acele yargılayıp idam etme yetkisi vardı. Carranza'cı tedhişin Morelos'ta sebep olduğu çözüntü ve sefaletin sonucu olarak ortaya çıkan soygunculuk ve haydutluk olaylarının önünü almak için bu gibi tedbirlere ihtiyaç vardı.

1917 yılı başlarında Pablo Gonzalez'in ordusunun geri çekilmesiyle Güneydeki savaşlar sona ermedi. Carranza kuvvetleri 1917'de ve 1918'de Morelos'a birkaç baskın verip köylüleri öldürdüler, ekinleri yaktılar, davarları sürüp götürdüler. Bu hayince saldırılar yüzünden Morelos'ta açlık ve sefalet aldı yürüdü. Çok kimse açlıktan öldü. Zayıf düşen çoğu da 1918'de eyaleti kasıp kavuran «İspanyol nezlesi»nin kurbanı oldu. Zapata'nın adamları arasında da çözülmeler görüldü, kaçmalar başladı. 1918 Ağustosunda dört Carranza'cı yürüyüş kolu Morelos'a saldırdı, Aralık ayında General Pablo Gonzalez kırk bin kişinin başında eyalete girdi. Düşmanın ilerlemesi karşısında bazı Zapata'cılar teslim oldular. Güney Ordusu-

nun eski generallerinden Octavio Magana'ya göre, 1919 yılında, 1915'te Meksiko'dan çekilen yetmiş bin Zapata'cı askerden sadece 10.000 kişi kalmıştı. Buna rağmen Güneyli devrimciler federal kuvvetlerle hâlâ yiğitçe savaşıyorlardı.

Zapata, kuvvetlerinin gitgide azalması karşısında duyduğu endişe yüzünden, Carranza'cı albay Jesus M. Guajardo'nun dikkatle hazırladığı bir tuzağa düştü. Albayın, kuvvetlerini Zapata'yla birleştirmeyi önermesi üzerine Zapata, bu iş için at sırtında Chinameca *hacienda*'sına girdiği sırada vurulup öldürüldü. Bugün Meksika'da çokları Zapata'nın öldürüldüğü 10 Nisan 1919 gününü hâlâ hatırlarlar.

Zapata taraftarlarının birçoğu önderlerinin ölümünden sonra ya teslim oldular, yada döğüşü bıraktılar. Fakat General Genovevo de la O ve General Everardo Gonzalez'in yönettikleri bir çekirdek kuvvet mücadeleye devam etti. Geri kalan bu Zapata'cılar da 1920'de Carranza'yı deviren Obregon'la barış yaptılar.

Birleşik Amerika Meksika Devriminde önemli bir rol oynamıştır. Meksika'daki Amerikan yatırımları Porfirio Diaz devrinde oldukça artmış, 1910'da bir milyar doları bulmuştu. Özellikle petrol ve maden sanayiine ve tarıma ve hayvancılığa para yatırılmıştı. İngiltere'nin de petrolde ve madenlerde olduğu kadar, kamu hizmetlerinde ve tarımda büyük yatırımları vardı. Fransız sermayesi tekstil sanayiinde önemli bir yer tutuyordu. İspanyollar tekstilde, perakende ticarette ve tarımda büyük işler çeviriyorlardı.

Amerikan hükümeti, yurttaşlarının Meksika'daki çıkarlarını korumak ve devrimin yolunu etkilemek için çeşitli yollara başvurmuştur. Başa geçen hükümetleri tanıyıp tanımama yetkisini, istediği hükümetleri güçlendirmek, istemediklerini zayıflatmak için kullanmış, Ameri-

kan silah ve cephane sevkiyatını savaşan hiziplerden kah biri, kah öbürü yararına denetlemiştir. Silahlı müdahale tehdidinde de bulunmuş ve iki kere silahlı kuvvetleriyle Meksika'ya müdahale etmiştir. Amerikan hükümetinin sonradan Huerta rejimini çökertmeye çalışmasına rağmen, Meksiko'daki Amerikan büyük elçisi Henry Lane Wilson'un Huerta'yı başa geçiren ve Madero'nun öldürülmesine yol açan darbenin hazırlanmasında parmağı vardı. Amerikan hükümeti ilkin Carranza rejimine karşıyken, sonradan 1915 Ekiminde rejimi tanıdı ve böylelikle Zapata'cılarla hâlâ başı dertte olan Carranza hükümetine destek oldu.

Amerikan silahlı kuvvetleri, 1914'te, Huerta hükümetinin o limandan silah tedarik etmesini önlemek bahanesiyle Vera Cruz'u işgal etmişlerdir. New Mexico'da Columbus'a baskın yapan Villa'yla adamlarını tedip etmek bahanesiyle de 1916-17'de Kuzey Meksika'ya General John J. Pershing kumandasında birlikler yollanmıştır. Birçok Meksikalının gözünde bu müdahalelerin ardında yatan niyet, Meksika'daki Amerikan çıkarlarını tehlikeye soktukları takdirde başlarına gelebilecek feci akıbetler hakkında devrimcileri uyarmaktı.

Amerikan Hükümetinin, Meksika'daki çıkarlarını korumak için olanca korkunç gücüyle müdahaleye hazır olduğunu göstermesi, bu hesapça, devrimin daha radikal hiziplerini destekten yoksun bırakacaktı. Çünkü radikallerin Meksika'daki Amerikan mülkiyet çıkarlarına karşı doğrudan harekete geçmeleri ve böylelikle Amerikan emperyalizminin gazabını Meksika milletinin başına yağdırmaları ihtimali daha büyüktü.

2 Toprak Reformculuğu

Serbest toprak, herkese toprak, korucusuz, efendisiz toprak: Devrimin savaş narası budur.

Emiliano Zapata

Güneyliler toprak reformcusu olduklarını hemen bütün faaliyetleri ve demeçleriyle ortaya koymuşlardı. Öyle ki, toprak reformu uğrunda savaş Zapata hareketinin özüydü.

Bu hareketin ülkülerini ve amaçlarını belirleyebilmek için bu ve bundan sonraki bölümde Zapata'cıların devrimci programları ve bildirilerine oldukça geniş ölçüde yer vereceğiz. Bundan ötürü, bu belgelerin nereye kadar Güneyli devrimcilerin niyetlerini dile getirdikleri önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki sayfalarda Güneylilerin ülkülerini gerçekleştirme yolunda giriştikleri bazı çabaların da sözü edilecektir. Halis niyetin en şaşmaz sınavıdır bu, şüphesiz. Yine de şunu belirtmekte yarar var: O zamanki genel Meksika kamuoyu ve de çoğu

tarih araştırmacıları, Emiliano Zapata'yı gerçek sosyal devrimci tipinin en mükemmel örneği olarak görmüşlerdir. Zapata'yı eleştirenler de yok değildir, tabii. Ama bunların çoğunun yazıları devrim sürüp gitmedeyken ve hakim sınıflar Zapata ve taraftarlarını şeytan taşlamasına tuttukları sırada yazılmıştır.

Zapata'cılar 1910 yılında toprak reformunu gerçekleştirmek için silaha sarıldılar ve geçici Leon de la Barra hükümeti ile Madero rejimi yıllarında toprakların bölüşülmesini istemekten hiç şaşmadılar. 1911'de Meksiko'da yer alan ünlü buluşmalarında Madero yanlış bir hareket yaptı. Zapata'yı bir *rancho* (çiftlik) karşılığında satın almaya kalktı. Zapata kişisel kazancı için değil, gerçek toprak reformu için savaştığını belirterek şöyle dedi: «Bizim bütün istediğimiz, Bay Madero, *cientificos hacendados** tarafından bizden çalman toprakların bize geri verilmesidir.»

Zapata ile Otilio Montano (sonradan devrimci olan bir öğretmen) 1911'de Ayala Planını hazırladılar. Planı Zapata dikte etti, daha çok Montano yazdı, düzeltti.

Planın ilk maddeleri, kendi San Luis Planına ihanet ettiği gerekçesiyle Madero'nun önderliğinin kabul edilemiyeceğini öne sürer. Ayala Planına göre, Madero eski düzen unsurlarının büyük kısmının iktidar ve etkilerini sürdürmelerine ses çıkarmadığı gibi, üstelik gerçek devrimcilerin kovuşturulmasına, hapsedilmesine ve öldürülmesine göz yummuştur. Ayala Planı, bundan sonra, San Luis Planının desteklendiğini bildirir. Üçüncü maddede General Pascual Orozco'nun «Devrimin Şefi» olduğu yazılıdır. O bu görevi kabul etmediği takdirde Zapata şef olacaktır. Ayala Planının özü, altıncı, yedinci ve sekizinci maddelerdedir. Bu maddeler toprak reformu için üç esas koyar:

*** Diaz diktatörlüğünü destekleyen zenginler ve eşraf.**

1) Geçmişte gerçek sahiplerinden gasbedilen topraklar geri verilecektir. Silahlı köylülere bu topraklara el koyma yetkisi tanınacaktır.

2) *Hacienda* topraklarının üçte biri, toplum yararı gerekçesiyle, önceden karşılığı ödenerek müsadere edilecektir. Bu topraklarla *ejidos* (ortak topraklar), *colonias* (koloniler) ve birinci fıkra gereğince yeterli toprak alamamış olanlar için *fundos legales* (özel köy mülkleri) kurulacaktır.

3) Nihayet, plana karşı çıkan bütün *hacendado*'lar, *cientifico*'lar yada *cacique*'lerin (mahalli mütegallibeler) toprakları hiç karşılık ödenmeden millileştirilecektir.

Geri kalan en önemli maddeler, devrim zafere ulaştıktan sonra milletin demokratik siyasi hayatının yeniden nasıl yola konulacağını gösterir. Onikinci madde, devrim zafere ulaştıktan sonra milletin bellibaşlı devrimci şeflerinden kurulu bir konvansiyonun geçici bir cumhurbaşkanı seçmesini ve onun da genel seçimlere gitmesini öngörür. Onüçüncü madde eyalet hükümetlerinin kurulması için yine buna benzer bir usul önerir: her eyaletin önde gelen devrimci şefleri geçici eyalet valilerini atayacaklar, onlar sonradan genel seçimlere gideceklerdir.

Görülüyor ki, plan, hemen hemen sadece siyasi nitelikte olan San Luis Planı'nı desteklediği ve Meksika halkına bazı siyasi tutumların zorla benimsetilmesini önlemek için, devrim başarıya ulaştıktan sonra eyalet valileriyle cumhurbaşkanının nasıl seçileceklerini gösterdiği halde, esasta bir toprak reformu plamydı. (Planın bu siyasi yönü bundan sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.) Planın maddelerine göre, topraklar fertlere yada topluluklara verilebilecekti. 1930'larda Lazaro Cardenas rejimi zamanında örgütlenen ortak *ejido*'lar gibi tarım kooperatifleri kurulmasını öngören maddeler yer

almamıştı planda (lakin, kooperatiflerin kurulması yasaklanmış değildi).

Ayala Planı iki kere değişikliğe uğradı. Bu değişikliklerde, Pascual Orozco'nun Huerta'dan yana çıkarak devrime ihanet ettiği göz önünde tutularak Zapata «Devrimin Şefi» ilan ediliyor, gerçek bir toprak reformu ihtiyacına yeniden parmak basılıyor ve planın destekleyicileri Huerta devrilene ve bütün gericiler iktidar mevkilerinden atılana ve toprak reformunu uygulayan bir hükümet kurulana kadar mücadelelerine devam edeceklerine ant içiyorlardı.

Ayala Planı bütün devrim boyunca Zapata'cıların savaş bayrağı oldu. Zapata ve adamları, Planın toprak reformunu ve siyasi örgütlenmeyi ilgilendiren maddelerini devrimin benimsemesi üzerinde ısrarla direndiler. Meksika'da barışın fiyatı, onlar için, toprak reformuydu.

Toprak reformculuğunun Zapata hareketinin özü olduğunu gösteren başka kesin deliller de var. Mesela Zapata, Leon de la Barra ve Madero rejimleriyle daha önce değindiğimiz görüşmelerinde herşeyden çok toprak reformu gereği üzerinde durmuştur. Kendisinin kabul edilebileceği bir valinin atanmasını ve federal birliklerin çekilmesini istemesi, federal örgütlerin ihanetini önlemek ve Morelos'ta toprak reformunu garantilemek endişesinden ileri geliyordu. Kısacası, toprak reformunu sağlam kazığa bağlamak için siyasi reform şarttı. Zapata, devrimin iki ana ilkesini, «istenilen refahı ve barışı sağlıyacak siyasi reform ve toprak reformu» diye özetliyordu.

Huerta'nın devrilmesi yaklaştığı sırada Zapata, 20 Ekim 1913'te, «Millete Bildiri» başlığını taşıyan bir belge yayınladı. Bu bildiri, ilerde göreceğimiz gibi, devrimi Ayala Planından çok daha geniş sınırlar içerisinde gören açık sözlü bir devrimci belgedir. Bununla birlikte planda herhangi bir değişiklik yada ek önermez.

Zapata'cılar 1914 Haziranında «Ayala Planı'nın Onayı Kanunu»nu çıkardılar. İçinde siyasi nitelikte bazı noktalar olmakla birlikte, kanunun esas konusu toprak reformuydu. Kanun, Ayala Planı'nın ilkelerini bir kez daha benimsedikten sonra, planın toprak rejimiyle ilgili kısımlarının «anayasa ilkeleri arasına» alınması gerektiğini bildiriyordu.

Carranza ile anlaşmaya varmak için girişilen teşebbüslerde birçok güçlükler çıkınca Zapata 1914 Ağustosunda «Meksika Halkına» bir bildiri yayınladı. Sosyal devrim ilkelerini çok parlak ve sert bir uslupla dile getiren bir bildiridir bu. Devrim uğrunda savaşın, Carranza'nın Guadalupe Planı'nda anladığı biçimde sadece siyasi amaçlarla ve hükümetteki adamların değişmesi için yapılmadığını önemle belirtir. Basın özgürlüğü, etkin oy hakkı ve demokratik adalet reformu gibi geleneksel liberal hedeflerin yeterli amaçlar olamıyacağını ileri sürer. Ancak eski düzenin toptan yıkılması ve esaslı bir toprak dağıtımı temeli üzerinde yeni bir düzenin kurulması, devrimin sona ermesine yetecektir. «Ülke [siyasi değişiklikler ve «ürkek reformlar»dan] fazlasını istiyor. Çağ dışı feodal kalıntıların toptan ortadan kalkmasını istiyor. Ülke, Tamaulipas'tan Chipas'a, Sonora'dan Yucatan'a kadar her yerde, tarım alanında yegane hakim ilişki olan efendi -uşak ve gözetçi-köle ilişkilerinin kökünü kazımak istiyor.» Bu bildiride de Ayala Planı'nın sınırlarını aşan herhangi bir belirli öneri ileri sürülmemekteydi.

Zapata 8 Eylül 1914'te Ayala Planı'mn toprak reformuna ilişkin maddelerini uygulamaya koyan bir kararname yayınladı. Kararname, devrim düşmanlarının mülklerini millileştiriyor, şehir mülklerinin satışından elde edilen paralarla «tarımın gelişmesine yardımcı olacak banka kurumları» kurulmasını ve devrimcilerin yetim ve dullarına maaş ödenmesini öngörüyordu. Millileştirilen

ormanlar, topraklar ve sular «köylerin isteğine göre aralarında ortaklaşa dağıtılacak yada parçalara bölünüp dağıtılacak»tı. Dağıtılan topraklar «hiç bir biçimde satılamaz yada elden çıkarılamaz»dı. «Bu mülklerin elden çıkarılmasını hedef tutan her türlü mukavele ve işlem hükümsüz» olacaktı. Bu köy mülkleri ancak «babadan oğullara meşru intikalle» el değiştirebilirdi.

Kır mülkleriyle birlikte şehir mülklerine de el konulabileceğini kayda bağlamakla kararname Ayala Planı'nın maddelerini daha bir kesinliğe kavuşturdu. Çünkü planda belirsiz ve genel bir deyimle sadece düşman mülklerine *(binenes)* değinilmişti. Kararname, bu şehir mülklerinin satışından sağlanan paranın kısmen tarım kredi bankaları kurulmasında kullanılacağını belirterek planı aşıyordu. Planda sadece, düşman mülklerinin satışından elde edilen gelirin savaş tazminatı ödemekte ve yetimlerle dullara maaş bağlamakta kullanılması öngörülmekteydi.

Kararname, ayrıca, el konulan toprakların karşılığının ödenmesi fikrinden Zapata'nın vazgeçtiğini gösteren belirtiler taşıyor. Plan köylere ve fertlere toprakların geri verilmesini ve düşman mülklerinin karşılıksız müsaderesini öngörmüş, öte yandan büyük toprakların kamu yararı gerekçesiyle müsadere edilecek olan üçte biri için karşılık ödenmesini şart koşmuştu. Kararname, Zapata'nın toprak reformunu kamu yararı gerekçesinden çok, düşman mülklerinin millileştirilmesi esası üzerinde gerçekleştirmeye ve böylelikle karşılık sorunundan kurtulmaya niyetli olduğu izlenimini veriyordu. Toprak sahiplerinin çoğu, tabii, Ayala Planı'na karşıydılar.

Zapata'nın, Zapata'cılara yakınlık gösteren zenginlerden Antenor Sala'ya gönderdiği 4 Eylül 1914 tarihli mektup da bu görüşü doğruluyor. Zapata mektupta, el konulan topraklar için karşılık ödenmesi fikrini reddeder.

Dediğine göre bu kadar büyük paralar ödeme imkanı yoktur, üstelik karşılık ödemek köylülere haksızlık olur, çünkü topraklar zaten köylülerindir. Ayrıca, karşılık ödemek için para bulmak zorunda kalan devlet ister istemez yoksulların yükünü kendisi sırtlanacaktır. Zapata devamla, Ayala Planı'nın toprak reformu konusunda üç ilkeyi içerdiğini belirtir: Köylere ve fertlere toprakların geri verilmesi, kamu yararı gerekçesiyle el koyma ve düşman mallarının müsaderesi. «Bu üç büyük ilkeyi gerçekleştirmek için paradan çok işi üzerlerine alanların namuslu ve iradeli kişiler olmaları gerektir.» Anlaşılan Zapata, bu beyanında, kamu yararı gerekçesiyle müsadere edilen topraklar için dahi karşılık ödenmesini gerekli görmüyordu. Nihayet, müsadere edilip köyler ve fertler arasında dağıtılan topraklar için Zapata'cıların karşılık ödememiş olduklarını da belirtmekte yarar vardır. Böylelikle devrimci inançlarının sağlamlığını göstermiş oluyorlardı. Çünkü eski sahiplere karşılık ödenmesi halinde esaslı bir toprak reformunu gerçekleştirmenin pratikte imkanı yoktu.

Aguascalientes Konvansiyonu'ndaki tartışmalar sırasında güneyli delegeler, konvansiyonun egemenliğini ilan etmesini, Ayala Planı'nı benimsemesini, Carranza'yı görevden alıp geçici bir hükümetin başına geçici bir cumhurbaşkanı atanmasını istediler. Delegelerine yolladığı mektuplarda Zapata, konvansiyonun bu noktaları kabulü üzerinde ısrarla durdu. Villa'cıların genellikle lehte, Carranza'cılarınsa aleyhte konuştuğu tartışmalardan sonra, konvansiyon, Ayala Planı'nı «prensip olarak» kabul etti. Konvansiyon o an için bundan başka bir devrimci plan benimsemedi.

Carranza başkanlığındaki Anayasacı hükümet zamanında Zapata'cılar toprak reformu davasını savunmaya devam ettiler. 1916-17 Kurucu Meclisi'ne sadece Carranza'cı delegeler katılmıştı. Buna rağmen 1917 Anaya-

sası kapsamına sosyal reformların da alınmasını Güneylilerin dolaylı etkisine bağlamak mümkündür. Toprak reformu gereğini Zapata'cıların açıkça ortaya koymaları, kurucu meclisin tutucu üyelerini, bu arada Carranza'yı, sosyal reformun bir anayasa hükmü olmasına boyun eğmeye zorladı. Hatta Zapata'cılığın en önemli bazı özellikleri anayasada yer aldı.

Zapata'nın 20 Nisan 1917'de yayınladığı bildiride, yine, Zapata hareketinin amacının, bir avuç adamın yararına işleyen toprak tekelini yıkmak olduğuna parmak basılıyordu. Bildiriye göre bu tekel, Meksika halkının «hatta yaşama hakkını inkar ediyor» ve halkı kendi yurdunda esaret hayatı yaşamaya mahkum ediyordu. Bu yüzden mücadele, sadece, insan emeğini sömürerek karşılığında açlık ve sefaletten başka birşey üretmeyen toprak tekelcilerine yöneltilmişti. «Ayala Planı'nı gerçekleştirmek bizim tek ve yüce davamızdır. Bu alanda kesin karar sahibiyiz. Başka her konuda siyasetimiz hoşgörüye ve iknaya, anlaşmaya dayanır, bütün özgürlüklere saygılıdır.»

20 Mayıs 1917 tarihli bir başka bildiride Zapata toprak reformunun gerçekleşmesinin Güney Ordusu'nun baş amacı olduğunu bir kez daha belirtti. Anayasacı rejimin artık kimseyi kandıramadığını ve herkesin Carranza'nın devrime ihanet ettiğini gördüğünü ileri sürdükten sonra, bildiri devrimin niteliğini şöyle açıklığa kavuşturuyordu:

«Güney Kurtuluş Ordusu şeflerinin yedi yıldan beri başarmak için savaştıkları ve zorluklarla sahtekarların başarıya ulaştırmamaya yemin ettikleri devrim: toprağın kurtulması ve köylünün özgürlüğe kavuşması.

«SERBEST TOPRAK, HERKESE TOPRAK, KORUCUSUZ, EFENDİSİZ TOPRAK: *hacendado*'ya, eski çağların o ayak-bağı kalıntısına karşı çıkan devrimin sa-

vaş narası budur. Ama bu nara, gasıptan, tekelden yada soygundan arınmış her hakka saygı duyar.»

Daha fazla örnek göstermeden, aşağıdaki iktibasla Zapata'nın toprak reformculuğunun niteliğini özetliyebiliriz. 31 Mart 1913 tarihli bir mektubunda Zapata şöyle diyordu:

«Kardeşiniz hukukçu Emilio Vazquez Gomez'e, benim ve askerlerimin barışı dört gözle beklediğimizi, fakat bu barışın savunduğumuz ilkelere uygun bir barış olmasını istediğimizi, aksi takdirde bu yolda zafer yada yenilgiye dek savaşacağımızı lütfen bildirmenizi rica ederim. Bugünkü hükümet anlaşmaya karar verdiyse, bu yaptığının karşılığını kendi vicdanında görecektir, fakat ben savaşmaya devam edeceğim ve Ayala Planı'nın ilkelerinden bir güna ayrılmıyacağım.»

Konvansiyon hükümetinin Zapata'cıların zoruyla çıkardığı 26 Ekim 1915 tarihli Toprak Kanunu, Ayala Planı'nın maddelerini yürürlüğe koydu. Toplulukların ve fertlerin elinden kanunsuz yollarla alınmış bütün topraklar geri verilecek, devrim düşmanlarının malları ve toprakları millileştirilecekti. «Küçük mülkiyeti gerçekleştirmek için», kamu yararı gerekçesiyle, yüzölçümü belli sınırları aşan bütün topraklara el konulacaktı. Fertlerin sahip olabilecekleri azami toprak büyüklüğünü tespit etmek için ülke toprakları, gerek verimlilik ve rutubet ve iklim şartları, gerekse, bazı hallerde, toprakların kullanılma amacı gözönünde tutularak 18 ayrı kategoriye ayrılıyordu. Kanunun müsaade ettiği azami toprak alanı, sıcak iklimli yerlerde ve birinci sınıf sulanan topraklarda 100 hektardan, Kuzey Meksika'nın bazı çorak yerlerindeki kurak topraklarda 1500 hektara kadar değişiyordu.

Kanun hükümlerine göre, ayrıca, kamu yararı gerekçesiyle el konulan topraklar fertler arasında bölüştürülecek, dağıtılan toprakların büyüklüğü bir aileyi geçin-

dirmeye yeter olacaktı. El konulan topraklar için «1914 mali sayımı esas tutularak» karşılık ödenecekti. Fertlere ve topluluklara verilen topraklar elden çıkarılamazdı. Toprak alanlar orada kendileri çalışmalıydılar. İki yıl üstüste ekilmeyen topraklar sahiplerinden alınacaktı. Tarla sahipleri topraklarını birlikte işlemek yada ürünlerini birlikte satmak için kendi aralarında kooperatifler kurabilirlerdi. Ülke suları ve ormanları millileştiriliyor, «elbirliğiyle» ormanları kendileri işletmeleri için köylere yetki tanınıyordu. Tarım ve iskan bakanlığına da bölge tarım ve orman okulları açmak ve ıslah istasyonları kurmak yetkisi veriliyordu. Kanun, bütün ülkede belediye makamlarını bu kanunu «vakit geçirmeden ve hiç bir özür ve bahane ileri sürmeden» uygulamakla görevlendirerek son buluyordu. Bu makamlar görevlerini «yerine getirmez yada ihmal ederler»se «Devrim düşmanları» olarak şiddetle cezalandırılacaklardı. Tarım ve iskan bakanlığınca atanan tarım komisyonları sonradan belediyelerin işlemlerini gözden geçirecek ve gerekli görüldüğü yerde gerekli düzeltmeleri yapacaklardı.

Egemen Devrimci Konvansiyon Hükümeti (1914'de Aguascalientes Konvansiyonu tarafından kurulan ve o tarihte Zapata'cıların hakimiyeti altına girmiş olan hükümet) 18 Nisan 1916'da Cuernavaca'da yayınladığı Siyasi -Sosyal Reformlar Programının yanısıra, bir de Milli Toprak Sorununa İlişkin Düzenleyici Kanun çıkardı. Bu kanunun gerekçesi, maddelerinin gerçek devrimci niteliğini daha baştan gözler önüne serer. Kanunda belirtildiğine göre, «Devrimin en yüce amacı toprağın köylüler arasında bölüştürülmesi»dir. Köylüler «derhal ve de silah gücüyle, diktatörlük zamanında ellerinden alınmış olan mülkleri geri alabilirler.» Hükümet sadece, köylülerin fiillerini meşru kılmak için, kesin tapular çıkarmak ve köyler arasındaki sınır anlaşmazlıklarını yoluna koy-

mak gibi müdahalelerde bulunacaktır. Eyalet hükümetleri bölgelerin zengin mütegallibelerinin etkisi altında kaldıklarından, toprak reformunu tutarlı ve adil bir tarzda gerçekleştirebilecek tek merci federal hükümettir.

Kanun, Ayala Planı hükümleri gereğince henüz harekete geçmemiş olan köyleri, «kanunca kendilerine ait olanı resmi makamların onlara vermesini beklemeden» geçmişte ellerinden çıkardıkları ormanlara ve sulara el koymaya çağırıyordu. Toprak konusunda tek söz sahibi merci milli hükümetti ve hükümet bu yetkisini tarım bakanlığı eliyle kullanacaktı. Tarım bakanlığı toprak dağıtımını meşrulaştırmak ve gerçekleştirmek için cumhuriyetin çeşitli bölgelerine heyetler gönderecek, bu heyetler her bir bölgenin özelliklerini iyice öğrenecekler ve çalışmalarında en ufak bir yan tutmaktan sakınacaklardı. Köylerle toprak komisyonları arasında çıkması muhtemel anlaşmazlıkları tarım bakanı karara bağlıyacaktı. Köyler, bakanın kararını Egemen Devrimci Konvansiyon katında temyiz edebilirlerdi. Konvansiyonun kararı kesindi. (Bu temyiz yolu, Ayala Planı gereğince kurulacak olan özel toprak mahkemeleri çalışmaya başlıyana kadar açık olacaktı.) Eyalet valileri tarım bakanlığının işini kolaylaştırmak ve bakanlık kararlarını «itirazsız ve özürsüz» uygulamakla yükümlüydüler. Tarım bakanlığı «kendi yönetimi altında yapılan toprak dağıtımı işlemlerinde görülen sahtekarlık, yolsuzluk ve ihmallerden millet huzurunda sorumlu» olacaktı. Tarım bakanı görevini kötüye kullandığı takdirde iki yıldan on yıla kadar hapis cezasına çarptırılacak, rüşvet aldığı ispat edilirse bütün mallarına el konulacaktı.

Böylelikle kanun, Carranza'nın ünlü 6 Ocak 1915 Kanununun devrimci etkinlik bakımından açık bıraktığı kapıları büyük bir dikkatle kapatıyordu. Carranza'nın kanunu, bütün aksaklıklarıyla birlikte, 1917 Anayasası'-

nın yirmi yedinci maddesi kapsamına alınmıştı ve toprak reformu yapılmadan önce bir takım karışık hukuk usullerinin yerine getirilmesini şart koşmaktaydı. Oysa Zapata'nın kanunu toprakları derhal paylaşmaları için köylülere yetki tanıyordu. Hükümet köylülerin fiillerini sonradan meşrulaştıracaktı. 6 Ocak Kanunu toprak reformunun gerçekleştirilmesini eyalet valilerine bırakmıştı. 16 Nisan Kanunu toprak konusunda milli hükümeti tek merci sayarak bu çürük tahtaya basmaktan kaçınıyordu. Zapata'cıların teşebbüsü, lafın kısası, gerçekten devrimci bir hareketti. Oysa Carranza'nın kanunu, toprak reformunu geciktirmek ve önlemek isteyen karşı devrimcilerin işine yarıyan bir sürü sakıncalarla yüklüydü.

Carranza kanununun, elden çıkardıkları toprakların geri alınmasını sağlıyan madde uyarınca ihtiyaçlarını karşılamaya yeter toprak elde edemeyen köylere toprak verilmesini öngördüğü doğrudur. Ama Zapata'cı kanun, sadece, Ayala Planının toprakların köylere geri verilmesini öngören altıncı maddesinin uygulanmasını amaçlıyordu. Ayala Planı bundan başka *hacienda* topraklarının üçte birinin müsaderesini ve devrim düşmanlarının mallarının millileştirilmesini kararlaştırmıştı. Anayasacı kanun bu hükmün uygulanmasını köylerin hemen yanıbaşındaki topraklara münhasır kılmıştı. Konvansiyon, kanun kapsamına giren topraklar için böyle bir tahdit tanımıyordu. Kaldı ki, gerçekten devrimci bir ruhla uygulandıqı takdirde -ki Güneylilerin böyle davranacakları şüphe götürmezdi- toprakların geri verilmesi de, düşman topraklarının millileştirilmesi de Meksika'da esaslı bir toprak reformunu gerçekleştirmeye yeterdi.

Konvansiyon hükümetinin tarım ve iskan bakanlığı 1917'de «*Ejido*'ların Bölünmesi» başlığını taşıyan ve toprak hukuku konusunda Zapata'cı kavramları açıklığa ka-

vuşturan bir broşür yayınladı. Broşür, toprak üzerinde geleneksel *ejido* tipi tasarrufu eleştiriyordu. Geleneğe göre bir «toprak korucusu» *(guardatierras),* tarlaları topluluk üyeleri arasında her yıl yeniden paylaştırırdı. Broşüre göre bu yöntem verimin artmasını önlüyordu, çünkü çiftçinin bataklık kurutma, sulama, ormandan temizleme gibi işlemlerle tarlasını geliştirme hevesini teşvik etmiyordu. Ertesi yıl o tarla bir başkasına verilecek, o kişi de ya haksız yere bir yıl önceki çiftçinin emeğinden yararlanacak, yada tarlayı ihmal edip onca emeği heba edecekti. Bu yüzden topraklar pek az geliştiriliyor, köylüler her, daim sefaletin eşiğinde yaşıyorlardı. Bu güçlüklerden sakınmak için *ejido*'lar her bir aileyi geçindirebilecek büyüklükte tarlalara ayrılmalıydı. Tarlayı alan orda kendisi çalışmalı, hiçbir biçimde başkasına devredememeliydi. Broşür *ejido* geleneğinin özenilecek bir biçim olmadığını belirtiyordu. «Bu mülkiyet düzeninin mükemmel olduğunu kimse iddia edemez. Sakıncaları herkesce bilinmektedir. Zira insanlar yüzyıllar boyu bu düzen içinde yaşamışlar ve bunun sonu çoğunluğun sefaleti olmuştur.»

Broşür, devamla, *ejido* tipi tasarrufun zararlı sonuçlarının küçük çiftçinin sermaye yokluğundan ileri geldiğini söylüyordu. Çiftçi yoksul olduğu için, toprak üzerinde ipotek karşılığı ona borç veren yada ürününü önceden büyük kârla kapatan tefeciye mahkum olmaktaydı. Tefeci çok geçmeden ödenmeyen borçlar karşılığı toprağa el koyuyor ve daha birçok ufak çiftçiyi bu yoldan sömürerek zamanla büyük toprak sahipleri arasına katılıyordu.

Broşüre göre, toprak üzerinde böyle tekel kurulmasını önlemek amacıyla 26 Ekim 1915 tarihli Toprak Kanunu, tarlaların ne biçimde olursa olsun başkasına devrini yasaklamıştı. Ama önemli bir sorun çözülememişti. «Payına düşen tarlayı alan çiftçi, hasada kadar kendisini geçindirecek maişeti yoksa, toprağını nasıl eksin?» Broşür iki çö-

züm yolu öneriyordu: Tarım kredilerinin ihdası ve artırılması ve küçük çiftçiler arasında kooperatifler kurulması yoluyla topluca yardımlaşmanın teşviki.

Broşür, küçük üreticinin hasattan önce ürününü yok bahasına elden çıkarmasını gereksiz kılmak ve küçük üreticiye tarla ve ürününü geliştirme imkanını sağlamak için, tarım ve iskan bakanlığının yakında bir tarım kredi bankası kuracağını bildiriyordu.

Broşürde, ayrıca, köylülere iki tip kooperatif kurmaları salık verilmekteydi: Tüketim kooperatifleri ve üretim kooperatifleri. Tüketim kooperatiflerinin üyeleri ortak bir kasaya aidat ödeyecekler, bu parayla zorunlu ihtiyaç maddeleri satın alınacaktı. Ve bu maddeler her birinin ortak kasaya ödediği aidat oranında üyeler arasında pay edilecekti. Böylelikle kooperatif üyeleri daha düşük fiyata daha iyi mal satın alabileceklerdi.

Üretim kooperatiflerinin üyeleri kendi toprakları üzerinde mülkiyet hakkına sahip olacaklar, ama toprağı birlikte işleyeceklerdi. Bu el birliğiyle çalışma herkesin bir başına çalışmasından daha verimli olacağı gibi, üyelerin toptancı fiyatına modern tarım makinaları, damızlık hayvan ve tohumluk satın almalarını mümkün kılacaktı. Oysa çiftçinin bu malları yalnız başına satın almasına imkan yoktu. Ayrıca, kooperatif üyeleri ürünlerini birlikte pazarlıyarak nakliye masrafını düşürebilecek, mallarını en yüksek fiyat veren pazarlara yollıyabileceklerdi. «Görülüyor ki,» diyordu broşür, «bu düzen toprak koruculari düzeninin sakıncalarını ve bir başına çalışan çiftçinin karşılaştığı güçlükleri gidermektedir.»

Zapata'cıların tarımda küçük özel mülkiyete taraftar oldukları bu broşürden açıkça anlaşılıyor. Ama yine açıkça anlaşılıyor ki, Zapata'cılar bu düzenin sakıncalarının da farkındaydılar. Onun için tüketim ve üretim kooperatiflerinin kurulmasını öneriyorlardı. Bu yoldan, küçük

mülk sahipliğinin tarımda çağdaş bilim ve teknolojiden yararlanmayı güçleştiren engelleri ortadan kaldırılacak ve küçük üreticinin aracılar elinde sömürülmesi önlenecekti.

Zapata'cılar hakimiyetleri altına giren bölgelerde toprak reformu programını uygulamaya çalıştılar. Epey de toprak dağıttıkları anlaşılıyor. Köylüler daha 1911'de toprakları aralarında paylaşmaya başlamışlardı zaten. Zapata 1913 Temmuzunda çete reisleri ve subaylarına, hakimiyetleri altındaki bölgelerde toprak reformunu şu şartlarla başlatmalarını emretti: «Genel olarak köyler, ellerinde doğru mülkiyet belgeleri varsa, Ayala Planı'nın altıncı maddesi uyarınca topraklara el koymalıdırlar. Çete reisleri ve subaylar Ayala Planı'nın hükümlerinin yerine getirilmesi için köylerden yardım talebi olduğu takdirde her türlü maddi ve manevi yardımı yapacaklardır.» Zapata'nın önde gelen yardımcılarından Antonio Diaz Soto y Gama'nın dediğine göre bu emir uygulanmış ve birçok köyler eski topraklarına yeniden kavuşmuşlardır.

Zapata, Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'a yazdığı 23 Ağustos 1914 tarihli bir mektupta Morelos, Guerrero, Michoacan, Puebla, Tamaulipas, Nuevo Leon, Chiuhua, Sonora, Durango, Zacatecas ve San Luis Potosi'de olduğu gibi Meksika'nın daha birçok yerlerinde halkın toprakları işgal ettiğini bildirdi.

1914 sonu ve 1915 başlarında Morelos, Guerrero ve Puebla'da toprak komisyonları kuruldu. 26 Ekim 1915 tarihli Toprak Kanunu maddeleri gereğince, çokluk Milli Tarım Okulu üst sınıf öğrencilerinden kurulu komisyonlar Zapata'cıların elde tuttukları eyaletlerde 1915-16 yıllarında yoğun bir toprak sınırlama ve bölüştürme programı uyguladılar. Toprak dağıtmaktan başka, daha önceden toprak işgal etmiş olan köylerin sınırlarını tespit ederek köyler arasında çıkan sınır anlaşmazlıklarını yola koydular.

Toprakların fertler ve topluluklar arasında bölüşülmesini teşvik eden Güneyli devrimciler, bundan başka, bir de tarım kredi bankası *(Caja Rural de Prestamos)* kurdular. Başlangıçta banka sermayesinin bir kısmı karşı - devrimcilerden müsadere edilen şehir mülkleri satışından gelen paradan sağlandı. Banka köylülere araç, çeki hayvanı ve tohumluk satınalmaları ve ekimden hasada kadar geçinmeleri için hesap açıyordu. Yine bankanın denetlediği şeker fabrikalarında köylülerin şeker kamışı ucuz fiyata işleniyordu. Banka, işlemleri için gerekli sermayeyi sağlamak üzere bazı Zapata'cı çete reislerinin askerlerinin bakımına para bulmak amacıyla işlettikleri şeker fabrikalarına el koymak zorunda kaldı. Zapata'cı tarım kredileri programını hazırlayanlardan Felipe Santibanez bu konuda şöyle der: «Hiç çekinmeden söyliyebiliriz: askeri önderler sözü geçen *hacienda*'ların devri hususunda hiçbir güçlük çıkarmamışlardır.»

Morelos'taki tarım kredi bankasının faaliyeti hakkındaki raporunda Santibanez, «Morelos eyaletinde Köy Kredi Bankası'nın kurulması ve toprakların dağıtılmasıyla 1915 ve 1916 yıllarında toprakların muazzam çoğunluğunun küçük çiftçilerce ekilmesinin sağlandığını, böylelikle bu ufak çiftçilerin ekonomik bağımsızlığa ve onun doğurduğu refaha kavuşturulduklarını» belirtir ve «Küçük tarımcılardan birinin, bu plan sayesinde, o günün parasıyla otuz bin *peso* net kazanç elde ettiği dikkati çekiyordu,» der.

Zapata şeker sanayiine çok önem veriyor, köylüleri şekerkamışı ekmeye teşvik ediyordu. Cuautla yakınındaki devlete ait şeker fabrikasının gelirinin askerlerinin bakımı ve yoksullara yardım için kullanılmasını sağladıktan sonra, şeker fabrikalarının çoğunu özel ellerde bırakmıştı. Çünkü devrimcilerin elinde Morelos'taki bütün fabrikaları yeniden açıp işletmeye yeterli sermaye yoktu. Fakat Ayala Planı uyarınca bu şeker fabrikalarına ait toprakların bü-

yük kısmı müsadere edilerek köylüler arasında bölüştürüldü. Böylelikle fabrikalar fabrika olarak iş görmeye devam ettiler, büyük topraklara sahip olmaları önlendi. Zapata fabrika sahipleri arasında rekabetin fiyatları üreticiler yararına yüksek tutacağını umuyordu. Bu olmazsa, köylüler kendi ufak şeker imalathanelerini kurup çeşitli evsafta ham şeker imal edeceklerdi.

Zapata'nın 1916'da Zapata'cılık davasını savunmak için Havana'ya gönderdiği General Jenaro Amezcua, 1917 ve 1918'de Havana gazetelerinde yayınlanan demeçlerinde, Zapata'nın 1911'de Güneyde silahlı hareketi başlattıktan hemen sonra, *latifundia* topraklarını küçük parçalara bölüp köylülere dağıttığını söylemiştir. Amezcua'nın iddiasına bakılırsa, Zapata'cıların elindeki bölgelerde *latifundia* toprakları ortadan kalkmış, bütün yurttaşlar ekecek toprağa sahip olmuşlardı. Köylü kadınlara da, özellikle devrimcilerin dul ve yetimlerine, toprak verilmişti. Toprak reformunun uygulandığı eyaletler arasında Morelos, Guerrero, Puebla, Oaxaca, Vera Cruz, Tlaxcala ve Hidalgo da vardı.

Nihayet, Zapata 1918 Ağustosunda yayınladığı bir «Halka Çağrı»da şunları söyledi:

«Bundan başka, Carranza, yeterince liberal kanunlar çıkarıp toprak dağıtarak yada büyük çiftlikleri ufak parçalara bölerek toprak ve işçi sorununu çözüp, böylelikle milli emellere hizmet edeceği yerde, evet, dediğim gibi, bunu yapacağı yerde, başka zamanlarda devrimin el koyduğu bir sürü kır toprağını *hacendado*'lara ve büyük malikane sahiplerine geri vermiştir...

«Öte yandan Toprak Devrimi somut vaadler ileri sürmüş ve mazlum sınıflar bu vaadlerin tutulduğunu kendi tecrübeleriyle doğrulamışlardır. Devrim köylüye toprak dağıtıyor, şehirlerde çalışan işçilerin durumunu düzeltmeye çabalıyor. Kimse bu büyük gerçeği görmez-

likten gelemez. Devrimin işgal ettiği bölgede *hacienda*'lar ve *latifundia*'dan eser kalmamıştır, çünkü Genel Karargah ortak toprakların *(ejidos)* ve köy mülklerinin köylere ve diğer komşu topluluklara geri verilmesinden gayri, bu büyük toprakların muhtaç olanlar arasında bölüştürülmesini de gerçekleştirmiştir.»

Nitekim, Zapata'cıların ve diğer devrimcilerin sahiplerinden aldığı topraklar federallerin zaferinden sonra eski sahiplerince geri alınabilecekti. Carranza'cı general Pablo Gonzalez, 1916 yılında Zapata'cılara karşı yürüttüğü zalim kampanya sırasında şeker fabrikalarını dağıtmış, yeni ekilmiş şeker kamışı tarlalarını söküp almış, ekini, çeki hayvanlarını ve köy evlerini tarümar etmişti. Güney Ordusu 1917 başında Morelos'ta yeniden hakim duruma geçtiyse de, Anayasacılar 1918'de amansız saldırılarını yenilediler. Bu bakımdan, savaş aldı verdisi Güneylilerin kalıcı bir toprak reformu ve kırsal bölgelerin ekonomik kalkınmasını gözeten programlarının gerçekleşmesini güçleştiriyordu.

Meksika milletinin ekonomik ve beşeri gelişmesini sürdürebilmesi için esaslı bir toprak reformu yapılması gerçekten gerekli miydi? Evet, gerekliydi. Kırsal bölgelerde sanayi malları için bir iç pazar geliştirmek, sanayiin muhtaç olduğu gıda maddeleri ve hammadde üretimini artırmak ve seyyal bir iş gücü arzı yaratabilmek için tarımda yarı feodal üretim tarzı yıkılmalıydı. Meksika bu hedeflere ulaşmadan sanayileşemezdi. Kaldı ki, yarı feodal malikane sahiplerinin siyasi etkilerini kısıtlamak için de, toprak reformu yaparak bunların ekonomik güçlerini kırmak gerekiyordu.

Bu bakımdan, Zapata'cıların gerçekleştirmeye uğraştıkları toprak bölüşümü Meksika'nın ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde hızlandıracaktı. Nitekim Cardenas zamanında (1934 - 1940) girişilen toprak reformu ha-

reketi (ondan önce, 1920 ile 1934 arasında, başka önemli reformlar yer almıştı) beklenen sonucu vermiştir. Reform yirmi yıl önce yapılabilseydi çok daha yararlı olacaktı.

Bununla birlikte, toprak bölüşümünün, özellikle çok aşırı gidilirse, olumsuz yanları da yok değildir. Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda küçük çiftçiler arasında geniş ölçüde toprak bölüşümüne gidilmesi ileri bir adım olduğu halde, Yirminci Yüzyılın başında böyle bir tedbir, ekilen toprakların hemen yeniden büyük ünitelere çevrilmesi yolunda tedbir alınmadığı takdirde, ekonomiye zarar verir. Yirminci Yüzyıl başlarında bilim ve teknoloji bazı sanayi bitkilerinin üretimini ancak büyük çapta olursa verimlilik sağlayacak düzeye ulaştırmaktadır. Üstelik kapitalist bir toplumda küçük üretici, çeşitli ticari, mali ve sınai aracıların insafına terkedilmiş durumdadır. Bunlar küçük üreticiyi gözünün yaşına bakmadan sömürür, tarlasının verimini artırmak için gerekli sermaye birikimini sağlamasına meydan vermezler.

Morelos'ta şeker kamışı çiftliklerinin küçük parçalara bölünmesinin ekonomik bakımdan yararlı olup olmadığı tartışılabilir. Bu eyalette şeker üretimi yalnız işleme safhasında sanayileşmişti. Şeker kamışı ekimi ve hasadı hâlâ en ilkel el - emeği yöntemleriyle yapılıyordu. Bu ilkel üretim koşullarında küçük tarla sahibi bir çiftçi topraktan en az bir büyük kapitalist çiftçi kadar verim alabilirdi. Hatta daha fazlasını alabilirdi. Nitekim Meksika'da şeker sanayii, devrimden sonra doğrudan doğruya küçük üretim üniteleri (ejidos) sayesinde gelişmiştir. Ama bugün bu tip üretim örgütlenmesinin iki büyük sakıncası görülmeye başlamıştır. Küçük üretim üniteleri üretimde pahalı teknolojinin kullanılmasını güçleştirmekte ve küçük üreticiyi şeker fabrikalarının sahiplerine bağımlı kılmaktadır. Şeker fabrikaları sahipleri, özel teşebbüs olsun, fe-

deral hükümet olsun, küçük çiftçiyi yıllardır amansızca sömürmekteler: 1958 - 64 yılları arasında Adolfo Lopez Mateos rejimi, şeker kamışı üreticisi köylüyü sosyal sigorta kapsamına alarak durumunu düzeltme yolunda ilk adımları atmıştır.

Fakat Morelos'ta şeker kamışından başka bazı ürünler de yetiştirilmekteydi. Bunların birçoğu, mesela mısır ve tütün, tohumluk ve araç satınalmaya ve çiftçiyi hasada kadar geçindirmeye yeter kredi imkanları varsa, küçük çapta da olsa verimle üretilebilirdi. Yukarda da belirttiğimiz gibi, Zapata'cılar işte bu gibi ihtiyaçları karşılamak için bir tarım kredi bankası kurmuşlardı.

Zapata'cılar küçük üretim ünitelerinin, çağdaş bilim ve teknoloji imkanlarının tarım üretimine uygulanmasını güçleştirdiğini ve küçük üreticinin aracıların elinde sömürülmesine yol açtığını görüyorlardı. Toprakta küçük mülkiyetin bu olumsuz yanlarını giderebilmek için tüketim ve üretim kooperatifleri kurulmasını önermişlerdi. Bundan başka şurasını da belirtmek gerekir ki, Zapata'cılar Meksika'nın tarım topraklarını hep de ufacık parçalara bölmeyi arzulamıyorlardı. 26 Ekim 1915 Toprak Kanunu özel kişilerin tarım üretimine en elverişli yerlerde 100 hektardan, üretime en az elverişli yerlerde 1500 hektara kadar tarla sahibi olmalarını mümkün kılmaktaydı. Bu ölçüde özel toprak mükiyeti Meksika'da işi tıkırında bir kapitalist tarımın gelişmesine pekala imkan verebilirdi.

1920'den bu yana Meksika'da başa geçen rejimlerin gerçekleştirdikleri toprak reformunun ülkenin ekonomik kalkınmasında oldukça büyük katkısı olmuştur. Bununla birlikte, yapılan reform, pratikte, küçük üreticiyi aracıların elinden kurtarmak, emeğini ,değerlendirmek ve yeterli krediyle donatmak amaçlarını güden Zapata programının çok gerisinde kalmıştır. Bu yüzden, reform

olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Çağdaş teknoloji koşullarında tarım üretimi, çağımıza uygun bir ekonomik kalkınma programının gereklerini yerine getirebilmek için büyük bir hızla devrimci dönüşüme varmak zorundadır. Çağdaş teknoloji sanayi üretiminde devrimci dönüşümün hızla gerçekleşmesini mümkün kılar. Fakat tarım kesimi de aşağı yukarı onunla at başı gitmezse ekonomide büyük dengesizlikler belirir ve bütün kalkınma programı tehlikeye girer. Meksika'da olan budur. Meksika, bu gibi sorunların altından kalkabilmek için, kapitalist üretim yapan bölgelerde kollektif çiftliklerle devlet çiftlikleri kurmalıydı. Devrimci hiziplerin hiç birinin böyle birşeyde gözü yoktu. Yalnız Zapata'cılar dikkatlerini o yöne çevirmişlerdi. Yani tarımda küçük üretim ünitelerinin olumsuz yanlarını görüyorlar, buna çare olarak tüketim ve üretim kooperatiflerinin kurulmasını ve doğru dürüst bir tarım kredi düzeni yaratılmasını öneriyorlardı. General Lazaro Cardenas'ın cumhurbaşkanlığı sırasında aşağı yukarı beşyüz kadar tarım kooperatifi kurulduysa da, ondan sonra gelen cumhurbaşkanları zamanında kollektifleştirmenin burjuva düşmanları bu kooperatifleri parçaladılar.

1910 Meksika devriminin tarımda kollektifleşmeyi gerçekleştirmesi pek beklenemezdi. Bu bakımdan, toprakların hiç değilse büyük kısmının küçük çiftliklere bölünmesi Meksika'nın toprak sorununu çözmek için en akla yakın çareydi. Zapata'nın toprak reformu programı bütün ülkede uygulanmadığı için Meksika'nın ekonomik kalkınmasına ket vurulmuştur. Ülkenin çağdaş kalkınma yolunda karşılaşacağı en büyük güçlük yine de kırsal bölgelerde çıkacağa benzer.

3 Liberalizm ve Anti - Emperyalizm

İstenilen barış ve refahı siyasi reformla toprak reformu getirecektir.

Emiliano Zapata

Toprak reformu başlıca hedefleri olmakla birlikte, Zapata ve taraftarları toprağın köylüler arasında bölüştürülmesini bir başına yeterli saymıyorlardı. Toprak reformu köylüyü *hacendado*'nun hakimiyetinden kurtaracak ve *hacendado*'nun ekonomik gücünü yıktığı ölçüde siyasi etkisini de kıracaktı. Köylünün ekonomik kurtuluşu ve toprak sahiplerinin toprak reformu yoluyla iktidarının kırılması Meksika halkının ezici çoğunluğunun maddi hayat koşullarını düzeltecek temelleri sağlamakla kalmıyacak, aynı zamanda halkın siyasi, kültürel ve manevi kurtuluşuna da hizmet edecekti. Zapata'cılara göre, köklü bir toprak reformu hayat seviyesini yükseltecek, fırsat eşitliğini artıracak, halk eğitimini yaygın kılacak, siyasi demokrasi ve milli bağımsızlığı sağlama bağlıyacaktı. Güney devrimi feodalizme karşı niteliği yanında aynı zamanda emperya-

lizme de karşıydı ve burjuva - demokratik bir devrimdi. (Bu terimler az sonra açıklanacaktır.)

Meksika'nın yarı - feodal sosyal yapısının toprak reformu yoluyla tasfiyesinin Meksika halkını sade ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve manevi kurtuluşa da götüreceği tezi Zapata'cı düşüncenin bütün beyanlarında kendini gösterir. Burda yalnız birkaç örnekle yetineceğiz.

Zapata, Ayala Planını Madero'nun San Luis Planının ayrılmaz bir parçası olarak görüyordu. Amacı «etkin oy hakkı ve bir tek devre için seçim» şiarıyla özetlenebilecek olan San Luis Planı liberal - burjuva 1857 Anayasasının hükümlerini geçerli kılmak istiyordu. Bu anayasa Meksika'da kişi haklarını teminat altına alan bir siyasi demokrasi rejimi öngörmekteydi. Ayala Planının dördüncü maddesi şöyle der: «Morelos eyaleti Devrimci Cuntası millete ilan eder ki: San Luis Potosi Planı, Cuntanın kendi planıdır. Aşağıdaki ekler ezilen *pueblos* (halk) yararına konulmuştur. Devrimci Cunta, San Luis Planının savunduğu ilkeleri savunacak ve bu yolda başarıya ulaşana yada ölene dek sebat edecektir.»

Zapata'nın planının belli başlı hedefi -genellikle Madero'yu devrime ihanet ettiği için kınamaktan gayrı- Madero'nun planının toprak reformuna ilişkin kararsız maddelerini genişletmek, açıklığa kavuşturmak, güçlendirmekti. Madero'nun planı kanun dışı yollarla ellerinden alman toprakların küçük çiftçiye geri verilmesinden başka birşey istemiyordu. Yani, kısaca, Ayala Planının ekonomik muhtevası, San Luis Potosi Planının aşağı yukarı sadece siyasi olan muhtevasını tamamlıyacaktı. Zapata, planının toprak reformuna ilişkin maddelerini «Benimsediğimiz planın (San Luis Planının) ek bir kısmı olarak bildiririz ki...» sözleriyle halk oyuna sunmakla, niyetini daha da açık ve seçik ortaya koymuştur.

Ayala Planını onaylıyan 19 Haziran 1914 tarihli ka-

nun Zapata'nın planının San Luis Planını tamamlıyan bir belge olduğunu bir kez daha belirtti. Kanun şöyle başlıyordu: «Aşağıda imzaları olan ve *San Luis Planına ek olarak* Ayala Planının gerçekleşmesi uğrunda savaşan Kurtuluş Ordusu şef ve subayları...» Daha sonra, devrimin herşeyden önce Meksika'nın ezilen yığınlarının ekonomik koşullarını düzeltmeyi amaçladığını bildiriyordu. Baştaki adamların değişmesi bu amacın gerçekleşmesi için yeterli olamazdı. Meksika halkı ancak Ayala Planının maddelerini uygulayarak kendini sefaletten kurtarabilirdi. Ayala Planı «San Luis Potosi Planının tamamlanması ve kesin açıklanışı» idi. Görülüyor ki Zapata'nın planının amacı Madero'nun siyasi devrimini bir sosyal devrime dönüştürmektir. Ayala Planının ekonomik hedeflerinin gerçekleşmesi San Luis Planının siyasi amaçlarının gerçekleşmesini sağlıyacaktı.

Kanun şu vaadle sona eriyordu: «Devrim, bugünkü yönetim alaşağı edilip Huerta uşakları ile eski rejimin adamları iktidardan tamamen sökülüp atıldıktan sonra Ayala Planını destekleyen, toprak reformunu ve San Luis Planına ek Ayala Planında sözü geçen diğer ilke ve vaadleri yerine getirmeğe hazır kişilerden kurulu bir hükümet iş başına gelene kadar, görevinin sona ermiş sayılmıyacağını bildirir.»

Zapata'nın 10 Ekim 1913 tarihli bildirisi, devrim Meksika'nın kurulu düzeninde yığınlara «ekonomik özgürlük» ve daha iyi bir hayat, adil bir sosyal ve siyasi düzen, Meksika milleti için özgür, barışçı ve medeni bir gelecek sağlıyacak köklü değişiklikleri gerçekleştirene kadar Zapata'cıların silahlı mücadeleye devam edeceklerine söz veriyordu.

Zapata'nın 1914 Ağustosunda yayınladığı bir başka bildiri de köylü halkın toprak ve ekmek uğrunda ve haysiyetini yeniden kazanmak için başkaldırdığını öne sü-

rüyordu. Köylü «ekmek ve özgürlük, mutlu bir ev ve bağımsız, önü açık bir gelecek» aramaktaydı. Eğer devrim gerçekten zafere ulaşacaksa, gericilerin iktidar kaynaklarını kurutmak, çıkarları devrimin kaderiyle birlik olan yeni güçler yaratmak gerekti. Birinci hedefe devrim düşmanlarının mülklerine el koymakla ulaşılabilirdi. İkincisi, toprağı kişiler ve topluluklar arasında bölüştürmekle elde edilecekti. Diğer reformlar -basın ve oy özgürlüğü ile belediyelerin özgürlüğe kavuşmasını ve çiftlik sahiplerinin işlettiği mağazaların *(tiendas de raya)* kaldırılmasını öngören Carranza'nın «ürkek reformları»- ülkenin ekonomik yapısında bu köklü reformlara gidilmediği takdirde bir aldanmacadan ibaret kalmaya mahkumdu. Meksika halkının büyük çoğunluğu ancak onu ezen yarı-feodal sosyal düzeni yıkarak ilerliyebilirdi.

«Köylü milleti MEDENİ HAYAT YAŞAMAK İSTİYOR, EKONOMİK ÖZGÜRLÜK HAVASINI TENEFFÜS ETMEYE SAVAŞIYOR. Bugüne dek bunlardan nasibi olmamıştır ve de geleneksel bey-ağa, «bir elinde ip, bir elinde bıçak»la ayakta kaldığı, insanları ve insanların emeklerini gönlünce kullandığı, düşük ücretle onları kendine köle ettiği, ölene dek çalıştırdığı, sefaletle ve kötü davranışlarla HAYVANLAŞTIRDIĞI, esaretin ağır pençesi altında MİDELERİ AÇ, ZİHİNLERİ AÇ yaratıklar haline koyup çarpıttığı sürece nasibi olmıyacaktır!»

Zapata'cılar, ekonomik reformla siyasi reform arasındaki yakın bağlantıyı anladıklarını Konvansiyon hükümetinin 8 Ocak 1916'da Cuernavaca'da yayınladığı bir kanunla gösterdiler. Demokratik siyasi reformlar getiren bu kanunun gerekçesinde şunlar yazılıydı:

«Halkın medeni haklarının tanınması ve bu haklara saygı duyulması gerektiği, fakat halkın siyasi haklarının pek bir önemi olmadığı ve o yüzden, şimdilik bu haklar

üzerinde durmanın gereği olmadığı söyleniyor. Korkunç bir hata! Ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar birbirine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Ekonomik yada sosyal bir sorunun, onunla ilişkili ve ona tekabül eden siyasi sorunlarla birlikte ele alınmadığı takdirde asla doğru dürüst çözülemiyeceğini anlamıyanlar, ciddi devlet adamlığı sıfatına layık olamazlar. İşte bu nedenledir ki, Milli Yürütme Kurulu, bir yandan ekonomik ve sosyal alanda yeni kanunlar çıkarmaya hazırlanırken, öte yandan halkın ilerdeki refahını garanti edecek siyasi nitelikte kanunlar üzerinde çahşmayı ihmal etmemektedir.»

Görülüyor ki Zapata'cılar, Ayala Planını mücadelelerine bayrak etme konusundaki sarsılmaz kararlılıklarını sürdürüyorlardı. Çünkü bütün devrimci amaçların gerçekleşmesinin -ekonomik kalkınma, daha adil gelir dağılımı, yüksek hayat seviyesi, fırsat eşitliği, kişinin ve toplumun kendi kaderine hakim olması- planlarının öngördüğü biçimde mülkiyet ilişkilerinde yapılacak reformlara bağlı olduğuna inanıyorlardı. Zapata, Ayala Planında hiç bir esaslı değişiklik yapmadı, ne de birşey ekledi plana. Planın daha da geliştirilebileceğine inanmadığından değil -26 Ekim 1915 Toprak Kanunu Ayala Planının toprak sorununa ilişkin maddelerini genişletmiş ve açıklığa kavuşturmuştu- devrimci hareketi köklü ilkelere dayandırmak istediğinden. Belki de, yapacağı değişikliklerin adamlarını tedirgin edeceğinden korkuyordu, ondan. 7 Nisan 1913'te küçük Pascual Orozco'ya yazdığı mektupta, kendini «bir siyasi planın aşılmaz barikatı» ardında hapsetmek istemediğini söylüyor, fakat devrimci davranışlarda kişiselliğe ve oportunizme düşmemek için herkesçe kabul edilen bir plana sıkıca bağlanmak gerektiğine değiniyordu.

Zapata'cıların getirmek istedikleri liberal-burjuva ve anti-emperyalist reformların elle tutulur içeriği ne idi? Bu

soruyu cevaplandırmadan önce, «liberal-burjuva» yada «burjuva-demokratik» düşüncenin kendine özgü niteliğinin, özel mülkiyeti geniş temele oturtmak, kuvvetler ayrılığına ve ferdi haklara dayanan temsili hükümet biçimini yerleştirmek dileğinde belirdiğini söylemeliyiz. Liberal yada burjuva bir demokrasi, küçük mülkiyet sahiplerinin demokrasisidir. Burada kullanıldığı anlamda emperyalizm, bir millet yada halkın bir başka millet yada halkın ekonomik yada siyasi hakimiyeti altına sokulması siyasetidir.

Güneyliler liberal-demokratik ve anti-emperyalist düşüncelerinin ilk belirtilerini daha 1911'de ortaya koymuşlardı. O yılın Mart ayında Meksika hükümeti, Diaz rejimine karşı bir ayaklanma başlatmaya kalkan küçük burjuva aydınlar, serbest meslek sahipleri ve şehir işçilerinden kurulu bir devrimci grubu bastırmıştı. Mühendis Camilo Arriaga önderliğindeki grubun üyeleri arasında, sonradan Anayasacı generallerden biri olan Francisco J. Mujica ve Jose Vasconcelos da vardı.

Bu grubun savunduğu Siyasi ve Sosyal Plan, Madero'yu Meksika'nın geçici cumhurbaşkanı tanıyor, 1857 Anayasası ile etkin oy hakkı ve bir tek devre için seçim ilkelerini ülkenin en yüce kanunu ilan ediyordu. Diaz yönetimi zamanında gasbedilen bütün topraklar sahiplerine geri verilecek, toprak sahipleri ellerindeki ekilmeyen toprakları, toprağın vergi değerinin yüzde altısına kadar varan yıllık faiz karşılığında, isteyenlere vermeye zorlanacaktı. Çalışma günü en çok dokuz, en az sekiz saat olacaktı. Ücretleri «sermayenin kazancına göre» ayarlıyacak özel komisyonlar kurulacaktı. Yoksulların ev sahipleri tarafından sömürülmesini önlemek için ve işçilerin kolay şartlarla satın alabileceği «sağlığa elverişli ve rahat meskenler» yapılıncaya kadar, şehir kiraları denetlenecekti. Halk eğitimi ademi merkeziyetçi bir düzene sokulacaktı. Plan, bunlardan başka, Meksika'daki yabancı teşebbüsle-

rin istihdam uygulamasının denetlenmesini istiyordu. Yabancı kuruluşların çalıştırdıkları idareci personel ve diğer işçilerin en az yüzde ellisi Meksikalı olmalı, bunların ücret ve tazminatları aynı işleri gören yabancıların gelirlerine denk gelmeliydi. «Nitelikleri ne olursa olsun» tekellerin kaldırılması isteniyordu. Planda özellikle belirtilmemekle birlikte, bu son madde daha çok Meksika'daki yabancı kapitalist teşebbüslere uygulanacaktı. Kısacası Plan, anti-feodal, burjuva demokratik ve anti-emperyalist nitelikteydi.

Grup Meksiko'da bastırıldıktan sonra, ileriki yılların Zapata'cı generallerinden Rodolfo Magana, Planın bir kopyasını alır, Zapata'ya götürür. Zapata herşeyden çok toprak reformu konusundaki önerileri tutar, ama anlaşılan planın bütünü hoşuna gitmiştir. Çünkü Magana'dan, devrimci grubun geri kalan üyelerini kendi hareketine katılmaya çağırmasını rica eder. O gün için bu çağrıya gelen olmaz, çünkü grup dağılmış, bazı üyeleri hapse tıkılmıştır. Madero devriminin zaferinden sonra, üyelerin bir kısmı Zapata'nın Cuernavaca'da şereflerine verdiği bir ziyafete katılma imkanını bulurlar. Zapata onları, planlarının ilkelerinin, özellikle toprak reformuna ilişkin maddelerinin gerçekleşmesi için mücadeleye devam etmeye çağırır. Sonradan bazı üyeler, bu arada planın taslağını hazırlıyan Dolores Jimenez y Muro ve Gildardo Magana, Zapata hareketine katılırlar.

Konvansiyon hükümetinin Siyasi-Sosyal Reformlar Programı Zapata'cıların gerçekleştirmeyi düşündükleri reformların ayrıntılı bir listesini ihtiva ediyordu. 1914-15 Konvansiyon görüşmeleri sırasında programın biçimlenmesinde Villa'cıların da katkısı olmuştur. Lakin programın daha çok Zapata'cı düşünceyi yansıtan bir belge olduğu söylenebilir, çünkü 1916 baharında Cuernavaca'da ilan edildiği zaman Konvansiyon hepten Güneylilerin hakimiyeti altına girmişti.

Program toprak, emek, toplum, yönetim, siyaset ve diğer çeşitli konularla ilgili bölümlere ayrılmıştı. Belgenin başında yer alan (ardından hemen emek reformu geliyordu) toprak reformu, *latifundismo*'nun* yıkılmasını, kendilerini ve ailelerini geçindirmek için toprak isteyen bütün Meksika'lılar arasında toprağın küçük, ferdi mülklere bölünmesini ve *ejido*'larla tabii su kaynaklarının geçmişte topraklarından edilen yada ihtiyaçlarını karşılamıya yeter toprakları olmayan şehirlere verilmesini öngörüyordu. Bu bölüm, ayrıca, tarım bankalarının kurulmasını, sulama kanallarına, ağaçlandırma ve ulaşım programlarına yatırım yapılmasını ve bölgesel tarım ıslah istasyonları açılmasını salık veriyordu. Her ne kadar program küçük mülklerin fertlere devrinden söz ediyorsa da, geçen bölümde incelediğimiz 26 Ekim 1915 tarihli Toprak Kanununun maddeleri göz önünde tutulursa, asıl amacın fertlere toprakların sadece intifa hakkını vermek, ne biçimde olursa olsun satılmalarını yada elden çıkarılmalarını önlemek olduğu anlaşılır.

İşçi sınıfının hakları ve refahının ele alındığı bir bölümde işçi ücretleri ve iş saatlerinin düzenlenmesi, kaza ve emeklilik sigortalarının tespiti, imalathanelerde, fabrikalarda ve madenlerde emniyet ve sağlık tedbirlerinin alınması, sendikaların ve grev ve boykot hakkının tanınması, *tiendas de raya*'nın kaldırılması, ücretlerin bütünüyle ve zamanında ödenmesini sağlıyacak kanunların çıkarılması ve genel olarak «proleteryanın sömürülmesini daha insaflı kılacak kanunlar yoluyla» işçilerin hayat koşullarının düzeltilmesini salık veriyordu.

Programın geri kalan bölümleri sosyal, idari ve siyasi reformlarla ilgiliydi. Konvansiyon bu maddelerde, başka hususların yanı sıra, gayrı meşru çocukların haklarını koruma ve adil bir boşanma kanunu ile kadınları

* **latifundismo: büyük toprak mülkiyeti.**

boyunduruktan kurtarma amacını dile getiriyordu. Eğitim alanında, beden ve el işleri eğitimi ile pratik eğitime önem veren ilkokullar açılacak, her eyalette bir ortaokul olacak, öğretmen maaşları artırılacak, Milli Üniversite muhtariyete kavuşacak ve yüksek öğretimde el sanatları ile teknolojiye öncelik tanınacaktı.

Programda kanunlara ve korporasyonların hukuki durumlarına da yer verilmişti. Hukuk düzeni ıslah edilecek, adli işlemlerin «seri ve etkili» olması sağlanacaktı. Mevcut tekeller parçalanacak, yenilerinin ortaya çıkmasına engel olunacaktı. Azınlıkta kalan hissedarların haklarını korumak ve korporasyon yönetim kurullarının yolsuzluklarını önlemek için korporasyon kanunları değiştirilecekti. Meksika'da iş gören yabancı teşebbüsler her hal ve şartta Meksika kanunlarına tabi olmaya, Meksika'da temettü ödemeye yetkili ve bu görevle yükümlü müdürlükler kurmaya, hissedarlarını şirketin durumundan yeterince haberdar etmeye, hesaplarını ve diğer gerekli belgeleri resmi makamların denetine hazır bulundurmaya mecbur tutulacaklardı.

Program bundan başka maden ve petrol sanayiinin gelişmesini teşvik edici, büyük alanların tekellere terkini önleyici ıslahatı öngörmekteydi. Bu sanayi kollarının brüt hasılatından federal hükümet pay alacaktı ve teşebbüsleri imtiyazlarını etkin ve verimli bir biçimde kullanmak, işçilerin hayat ve sağlıklarını korumakla sorumlu tutacaktı. Bu sorumlulukları yerine getirmeyenlerin imtiyazları ellerinden alınacaktı.

Vergiler konusunda program, zanaatkarları, küçük tüccarı ve az değerli özel köy mülklerini vergilendirmemeyi taahhüt ediyordu. Vergiler yeniden ayarlanacak, gelire oranla artan müterakki veraset vergisi konulacak, zorunlu ihtiyaç maddeleri üzerinden alınan dolaylı vergiler kaldırılacak, büyük kapitalistlerin özel vergi imtiyazları

kırılacak ve milli sanayiin çıkarlarına zarar vermemek şartıyla gümrük resimleri indirilecekti.

Siyasi alanda program şu amaçları gerçekleştirmek istiyordu: Belediyeleri bağımsız kılmak; parlamenter hükümet biçimini benimsemek; cumhurbaşkanı yardımcılığını, milli senatoyu ve *jefaturas politicas,* yani hükümetin bölge ve nahiye temsilciliklerini kaldırmak; yargı organının bağımsızlığını ve yargı görevlilerinin ehliyet ve sorumlulukla iş görmelerini sağlamak için adalet işlerini yeniden düzenlemek; seçim hilelerini önlemek ve mahalli ve genel seçimlerde tek dereceli oy hakkını emniyet altına almak için seçim mevzuatını ıslah etmek; hukuki yollarla mülklerini ellerinden alarak, devrim düşmanlarını cezalandırmak.

Son bir «Geçici Maddeler» bölümü, Egemen Devrimci Konvansiyona eyalet valilerinin atanmasını onaylama yetkisi veriyordu. Eğer atanma Ayala Planının bu konuda koyduğu (ilerde göreceğimiz) şartlara uygun olarak yapılmamışsa, yada «adayın devrimci geçmişi yeterli görülmüyorsa» Konvansiyon onayını esirgeyebilirdi. Konvansiyon, Ayala Planının yada Konvansiyon Reform Programının ilkelerine aykırı hareket eden, suç işleyen yada astlarının yolsuzluklarına göz yuman, hükümetlerine gerici unsurları kabul eden eyalet valilerini görevden uzaklaştırabilirdi. Huerta'nın düşüşünden önce devrime katılan çete reislerinden gayrısı eyalet valilerinin seçiminde oy kullanamazdı.

Demek ki program, ruhuyla, anti-feodal, burjuva-demokratik ve anti-emperyalisttir. Anti-feodal niteliği toprak malikanelerinin küçük çiftçi arasında bölüştürülmesini öngören maddeleriyle doğrudan doğruya, Meksika'da bir radikal küçük burjuva demokrasisi kurmayı gözeten bazı maddeleriyle de dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır.

Gerçekleştirilmek istenen reformların radikal küçük burjuva niteliği programın şu özelliklerinden anlaşılıyor:

1. Küçük, ferdi mülklerin yaratılmasını teşvik ediyordu. (Yalnız, bir ihtimalle bunlar elden çıkarılamaz olacak ve sadece intifa hakkı verecekti.)

2. Sanayiin kapitalist yoldan örgütlenmesine meydan vermek ve Meksika kanunlarına sıkı sıkıya tabi olmak şartıyla yabancı sermayenin Meksika'da çalışmasına müsaade etmek niyetindeydi. Büyük kapitalistlerin bazı faaliyet ve ihtiyaçları (mesela tekellerin önlenmesi, büyük sermayenin vergi imtiyazlarının kaldırılması, müterakki veraset vergisi konulması gibi yollarla) kısıtlanırken, küçük mülk sahiplerinin hakları ve imkanları genişletilip korunuyordu (vergi muafiyetleri ve azınlıktaki hissedarların korunmasıyla).

3. Kuvvetler ayrımına dayanan bir parlamanter cumhuriyet kurulacak ve genel olarak milletin siyasi hayatı demokratlaştırılacaktı. Konvansiyon hükümetine eyalet valilerinin atanmalarını onaylama ve bazı hallerde valileri görevden uzaklaştırma yetkisi tanınması, önerilen diğer reformların demokratik ruhuna aykırı değildi. Yıllarca süren devrimci mücadeleden sonra Meksika toplumunun içine düştüğü anarşi ve örgütsüzlük göz önünde tutulursa, gericilerin karşı-devrimci manevralarını önlemek ve eyaletlerde başa geçen hükümetlerin ilerici ve devrimci hükümetler olmalarını sağlamak için bu gibi tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğu anlaşılır.

Bununla birlikte, programın küçük-burjuva liberalizmi birçok bakımlardan Ondokuzuncu Yüzyıl liberalizminden ayrılıyordu. Program, millet hayatına geleneksel liberal öğretinin elverdiğinden daha büyük ölçüde devlet müdahelesini öngörüyor, Meksika'lıların ferdi haklarının yanı sıra sosyal haklarının da emniyet altına alınmasını istiyordu. Programın liberalizmi, bu bakımdan, Ondokuzuncu Yüzyılın *laissez faire* kapitalizmini doğuran liberal düşünceden çok, Yirminci Yüzyıl devlet kapitalizminin

liberal ideolojisine yakın düşmektedir. «Sosyal liberalizm», sosyal bilinci artmış geleneksel liberalizmdir. Tekelci kapitalist toplumda devletin ekonomik kalkınmayı geliştirmekte, ekonomide ortaya çıkan dengesizlik krizlerini önlemekte ve bütün sosyal sınıfların refahını kollamakta faal rol oynaması gerektiğini savunur. «Refah Devleti kapitalizmi» bazen yalnış olarak «sosyalizm» diye ortaya atılan yeni liberalizmin tipik bir ürünüdür. Konvansiyon Programı liberalizmin bu her iki anlayışına uyan özellikler taşıyordu. Anti-tekelci maddeleri Ondokuzuncu Yüzyıl liberal kavramlarından esinlenmiş görünürken, emeğe ve sosyal refaha ilişkin maddeleri devlet kapitalizmini öneren yeni liberalizm anlayışından ses veriyordu.

Zapata'cı program, Carranza'cıların sonradan 1917 Anayasasıyla getirdiklerinden daha az devlet müdahalesinden yanaydı. Dolayısıyla, devletin toplumdaki yeri konusunda geleneksel liberal düşünce Zapata'nın programını Anayasadan daha çok etkilemiş görünüyor. 1917 Anayasasının, milli toprakların, suların ve yeraltı kaynaklarının esas sahibinin Meksika milleti olduğunu ilan ettiğini hatırlıyalım. Yeraltı kaynakları ve sular üzerinde mülkiyet hakkı devredilemezdi, yalnız millet özel şahıslara bunları işletme imtiyazını verebilirdi. Millet her zaman özel mülkiyeti sosyal çıkarın gerektirdiği şartlar ve biçimlerde kısıtlıyabilirdi ve özel mülkler kamu yararı gerekçesiyle müsadere edilebilirlerdi. Zapata programında dile gelen, yeraltı kaynaklarının işlenmesini denetleme ve özel mülkiyet hakkının kötüye kullanılmasını önleme (Meksika'daki yabancı işletmelere kısıtlamalar koymak ve büyük toprakları parçalamak gibi) kaygusu bu Anayasacı görüşlerin ruhuna uygundur.

Program, anti-feodal ve burjuva demokratik niteliği yanında, aynı zamanda anti-emperyalistti. Toprak reformu kapsamına yurttaşlar kadar yabancılar da

giriyordu. Emekle ilgili geniş reformlar pratikte ancak büyük işletmelere uygulanabilirdi ve bunların çoğu, mesela tekstil fabrikaları ve tasfiyehaneler yabancıların malıydı. Bunun gibi, programın tekellere karşı maddeleri de doğrudan doğruya Meksika'daki büyük yabancı korporasyonları hedef tutuyordu. Meksika'nın maden ve petrol kanunlarında reform yapılmasını öngören maddeden de, programı hazırlıyanların, yabancıların eline geçmiş olan tabii kaynakların geri alınmasını, yada hiç değilse bu kaynakların yabancı ellerce işletilmelerinin kısıtlanıp sınırlandırılmasını istedikleri anlaşılıyor. Nihayet, yabancı kapitalist işletmeler Meksika'da ancak Meksika kanunlarına sıkı sıkıya bağlı kalmayı kabul etmek şartıyla iş görebileceklerdi. Konvansiyonun, programındaki anti - emperyalist maddeleri ılımlı bir dille ifade etmiş yada bunları dolaylı ve gizli kapaklı gerekçelerle sunmuş olması, bana kalırsa, oldukça güçlü Amerikan emperyalizmi karşısında duyduğu ihtiyatlı davranma zorunluluğundan ileri gelmiştir.

Buna karşılık, programla birlikte yayınlanan Bildiri, metni hazırlıyanların (anti - feodal olduğu kadar) anti - emperyalist duygularını apaçık dile getirmektedir. Bildiri, 1916 Martında, bildiri ve programın yayınlanmasından az önce General Pershing kumandasındaki U.S. birliklerinin Kuzey Meksika'yı istila etmeleri olayında Carranza'yı Amerikalılarla işbirliği yapmakla suçlar ve şöyle devam eder: «Düşmanlarımızın geçici başarıları, Mister Wilson'la yaptıkları aşağılık ittifakın sonucudur. Wilson onlara silah ve mühimmat göndermiş, askerlerini korumuş, Amerikan topraklarına diledikleri gibi girip çıkmalarına imkan sağlamıştır.»

Bildiri bundan sonra Konvansiyoncuların eninde sonunda zafere ulaşacaklarını, çünkü halkın kendileriyle birlik olduğunu ileri sürer ve şöyle sona erer:

«Biz *hacienda*'ları köylüler arasında bölüştürüyoruz. Carranza'cılar toprakları *hacendado*'lara geri veriyorlar ve onlarla birlikte, ekmek ve toprak isteyenlerin karşısına çıkıyorlar.

«Carranza'cılık katmerli ihanettir: Vatanı sattığı için ihanettir, bir... *Hacendado*'ların uşaklığını yaptığı için ihanettir, iki.

«O halde Carranza, Wilson ve de büyük toprak ağalarıdır Meksika halkının galebe çalması gereken düşmanlar.

«Devrimci Konvansiyon Meksika halkını bu büyük savaşa çağırıyor.»

Zapata'cı düşüncenin anti-emperyalist özünü ortaya koyan bundan başka daha birçok örnek vardır. Zapata'cıların liberal-burjuva eğilimleri hakkında daha önce, Zapata'nın Ayala Planını Madero'nun San Luis Planının bir parçası saydığını ve bunun da Meksika'da bir siyasi demokrasi rejimi kurmaya çalıştığını söylemiştik. Bundan başka Zapata'nın planı, devrim zafere ulaştıktan sonra ülkenin siyasi düzenini yeni baştan kurmak için demokratik yollar da önermişti. Ülkenin belli başlı devrimci şeflerinden kurulacak bir konvansiyon geçici cumhurbaşkanını seçecek, o da sonradan genel seçimlere gidecekti. Eyalet hükümetleri de buna benzer bir usulle yeniden kurulacaktı. Her bir eyaletin belli başlı devrimci şefleri bir geçici vali atayacaklar, o da sonradan seçimleri yapacaktı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Konvansiyon programında Konvansiyon hükümetine bazı hallerde eyalet valilerini görevden alma yetkisi verilmesinin nedeni, eyalet hükümetlerinin devrimci niteliklerini korumak içindi.

Aguascalientes Konvansiyonundaki konuşmalarında Antonio Diaz Soto y Gama ve Paulino Martinez, siyasi demokrasiyi gerçekleştirmekten, vatandaş hak ve özgürlüklerini sağlama bağlamaktan ve Meksika halkının azın-

lıklar elinde sömürülmesine son vermekten söz etmişlerdir. Martinez, papazların nüfuzunu, askerliğin yüceltilmesini ve kırda köylüleri, şehirlerde de işçileri sömürdüğünü söylediği patronculuğu (caciquism) kınamıştır.

Daha önce de değindiğimiz, Konvansiyon hükümetinin Cuernavaca'da 8 Ocak 1916'da çıkardığı siyasi reform kanununun gerekçesi, herkes tarafından kabul edilen evrensel bir ilke olarak, egemenliğin esasta ve ilkin halka ait olduğunu ilan eder. Sonra devamla, meşruiyetlerini halkın egemenlik hakkından alan temsili siyasi kuruluşların halk egemenliğini çok zaman kötüye kullandıklarını, o yüzden Konvansiyon hükümetinin hem halk egemenliği ilkesini güçlendirecek, hem de halkın refah ve mutluluğunun bağlı olduğu kurumların ve kanunların niteliğini halkın kendisinin kararlaştırması ilkesini teminat altına alacak kanunlar çıkarmayı gerekli gördüğünü belirtir. Kanun, «Cumhuriyetin temel kanunları halkın plebisitle dile gelen onayına tabi olmalıdır,» der. Kanunlar, bir kez milletçe onaylandıktan sonra, resmi makamlar tarafından harfi harfine ve hiç savsaklanmadan yürütülmelidir. Nihayet, kanun, halk egemenliğini kötüye kullanan siyasi iktidarları devirmek için halkın ayaklanma hakkını da tanır.

Güney Kurtuluş Ordusunda muhabere subayı olan Sergio Valverde'nin anlattıklarına göre Zapata, 1916 baharında özel bir konuşma sırasında, Ayala Planının, San Luis Planını herşeyden önce etkin oy hakkı ve bir daha seçilmeme ilkelerini savunduğu için desteklediğini söylemiştir. Zapata bu ilkelerin pratikte uygulanmasının, halka zulmedip sırtından geçinmek için devlet gücünü kendilerine alet eden oligarşilerin ortaya çıkmasını önleyeceği görüşündeydi. Bu bakımdan, ona kalırsa, bu siyasi ilkelere bağlı kalınmakla devrimin sosyal kazançları korunmuş olurdu.

1 Ekim 1916'da Zapata, Meksika halkına ve diplomatik heyetlere bir açıklama yayınladı. Burada Carranza'yı sahte devrimci vaadlerle Meksika halkını aldatan maskara bir diktatör taslağı olarak niteledi. Carranza iktidarı ele geçirdikten sonra verdiği bütün sözlerden dönmüştü. Toprakları *hacendado*'lara geri vermişti. İşçi grevlerini kırmış, *Casa del Obrero Mundial*'i kapatmış, militan işçileri hapse tıkmıştı. Fikir özgürlüğünü kısıtlamıştı. Oy özgürlüğüne tecavüz etmişti. Ticaret özgürlüğünü kısıtlamıştı. Aldığı mali tedbirlerle ülkede anarşi ve sıkıntı yaratmıştı. Ve rüşveti, zulmü, siyasi hasımların öldürülmesini, nüfuz suiistimalini ve militarizmi hükümet yöntemleri olarak müesseseleştirmişti.

Zapata din ve vicdan özgürlüğüne saygılı olduğunu belirtiyor ve aynı zamanda, Anayasacıların yürüttükleri dine-karşı propagandanın yer yer demagojik ve karşı - devrimci nitelikte olduğu görüşünü savunuyordu. Zapata'ya göre Carranza hareketi, ekonomik ve sosyal programlarının devrimci özden yoksunluğunu gizlemek için dine karşı kampanya açmıştı. Carranza'cılar kiliseleri tahrip ediyorlar, günah çıkarma yerlerini yakıyorlar, azizlerin resimleri parçalıyorlardı. «Ama,» diyordu Zapata, derin bir sezgiyle, «dini inanca ve halkın vicdanına karşı bu saldırılar verimsizdir ve davayı tehlikeye sokar, çünkü kimseyi yola getirmez, kimseyi davaya inandırmaz. Yalnız heyecanları kamçılar, kahramanlar yaratır, söküp atmak istedikleri batıl inançları daha da cazip kılar ve sözde savaştıkları düşmanın gücüne güç katar.» Zapata, devamla, devrimin özde anti-feodal olduğunu, dine yada din adamlarına karşı olmadığını söylüyordu. Devrim esasta ekonomikti. Büyük toprakları parçalamak, köylüleri feodal kölelikten, «şehir işçilerini kapitalistlerin şerrinden kurtarmak» istiyordu. Eski Zapata'cı general Octavio Paz'ın açıkladığı gibi, Zapata'nın dini görüşleri baştan sona ka-

dar liberal görüşlerdi. Fakat o, halk arasında dini bağnazlığın zorla değil, ancak halkı inandırmayla ve eğitimle yok edilebileceğini düşünüyordu.

Zapata bu belgede, hareketinin burjuva-demokratik ruhunu dile getiren başka örnekler de verir. Carranza'cıların basın, fikir, ay ve ticaret özgürlüklerine saldırısına karşı çıkar ve işçilerin örgütlenme ve grev haklarını savunur. Devrimin «yerli ırklar» (Kortez öncesi etnik gruplar), köylüler, işçiler ve «tüccarlar olsun, sanayiciler olsun, basit emekçiler olsun, bütün çalışan ve didinen halk» tarafından desteklendiğini, çünkü bu sosyal tabakaların, devrimin verdiği sözleri yerine getirdiğini gördüklerini söyler. Devrim toprak dağıtmaktadır, ticareti korumaktadır, Hintlileri (yerli halkı) topluma kazanmaya çalışmaktadır ve işçilere geniş bir sosyal haklar programı sunmaktadır. Bunlar arasında sendika kurma, grev yapma ve kendilerini işverenlere karşı savunmak için çeşitli yollara başvurma hakları da vardır.

Zapata 20 Ocak 1917'de, devrimin Ekim bildirisinde yer alan hedeflerini yeniden dile getiren bir bildiri daha yayınladı. Burda da belirttiğine göre, devrim toprakları bölüştürmek, köylüyü kurtarmak istiyordu. Köylüye ve işçiye yeterince ıslahat ve emniyet, ticarete yeni bir canlılık ve özgürlük, sanayi ve bankacılığa kolaylıklar, garantiler sunuyordu. Genel olarak Meksika halkına, tekellere karşı himaye ve «*temelini bugünkü kültürümüzden alan köklü ve esaslı reformlar*» vaadediyordu. Oysa Carranza'nın sunduğu sadece yıkım, soygun, ceberrutluk ve Meksika üzerinde *hacendado* ve *caciquie*'in,* yani «*medeniyetin ve ırkımızın gerçek düşmanlarının*» hakimiyeti idi.

Zapata, 20 Nisan 1917'de yayınladığı bir «Halka Bildiri»de, Ayala Planının ekonomik ilkelerinin yerine getiril-

* Caciquie: patron

mesinin sosyal devrimin başarısı için şart olduğunu belirttiği gibi, Güney devriminin daha geniş kapsamlı amaçlarını da yansıtır. Bu uzun bildiri de, öncekiler gibi, bütün Meksikalıları cömert bir devrimci program çevresinde birleşmeye çağırır. İşçilere, köylülere, tüccarlara ve sanayicilere teminat verir, Carranza rejiminin keyfi, kişisel ve menfur niteliğini eleştirir, devrimin başlıca amacının *latifundia* düzenini yıkıp onun sebep olduğu kötülükleri gidermek, ülkeye düzen, özgürlük ve adalet getirecek, halkça desteklenen bir siyasi rejim kurmak olduğunu belirtir.

Zapata 1 Mayıs 1917'de Meksika halkı huzurunda bir «Protesto» yayınladı ve Carranza'nın o tarihte kendini cumhurbaşkanı ilan etmesini gülünç bir oyun ve bir hile olarak niteledi. Huerta bile, hileli seçimlerine gerçek bir seçim görünüşü vermeye çalışmıştı. Oysa Carranza demokrasinin oyununu bile bir yana bırakıyor, hasımlarını kendi adaylıklarından vazgeçip onun adaylığını desteklemeye zorluyordu. «Bu koşullar altında yapılan seçimler bütün milletin onurunu ayaklar altına almıştır ve yüzlerce defa ilan edilen şiarlara ihanettir.» Carranza, bir seçim oyunuyla kendini Meksika halkının başına bela ederek, «Birinci Şef» ünvanını bırakacağına ve yetkilerini halk tarafından seçilen bir başkana devredeceğine dair Guadalupe Planı ve Vera Cruz kararnamelerinde verdiği sözü tutmamıştı. Sözde «Birinci Şef» ünvanından vazgeçip «Cumhurbaşkanı» ünvanını almakla millete ait yürütme yetkisini kendine malederek oyun oynamıştı. Zapata Carranza hakkında şu hükmü veriyordu:

«Carranza'ya kalırsa devrimin başarısı kendisinin kişisel zaferinden ibarettir. Topraklar dağıtılmamış, halka garantiler verilmemiş, köylünün ve işçinin durumu düzeltilmemiştir amma, sadece kendisinin iktidara gelmesiyle ve tüm Cumhuriyetin lanetlediği bir grup aşağılık adamdan

müteşekkil bir hizbin kendisine biat etmesiyle, devrim sona ermiştir.»

27 Şubat 1918 tarihli bir bildiriden alınan şu paragraf da Carranza'nın karakterini Zapata'nın nasıl değerlendirdiğini gösterir:

«Halkın içgüdüsü yanılmadı, köylü adamını iyi tanımıştı. Carranza, geçmişin bu kapıkulu kalıntısı, Porfirio Diaz mahfilinin havası ciğerlerine işlemiş, istibdada sefilce boyun eğmeye alışmış, siyaseti hilekarlık bilen ve başkalarını kendi mutlak iradesine ram etmesini en iyi becereni hükümdarların en iyisi belleyen kişi, günü geçmiş Carranza, köhnemiş Carranza yeni günleri ve yeni emelleri anlayabilecek adam değildi.»

Morelos'ta Tlaltizapan'daki Güney Kurtuluş Ordusu genel karargahının çıkardığı Zapata'cıların organı *El Sur* sık sık işçi sorunlarını ele alırdı. Mesela 20 Nisan 1918 tarihli *El Sur*'da yayınlanan bir yazıda, Carranza, çıkardığı iş kanunlarıyla işçileri aldatmakla suçlanmaktadır. Bir yandan işçilerin bütün haklarını tanıdığını söylerken, öte yandan sadece emekle sermayenin haklarını bağdaştırmaya yardımcı olan grevlerin meşru olduğunu ilan ediyordu Carranza. Yazıda bu konuda şöyle denilmektedir: «Sömürenle sömürülenin haklarını bağdaştırmak! Haksızlığı hakla, adaletsizliği adaletle, suçsuzluğu cürümle, Yirminci Yüzyıl esir tüccarlarının günahını proleterlerin, yani medeniyet ve zenginlik yaratıcılarının kutsal haklarıyla bağdaştırmak!»

Yazıda ileri sürüldüğüne göre Carranza, hükümete grevleri gayrı meşru ilan etme yetkisini vermekle grev hakkını ayaklar altına almış ve işçiyi kapitalistin insafına terketmişti. Üstelik 1917 Anayasasının 123'üncü maddesi işverenin işçiyi haklı sebeple işinden atabileceğini söylüyordu. Bu madde işverenlerin diledikleri adamı işten atmalarını mümkün kılmaktaydı, çünkü «haklı bir neden»

her zaman bulunurdu. Bu yetmiyormuş gibi, işverenler zararlı saydıkları işçilerin bir kara listesini hazırlamışlar, bunlara hiç bir yerde iş vermez olmuşlardı. Yazı şöyle sona ermektedir: «Carranza yoksula karşı zengine ve mazluma karşı zalime bunca bulunmaz garantiler sağlıyan "hayırhah" kanunlarıyla kimbilir ne çok kodamanın hayır duasını almıştır!»

Zapata son bildirisini 17 Mart 1919'da yayınladı. Carranza'ya hitap eden açık bir mektuptu bu. Daha önceki bildirilerinde olduğu gibi, burada da konu enine boyuna ele alınmış, proleteryanın karşılaştığı sorunların ayrıntılarına girilmişti. Zapata, Carranza rejimini, işçi sendikalarını yıpratıp çökertmek -işçi sendikaları, durumunu düzeltmek için giriştiği mücadelede proleteryanın tek savunma örgütü, tek kalesidir- ve sendikaları hükümetin yönetim ve denetimi altına almakla suçluyordu.

Bütün bu bildiriler ve programlardan da anlaşıldığı üzere, Zapata'cılar Meksika'da çeşitli sosyal sınıfların haklarını garanti edecek bir siyasi demokrasi rejimi kurmak istiyorlardı. Fakat bu garantiler, mesela işçi sınıfına sunulanlar, kişilerin ve grupların kapitalist toplum içinde çıkarlarını korumayı gözetiyordu, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin sona ermesini öngörmüyordu. Hatta, kırsal bölgelerde yarı-feodal sosyal ilişkileri yıkmak ve her türlü küçük özel teşebbüsü teşvik etmek amacını güden Zapata programı, Meksika'da kapitalizmin önündeki engelleri temizlemeye yarıyacaktı.

Bununla birlikte Zapata, anlaşılıyor ki, kapitalizmin insan toplumunun gelişmesinde sadece geçici bir aşama olduğunu görmüştü. Mesela 1 Ekim 1916'da yayınladığı «Meksika Halkına ve Diplomatik Heyetlere Açıklama»da, «ticaret özgürlüğünü», yani iç pazarda kayıtsız meta değiş tokuşunu savunurken şöyle diyordu: «Carranza, burjuva aşaması devam ettikçe ve biz istesek de isteme-

sek de kendimizi bu aşama içinde buldukça, evrimin kaçınılmaz gereği olarak bugün hakim durumda olan bu tip sosyal örgütlenmenin temel kanunlarından birinin ticaret özgürlüğü olduğunu ve öyle olması gerektiğini unutmuştur.»

Konvansiyonun 1916 sosyal ve siyasi reformlar programının ve de bir aydınlar ve işçiler grubunun Meksiko'da 1911'de yayınladığı ve Zapata'nın taraftar olduğu devrimci planın anti-emperyalist niteliğine dikkati çekmiştik. Zapata'cılar, hareketlerinin anti-emperyalist niteliğinin başka örneklerini de vermişlerdir.

20 Ekim 1913 tarihli ünlü Zapata'cı bildirinin önsözü, milletin tarım ve maden zenginliklerini birkaç bin kapitalistin denetlediğinden ve «bunların büyük kısmının Meksikalı olmadığı»ndan yakınıyordu. Mahkemelerin gözyumması ve de hükümet ve ordunun yardımıyla bu kapitalistler işçilerle *peon*'ların emeklerini ve topraklarını ellerinden almaktaydılar. Sanayi zenginliğinden söz edilmiyordu bildiride, yalnız «işçinin ve *peon*'un emeğinin ürününü gaspeden» burjuvazi kınanmaktaydı. Bildiride yabancı kapitalistler eleştirilirken Amerika'nın adı geçmemesine rağmen, Meksika'da başta gelen yabancı yatırımcıların Amerikalılar olduğu herkesce biliniyordu.

Zapata'mn 1 Ekim 1916'da yayınladığı «Meksika Halkına ve Diplomatik Heyetlere Açıklama»da anti-emperyalist nitelikte tek bir beyan yer alır. Burda Zapata, diplomatik heyetlere, "Carranza rejiminin yabancı devletlerle yada yabancı milletlerin özel kişileriyle tazminat, imtiyaz, borç vesaire gibi her türlü hususta imzaladığı yada imzalıyacağı andlaşma, sözleşme ve mukaveleyi" devrimin tanımadığını ve resmen geçersiz saydığını bildirmiştir. Her ne kadar bu beyan, açıkça, yabancı hükümetlerin ve yabancı yatırımcıların Carranza rejimine güvenlerini sarsmak niyetiyle yapılmışsa da (bir rejimin hasım-

larınca bu kabil beyanlar usuldendi), yine de Zapata'cıların, Carranza rejiminin emperyalizme vermesi muhtemel tavizlerden endişe duyduklarını gösterir.

Zapata 20 Nisan 1917 tarihli «Halka Bildirisi»sinde Carranza rejiminin, devrimin halkçı güçlerine karşı sürdürdüğü savaşta para, silah ve cephane elde edebilmek için "Cumhuriyetin yada yabancı ülkelerin kodamanlarıyla ağır ve aşağılık uzlaşmalara" girdiğini ileri sürer. Buna karşılık Güney devrimi "silah, cephane ve para kaynakları için aşağılık bir dilenci gibi asla yabancı hükümetlere avuç açmamış ve üstelik yabancıların desteğiyle güçlenen düşmana karşı verdiği savaşta her bir karış için canını dişine takıp döğüşerek Cumhuriyet topraklarının muazzam bir parçasını ele geçirmiştir."

Zapata feodalizme karşı olduğu kadar emperyalizme de karşı olduğunu, 1 Mayıs 1917'de yayınladığı «Meksika Halkı Huzurunda Protesto»da da ortaya koyar. Carranza'yı, Vera Cruz'da yayınladığı bir bildiride, «sırf Kuzey Amerika hükümeti tarafından tanınmak için,» devrim düşmanlarının mülklerinin müsadere edildiğini yalanlamakla suçlar ve büyük toprak sahiplerinin bütün mülklerinin değil, alınmasında yarar görülen en az bir parçasının alınacağını beyan ederek, dolaylı yoldan *latifundia* düzenini korumayı taahhüt etmiş olduğunu söyler. Yabancıların Meksika'da büyük topraklara, bu arada sığır çiftliklerine, kahve, kauçuk, şekerkamışı ve tütün tarlalarına ve ormanlara sahip olduklarını burada hatırlatmakta yarar vardır.

Zapata'nın 20 Nisan 1917'de yayınladığı «Halka Bildiri»den alınan aşağıdaki parça, Güney devriminin antifeodal olduğu kadar burjuva-demokratik ve anti-emperyalist niteliğinin de bir özetidir:

«Köylüye ve işçiye olduğu kadar tüccara, sanayiciye ve iş adamına da teminat veren cömert ve geniş kapsam-

lı bir siyasi programla bütün Meksika'lıları bir araya getirmek; geleceklerini güven altına almak ve zekalarının ve faaliyetlerinin ufkunu genişletmek isteyenlere kolaylıklar sağlamak; iş bulamıyanlara iş bulmak; ülkeyi yabancıların hakimiyetinden kurtaracak sanayiin, büyük üretim merkezlerinin, fabrikaların kurulmasını teşvik etmek; herkesi toprağımızı ve tabii kaynaklarımızı serbestçe işlemeye çağırmak; ev içinde yoksulluğu azaltmak, işçilerin ruhunda yüce emeller uyandırarak ahlak ve zihinlerini geliştirmek: İşte bugün vardığımız yerde önümüze ışık tutan emellerimiz bunlardır. Ve bugün vardığımız yer, bütün engeller karşısında ve akıl almaz fedakarlıklar bahasına uğrunda yedi yıldır yılmadan savaştığımız soylu davanın gerçekleşmesine bizi muhakkak götürecektir.»

Zapata'cıların, program ve bildirilerinde sözü edilen geniş kapsamlı hedeflerin bir kısmını pratikte gerçekleştirmeye çalıştıklarını gösteren deliller çoktur. Hakimiyetleri altındaki yerlerde toprakları bölüştürmek ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmekten başka, Güneyli devrimciler halk eğitimi, sağlık ve belediye özgürlüğü gibi konularla da ilgilenmişlerdir. Devrim sırasında Zapata'nın bazı iş reformları uygulamaya ve bu yoldan, elinin altındaki bölgelerde işçilerin durumunu düzeltmeye gayret ettiği anlaşılıyor. Anti-emperyalist tutumlarına gelince, Zapata'cıların toprak dağıtımında kimseyi kayırmadıkları ve yabancı filan demeden bütün büyük toprak sahiplerinin mülklerini ellerinden aldıkları bir gerçektir.

Zapata'nın Nisan 1917 tarihli Belediye Kanunu belediye yönetimlerine muhtariyet tanıyor, belediye üyelerinin bir devreden fazla seçilmelerini yasaklıyordu. Belediyeler, kanuna göre, kamu hizmetlerinin görülmesi işini müteahhitlere verebileceklerdi. Kanun, ayrıca, bütün babaları çocuklarını okula göndermeye zorluyordu.

Zapata'cıların elindeki bölgelerde belediye seçimleri

tam bir özgürlük içinde yapılmıştır. Oysa cumhuriyetin geri kalan bölgelerinde «belediye özgürlüğü» sadece laftan ibaretti.

Zapata eğitime çok büyük ilgi gösteriyordu. Hakim olduğu yerlerde belediyelere bağlı ilkokullar açmaya gayret etmiş, ama sürekli savaş hali ve parasızlık, hedefine varmasını güçleştirmiştir. Yayınladığı birçok genelgede belediyelere okullar açmalarını emretmiştir. Bunlardan birinde, «Kurtuluş bayrağımızın üzerinde muhtaç sınıflara günlük ekmeklerini verebilmek için 'toprak' yazılıysa» diyordu, «yine o aynı sınıflara günlük zihni ekmeklerini verebilmek için de 'medeniyet' yazılıdır. Birinden beslenip bedenlerini geliştirsinler, güçlensinler, öbüründen de ruhlarının gıdasını alıp özgür ve mutlu olabilsinler diye. Bilgisizlik ve bağnazlık, her çağda, yığınları zalimlere köle etmiştir.»

22 Ağustos 1917 tarihli bir başka genelgede şöyle diyordu: «Şimdi pekala biliyorsunuz ki, uğrunda savaştığımız davalardan biri de Halk Eğitimini geliştirmektir. Yaşadığımız günlerin çok dağdağalı olduğunu öne sürüp böylesine önemli bir konuyu ihmal edersek kendi davamıza aykırı hareket etmiş oluruz. Bundan kesinlikle kaçınmalıyız.»

17 Nisan 1917 tarihli bir genelgede, birçok köylerde ilkokullar açıldığı, Puebla'da Fochimilco ve Morelos'ta Jantetelco ve Zacualpan'da yetişkinler için gece okullarının çalışmaya başladığı belirtiliyordu. Yakında Tochimizolco'da bir el sanatları okulu açılacaktı.

●

Sonuç olarak, Zapata'cılar *hacienda* topraklarını halka yaygın ölçüde dağıtarak Meksika'nın yarı-feodal ekonomik yapısını yıkmaya çalıştılar. Yaygın toprak bölüşümü, daha adil bir gelir dağılımı ve daha büyük fırsat eşitliği için gerekli temeli sağlıyacaktı. Bundan başka, topra-

ğın daha akli ve bilimsel yöntemlerle işlenmesini sağlıyacak, böylelikle ekonomik kalkınmayı teşvik ederek hayat seviyesini yükseltecekti. Refahın artması halkın eğitim imkanlarının yaygınlaşmasına ve gelişmesine yol açacaktı. Toprak mülkiyetinin çok ellere dağılması büyük toprak sahiplerinin siyasi etkisini kıracak, demokratik bir siyasi rejime ortam hazırlıyacaktı. O rejim de, bu kez, köylülerle diğer küçük mülk sahipleri ve proleteryanın haklarını garanti edecekti. Aynı yoldan devlet, yabancı emperyalizmin ülkenin iç işlerinde söz ve etki sahibi olmasını sınırlayan tedbirler alacaktı. Ekonomik kalkınma, ülkenin ekonomik ve siyasi hayatının demokratik denetimi ve insanın insanı sömürmesinin sona ermesi Meksika halkını kendi kaderinin sahibi kılacaktı. Meksikalılar doğal ve sosyal çevrelerini anladıkları ve bu yoldan çevrelerine hakim oldukları ölçüde kendilerini kurtaracak, insanlıklarını gerçekten yaşama ve geliştirme imkanına kavuşacaklardı.

Zapata'cıların kurmak istedikleri bu özgürlük yapısının temeli halka yaygın mülk dağılımıydı. Ne ki mülkiyetin, hele sanayi mülkiyetinin tam dağılımını yarasız kılan Yirminci Yüzyıl teknolojisinin yarattığı koşullar yüzünden, Zapata'cılar, çağdaş teknoloji ve onun getirdiği tekelci kapitalizm ve emperyalizmle başa çıkabilmek için, özgürlüğe giden geleneksel liberal, yada Rousseau'cu-Jefferson'cu yolda değişiklikler yapmak zorunda kaldılar. Kapitalist mülkiyet ilişkileri çerçevesinde küçük mülk sahiplerinin ve proleteryanın çıkarlarını koruyan ve besleyen bir dizi tedbir önerdiler. Devlet bu sınıflara bazı haklar tanıyıp garanti edecek ve ülkeyi yabancı emperyalizme karşı koruyacaktı. Bu tedbirler ve garantiler arasında, küçük çiftçiye toprağı üzerinde yalnız intifa hakkı verip toprağı elden çıkarmasını yasakhyarak, ilerde toprağından olmasını önlemek; küçük çiftçiyi korumak, emeğini daha verimli kılmak için kırsal bölgelerde tüketim ve üretim

kooperatifleri kurmak; küçük mülk sahiplerine vergi muafiyetleri tanıyıp büyük toprak sahiplerinin vergi imtiyazlarını kaldırmak; azınlıktaki hissedarları korumak için korporasyon hukukunu ıslah etmek; tekelleri yasaklamak; işçilerin örgütlenme, grev ve boykot gibi haklarını teminata almak; ülkenin doğal kaynaklarının işletilmesini devlet eliyle düzenlemek; Meksika'daki yabancı teşebbüsleri milli mahkemelerin yargı yetkisine tam tabi kılmak; devlet örgütünü her daim halkın denetimi altında tutmak için parlamenter demokrasi rejimini kurmak ve kanunları referandumdan geçirmek gibileri vardı. Kısacası, Zapata'cıların liberalizmi çağımızın sosyal liberal düşüncesinin birçok yönlerini kapsıyordu.

4 Zapata'cı İdeoloji Hakkında Yanılmalar

Yurda ve halkın özgürlüğüne düşman olanlar her zaman, halkın soylu davası uğrunda kendilerini feda edenlere haydut gözüyle bakmışlardır.

Emiliano Zapata

Bu kitapta ileri sürülen Zapata'cı ideoloji yorumu bazılarının görüşlerine aykırı düşer. Onlar Zapata'nın hareketinde güçlü sosyalist, anarşist yada yerli'ci unsurlar görmüşlerdir. Zapata'cılar şüphesiz bu kavramların da etkisinde kalmışlardı ama, bu konuda pireyi deve yapmamak gerekir. Gerçekten de, Güney devrimi bütün belirtileriyle ve fikri muhtevasıyla incelendiğinde, bu kabil yorumların ne kadar yersiz olduğu anlaşılıyor.

Bunlardan «Yerli'ci» görüş en geçersizidir. Howard Cline şöyle özetler bu tezi: «Zapata Güney Meksika'da yaşıyan bütün Avrupalılaşmış Meksikalıların kökünü kurutmak istiyordu. Ülkeyi 'yerli' tipi *rancho*'larla dolduracaktı. Oysa buraya kadar sunduğumuz malzeme, Zapa-

ta'cıların ülkeye *mestizo*'suz, *creol*'suz yerli hakimiyetinde bir düzeni geri getirmek gibi basit bir amaç güttükleri görüşünü yalanlamaktadır. Önceki bölümlerde incelediğimiz geniş kapsamlı sosyal reform planları ve programları da bu görüşü doğrular. Kaldı ki, Baltasar Dromundo'nun da yerli'ci tezi çürütmek için belirttiği üzere, Zapata'nın kendisi ve diğer devrimci şeflerin çoğu, *mestizo* idiler. Zapata her zaman *charro* * kılığında dolaşırdı, yerli *peon*'un tipik beyaz poturunu *(calzones)* giymezdi. Kendi de *ranchero* idi. Doğup büyüdüğü köy , mesela Oaxaca ve Chiapas'takiler gibi bir yerli topluluğu değildi. Buralarda yaşıyanların hepsi, yada çok büyük bir kısmı, yerli lehçesi konuşurlar, kendilerini önce kendi etnik gruplarının üyeleri, sonra Meksikalı sayarlar. O da sayarlarsa. Zapata'nın en sevdiği eğlence, çok usta olduğu *charreada,* yani rodeo idi. *Mestizo* çiftçilerin tipik sporudur bu. Hiç değilse az buçuk okuması yazması vardı ve federal orduda hizmet görmüştü. Orduda, atçılık ve önderlikte olağanüstü bir kaabiliyet gösterdiği için kısa zamanda çavuş olmuştu. Eski Zapata'cılardan Octavio Paz, nefis *charro* kıyafeti, süslü eyerleri ve yağız atları, belinde tabancası, elinde silahıyla Zapata'nın görünüşünü anlatırken, «ardından gelen hayranlarının karşısına gerçekten milli tipin en halis örneği olarak çıktığını,» söyler.

«Yerli'ci» tezin daha ince bir türü vardır. Buna göre Zapata'cılar yalnız kendi bölgeleriyle *(patria chica)* ilgileniyorlardı. Dar köylü kafaları, devrimin daha geniş askeri-stratejik yada siyasi gereklerini kavramalarına yetmiyordu. Dar görüşlerinden ötürü kendi bölgeleri dışında Carranza'cılarla savaşa tutuşmak ve belki de onları yenmek için karşılarına çıkan birçok fırsatı kaçırmışlardı.

Şüphesiz, Güneyli devrimcilerin başlıca savaş nedenleri toprağın bölüştürülmesiydi ve köylü herşeyden önce

* **Charro : Kovboy yada küçük çiftçi**

kendi yöresindeki sorunlarla ilgileniyordu. Güney Ordusunun askeri şeflerinin çoğu -ama hepsi değil- kaba saba, cahil adamlardı. Ne ki bu bakımdan Zapata'nın kuvvetleri ile diğer devrimci ordular arasında pek bir ayrılık yoktu. Çünkü onlar da çoğunlukla köylülerden kurulmuştu ve şefleri çok kere cahil ve kaba adamlardı. Bütün bu gerçekler yine de, Zapata'cıların, kendi yerel çıkarlarının Meksika milletinin kaderiyle kaçınılmaz bir biçimde bağlaşık olduğunu anlıyamamış oldukları anlamına gelmez.

Zapata'cı bildiriler ve kararnamelerin ve de 1916 yılında yayınladıkları siyasi ve sosyal reform programının geniş kapsamı, gerçekçi tutumu ve köklü devrimci bilinci, Güneyli savaşçıların siyasi görüşlerinin sınırlı olduğu iddiasını doğrulamıyor. Kasım 1911 gibi erken bir tarihte yayınlanan ve hemen de yalnız Zapata tarafından biçime sokulan Ayala Planı, Meksika'nın millet çapında ekonomik ve siyasi sorunlarına çözüm yolları sunuyordu. Zapata, bütün Meksika'yı kapsayan esaslı bir ekonomik, sosyal ve siyasi reform programı uygulamaya Villa'dan ve hele Carranza'dan daha çok önem verdiğini her zaman göstermiştir. Bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi, hareketinin uluslararası itibarını da gözden uzak tutmuyordu. Devrimci davanın propagandasını yapmak ve Carranza'cı propagandanın yanıltıcı iddialarını ve iftiralarını çürütmek için dışarı ülkelere temsilciler göndermişti.

Kaldı ki, şöyle de düşünebiliriz: Zapata yalnız Morelos eyaletinin sorunlarıyla ilgilenmiş olsaydı, 1914'de Carranza ile Morelos'ta köklü bir toprak reformu gerçekleştirme konusunda pekala anlaşabilirdi. Ve Carranza, cumhuriyetin en ufak eyaletlerinden birinde Zapata'cıların dilediği biçimde bir toprak reformuna ses çıkarmama karşılığında, en zorlu hasımlarından birini saf dışı kılmış olurdu. Zapata'nın, 1911 yazında Madero ile yaptığı gö-

rüşmelerde, Morelos'ta siyasi düzen ve toprak konusunda bir anlaşmaya varabilmek için kuvvetlerini dağıtmaya istekli olduğu anlaşılıyor. O zamanki tecrübesi, sadece yerel bir anlaşma peşinde koşmanın ne denli boşuna olduğunu kendisine öğretmiş olmalı ki, 1913'te Huerta'nın ileri sürdüğü yine böyle bir anlaşma teklifini elinin tersiyle bir yana itmiş, ileriki yıllarda da bu kararından vazgeçebileceğini gösterir en ufak bir harekette bulunmamıştır. Tam tersi. Gördüğümüz gibi, 1911 Ayala Planından 1919'da yayınladığı son bildirisine kadar, reform dileklerini hep milli ölçüler içerisinde dile getirmiştir. Gerek kendisi, gerekse ardından gidenler, devrim boyunca, Meksika'da barışın sağlanması için diğer silahlı hareketlerin bu planın ilkelerini kabul etmelerini şart koşmaktan şaşmamışlardır.

Birçokları gibi Sotelo Inclan ve Chevalier de, Zapata'nın ilk başta kendi köyünün çıkarlarını savunan bir önder olarak ortaya atıldığını ve bu bakımdan, yüzyıllardır köylerinin hakkını koruyan köylü önderlerin izinden gitmekten başka birşey yapmadığını söylerler. Bu doğrudur. Lakin Zapata'nın tarihi kişiliğinin ölçüsü, burdan başlayıp çapının sonradan büyümüş olmasındadır. Üstelik Zapata ayaklanması, daha önceki köylü ayaklanmalarının tersine, daha başından milli çapta bir devrimci hareketle birlikte yürümüştür. Zapata, memleketi olan eyaletin halkının ekonomik ve siyasi hakları adına savaşan bir yerel önder olmaktan çıkmış, bütün Meksika'da esaslı bir reform programının uygulanması için mücadele eden milli bir devrimci önder olmuştur. Hatta, ilerki bölümde de açıkça göreceğiz, zafere ulaşmak için millet çapında, bazen de uluslararası çapta bir strateji izlemiştir.

Obregon, 1920'de Carranza'yı devirdikten sonra, geriye kalan Zapata'cılarla bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmanın şartları Zapata'nın 1911 yazında Madero'dan iste-

diklerinin aşağı yukarı aynısıydı. Morelos'ta toprak reformu hızla uygulandı, Zapata'cı general Genovevo de la O, eyalet askeri valiliğine atandı. Zapata'nın hekimliğini yapan bir doktor da vali oldu. Bu anlaşma, sadece yerel amaçları gözettiğinden, Ayala Planı ilkelerinden geriye dönüş demekti ama, ortada kalan Güneyli devrimcilerin sarılabilecekleri tek gerçekçi şıktı. Zapata ölmüştü, on yıl süren savaşlardan sonra Morelos ve komşu topraklar perişan olmuştu, Güney Kurtuluş Ordusunun eski gücünden eser kalmamıştı.

Son Zapata'cıların başka türlü hareket etmeleri gerektiğini ileri sürmek akla aykırı düşerdi.

Zapata'cıların halk önünde beyanları, harekete karışan küçük burjuva aydınların görüşlerinden etkilenmiştir. (Diğer devrimci hizipler için de doğrudur bu.) Bununla birlikte, Zapata'nın en yakın fikir arkadaşlarından biri olan Diaz Soto y Gama'nın dediği gibi: «Tabii, sözü geçen belgelerin [Zapata'nın bildiri ve kararnameleri] dramatik ve edebi biçimi onunla [Zapata ile] işbirliği yapan bizlerin elinden çıkmıştır. Fakat fikirleri ortaya atan hep kendisiydi.» Uzun lafın kısası, Zapata harekete hakimdi. İdeolojik, askeri ve diğer konularda önemli kararları kendisi alıyordu.

Güney Ordusunda savaşan en güçlü aydınlardan biri olan Octavio Paz, Zapata'nın zekası üzerine ilginç sözler söylemiştir. Paz'a göre, Zapata «onca gözüpeklikle sürdürdüğü mücadelenin amaçlarını mükemmel kavramıştı.» Devrimci sorunları ve programları derin bir anlayışla tartışırdı. Çocukluğundan kaptığı bir kitap sevgisi vardı ve çok kolay öğrenirdi. Devrimde oynamaya çağrıldığı rolün anlamını kavradıktan sonra öğrenimini ilerletmeye başladı. Morelos'ta Tlaltizapan'daki genel karargahında olduğu zamanlar her akşam iki üç saatını kitap okumaya ayırırdı. En sevdiği konu tarihti. Paz, ayrıca, mücadelenin ilk

yıllarında Zapata'nın arkadaşları arasında aydın denilebilecek tek kişinin eski öğretmen Otillio Montano olduğuna değiniyor, o da zaten «aptalın biri»ydi diyor. Oysa Zapata Ayala Planını bu yıllarda yayınlamış ve yine bu yıllarda Huerta'nm anlaşma tekliflerini dinç ve devrimci bir uslupla geri çevirmişti.

Orta karar bir Zapata'cı, aydınlarca amaçlarını açık seçik dile getiremeyen bir kimse olmuş olabilir. Bu amaçlara giden yolu açmak için gerekli siyasi, idari, mali ve diğer konulardaki reformları inceden inceye planlamasını beceremiyen bir kimse de olmuş olabilir. Fakat bundan, Güneyli devrimcilerin genel olarak, ülkenin siyasi hayatını demokratlaştırmayı, yabancı etkilerden bağımsızlığı artırmayı, daha adil bir gelir dağılımı ve daha yüksek bir hayat seviyesi gerçekleştirmeyi gözeten reformları anlamaktan aciz, yada bunlara karşı ilgisiz olduklarını çıkarmak kakavanlıktır. Demokratik siyasi ve sosyal reformlar ve yabancı baskısından bağımsızlık köylünün toprağını daha serbestçe işlemesini sağlıyacaktı. Köylü, sorunlarının ne olduğunu ve bunların nasıl çözüleceğini kendi günlük yaşantısında pekala görüyordu.

Siyasi zulme, ekonomik sömürüye ve silahlı baskıya karşı hergün sürdürdüğü mücadele -ilkin pasif, sonradan silahlı- gözden saklı bazı sosyal gerçekleri, daha ileri toplumların kişilerine belki de nasip olmayan derin bir anlayışla kavramasını sağlamıştı.

Asya, Afrika ve Latin Amerika'da marksist önderliğin köylü hareketlerince benimsenmesi ve Çin'de ve Kuzey Vietnam'da sosyalist bir düzenin kurulmasına köylülerin katkısı karşısmda, «köylü kafası» gibi basite indirgenmiş yorumlarla ukalalık etmekten kaçınmakta yarar vardır. Köylünün marksist kavramları anlayışı önderlerin anlayışına erişemiyebilir, ne ki mücadelede gösterdikleri sarsılmaz kararlılık ve de zaferden sonra ülkelerinde sos-

yalizmin kurulması yolunda esirgemedikleri işbirliği, bu köylülerin varmaya çalıştıkları hedefleri, hiç değilse genel olarak, pekala kavradıklarını gösterir.

Zapata'cıların askeri harekatlarının çapı Villa'cıların yada Carranza'cılarınkinden daha sınırlıydı. Çünkü herşeyden önce Güney Ordusu müzmin silah ve cephane sıkıntısı çekiyordu. Villa'cılar Ciudad Juarez'den demiryoluyla, Carranza kuvvetleri ise Vera Cruz'dan deniz yoluyla ikmal alabiliyorlardı. Birincileri silah satın almak için Chihuahua ve Coahuila'nın hayvan ve pamuk ürünlerinin satışından, ikincilerse Tampico ve Vera Cruz'un petrolünden yararlanıyorlardı. Oysa Güneyli devrimcilerin mali kaynaklarla yada yabancı silah tacirleriyle sıkı fıkı ilişkileri yoktu. Her an kendinden daha iyi teçhizatlı kuvvetlerle karşılaşan Güney Ordusu, gerilla savaşının her daim ihtiyatlı vur-kaç taktiğini benimsemek zorunda kaldı. Bu tip savaşın bir gereği olarak Zapata ve adamları Cuautla, Cuernavaca ve Puebla gibi büyük savaşlara ancak zaferi aşağı yukarı garantiledikten sonra girdiler. Onun için, gerilla savaşını Güneylilere benimseten silah bulmakta karşılaştıkları güçlüktü, sözde dar köylü kafası değil. Zapata iyi teçhizatlı kuvvetlere çatıp tek vuruşmada herşeyi yitirmeyi göze almayacak kadar iyi bir strateji ustasıydı.

Zapata'cılar, kısıtlı silah ve cephanelerine rağmen, Orta ve Güney Meksika'nın Morelos, Guerrero, Puebla, Oaxaca, Tlaxcala, Hidalgo ve Meksiko eyaletlerini içine alan geniş alanlarında askeri harekatı sürdürdüler. Güneydeki kolları Tehuantepec berzahı ve Chiapas eyaletinin batısına kadar uzanıyordu. 1915 yılının ikinci yarısında Zapata, General Rafael Cal y Mayor ve adamlarını generalin kendi memleketi olan Chiapas'da döğüşmeye gönderdi. Rafael Cal y Mayor orada, Obregon Carranza'cı hükümeti devirene kadar, Carranza'nın ve Felix Diaz'ın

(Porfirio Diaz'ın yeğeni) kuvvetleriyle savaştı. Kuzeyde, küçük bir Zapata'cı çete 1918'de Nuevo Leon ve Tamaulipas eyaletlerinde savaşarak bu eyaletleri Carranza rejimine karşı ayaklandırmaya çalışıyordu. Kısacası, Zapata'cılar güçlerinin elverdiği ölçüde nerede olursa olsun savaşmışlardır. Bu da, onların Morelos'un dar sınırlarını aşan konularla ilgilenmedikleri görüşünü çürüten bir başka gerçektir.

Tarihçi Robert Quirk'e göre Konvansiyoncular 1914 Aralığında Vera Cruz'da Anayasacılara saldırsalardı kesin bir zafer elde edeceklerdi. Bu yazara göre, Konvansiyoncuların saldırıya geçmemelerinin nedeni Zapata kuvvetlerinin «Vera Cruz'u ele geçirmeyi, hatta Birinci Şefi yenilgiye uğratmayı bile gerçekten önemsememeleri»ydi. Onlar sadece kendi memleketlerini, Morelos'u düşünüyorlardı diyor Quirk. Dar köylü zihniyetinden ötürü, Aralık 1914'de Puebla'yı Anayasacıların elinden aldıktan sonra topluca memlekete, tarlalarına dönmekten gayri akıllarına birşey gelmemişti, bu yüzden Güney Ordusunun saldırı gücünü de boşa çıkarmışlardı. Quirk, Kuzey Tümenini Vera Cruz üzerine sevketmemeye karar veren Villa'nın bu kararına bazı ciddi taktik hesapların amil olduğunu kabul ediyor ama, onu yerinde tutan nedenin herşeyden çok kendi memleketi için duyduğu endişe olduğunu, Villa'nın Torreon'u tehdit eden Anayasacı birliklerden gereksiz yere telaşa kapıldığını ileri sürüyor. Oysa bu aynı yazar bu iddialarıyla çelişen başka bilgiler de vermektedir.

1914 Aralık ayı başında Xochimilco'da görüşen Villa ile Zapata, Anayasacılara Vera Cruz'da saldırmayı kararlaştırmışlardı. Zapata Puebla'yı işgal edecek, Villa da Apizaco tarikiyle Vera Cruz üzerine yürüyecekti. Zapata'nın hiç bir hareketi bu planı uygulamaktan kaçındığını göstermez. Tersine, silah ve cephane yokluğundan yakınarak Villa'dan ağır toplar istemiştir. Memlekette mısır

ekmeye gitmek için dağılmak üzere olan bir ordudan beklenecek bir davranış değildir bu. Zapata planda kendine düşeni yerine getirmiş ve 15 Aralıkta Puebla'yı Anayasacıların elinden almıştır. Ama Villa, özellikle Michaocan ve Coahuilla'daki Anayasacı kuvvetlerin, gerisinde büyük bir tehlike teşkil ettiğini görerek bu tehlikeyi göze almaktansa Vera Cruz'a saldırmaktan vazgeçmeye karar vermiştir.

Villa, bu kararında herhalde haklıydı. Carranza kuvvetlerinden kaçanlar olmasına rağmen Vera Cruz'daki Anayasacı ordu hiç de Quirk'in demek istediği gibi Villa'nın son bir fiskesini bekleyen güçsüz ve dağınık bir kuvvet değildi. Tersine, o güne kadar hiç yenilgiye uğramamış bir orduydu ve başındaki kumandan devrimin en usta generallerinden biriydi: Alvaro Obregon. Dört ay sonra Celaya'da Villa'nın Kuzey Tümenini dağıtan yine bu ordu olmuştur. Kaldı ki, Villa, Vera Cruz üzerine yürümüş olsaydı, gerisindeki Anayasacı birliklerin Kuzeye uzanan ikmal hatlarını kesecekleri aşağı yukarı belliydi. Hatta geriden saldırıp, Villa birliklerini dağlarla deniz arasındaki tropik bölgede sıkıştırabilirlerdi de. Sonra, karşı karşıya gelen orduların güçlerini kıyaslarken, Villa'nın askerlerinin çoğunluk Chihuahua, Durango ve Zacatecas eyaletlerinden gelme olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Kuzey Meksika'nın geri kalan kısımları, çokluk, Anayasacılara bağlıydı. Bunun gibi, Zapata'cı çetelerin geniş bir alana yayılmalarına rağmen, Güney Ordusu da başlıca gücünü Orta ve Güney Meksika'nın bir avuç eyaletinden alıyordu. Başka her yerde Anayasacılar üstündüler. Üstelik, sayıları oldukça yüksek olan Zapata kuvvetlerinin ateş gücü sayılarına denk değildi. Kısacası, Konvansiyon kuvvetleri Vera Cruz'a saldırmış olsalardı, büyük bir ihtimalle Villa'nın 1915 Nisanında Celaya'da uğradığı ölçüde büyük bir yenilgiye uğrayacaklar ve belki de bunun

sonunda Güney Ordusu etkin bir askeri güç olmaktan çıkacaktı.

İyi silahlanmış Kuzey Tümeni'nin girişmekten kaçındığı bir harekatı Zapata kuvvetlerinin üzerine alması gerektiğini ileri sürmek saçmalıktır tabii. Zapata ayarında bir strateji ustası ordusunu böyle göz göre göre tehlikeye atmazdı. Onun için, Güneylileri yerlerinde tutan yeni sürülmüş toprak kokusu alma hırsı değil, bu gibi taktik nedenler olmuştur. Daha önce de belirttiğim gibi Güney Ordusu, askerlerini ve köylüleri besliyebilmek için, adamlarını münavebe ile üç ay savaşta, üç ay köylerde tarım işinde tutuyordu. Amaç, çoğu köylülerden kurulu bir orduyu savaş alamnda tutarken köylerde ekonomik hayatı aksatmamaktı.

Zapata'nm ordusu bütünlüğünü korumuş ve silah sıkıntısı çekmesine rağmen Puebla savaşından sonra da Anayasacı orduyla eskisi gibi döğüşmeye devam etmiştir. Mesela 1914'de, Ekim ve Aralık ayları arasında aşağıdaki şehirler düşmandan alınmıştır (bunlardan bazısının az sonra yine el değiştirdiği doğrudur, gerçi): 8 Ekimde Todos Santos Almolonga; 22 Ekimde Tehuacan; 9 Kasımda Chietla; Kasım 18 ve tekrar Aralık 11'de San Martin Texmolucan; Kasım sonunda Matamoros Izucar; ve Aralık 13'de Cholula. 15 Aralıkta Puebla'yı ele geçirdikten sonra Zapata kuvvetleri beş bin kişiyle Vera Cruz yolu üzerindeki Tehuacan'a yürüdüler, fakat Aralık sonuna doğru Tecamachalco'da yenik düştüler. Anayasacı kuvvetler 1915 Ocağında Puebla'yı teçhizat sıkıntısı çeken Güney Ordusunun elinden geri aldılar.

Obregon kuvvetleri 1915 Ocak ayı sonuna doğru Meksiko şehrine girdikten sonra Güney Ordusu başkent üzerine öyle sıkı bir saldırıya geçti ki, Obregon'un deyimiyle, «Meksiko kuşatılsaydı bu kadar olurdu.» Obregon saldıran kuvvetlerin ilk başta birleşik bir kumandadan

yoksun olduğunu söylüyorsa da, sonradan, dediğine göre, bütün savunma hattı boyunca giriştikleri genel saldırı savunucuları o hale getirmiş ki, Anayasacı genel karargahtan ve *Komandancia Militar de la Plaza*'dan (başkentteki askeri makam) cepheyi takviyeye acele asker gönderilmiş. Obregon, Güneylilerin ağır kayıplar verdiğini söylüyor, bu arada kendi kayıplarının da günde ortalama 60 ölü ve yaralıya vardığını itiraf ediyor. Anayasacı birlikler başkent dışında harekat imkanı bulamamışlar, hatlarını başkente su ikmalini sağlıyan yakın Xochimilco'ya kadar bile uzatamamışlardı. Vera Cruz'la demiryolu irtibatını açık tutabilmeleri de kolay olmamıştı. Obregon, dediğine göre «düşmanın uyuşukluğu»ndan ve de boşaltma harekatının iyi planlanmış olmasından ötürü çok az bir kayıpla Martta Meksiko şehrini boşalttı. 1915 baharında Zapata'cılar Vera Cruz eyaletinde harekata başladılar.

Güneyli devrimciler 1915 yazında Meksiko'yu Carranza'cı general Pablo Gonzales kumandasında kuvvetlere bırakıp çekilmek zorunda kaldılar. Zapata'cıların yenilgisine en başta cephane yokluğu sebep olmuştu. Eserinde Güneyilerin silah ve cephane sıkıntısını açıkça ortaya koyan Octavio Paz, Zapata'cıların şehri savunmaktayken cephane eksikliği yüzünden birçok stratejik mevkileri elden çıkarmaya zorlandıklarını belirtir. Anayasacıların silah gücü, şehri savunanların başedebileceği gibi değildi.

Bütün bu ayrıntılardan da anlaşılıyor ki, Zapata kuvvetleri muhakak ki, daha iyi örgütlenebilirlerdi -Zapata'cılar Güney Vietnam'daki gibi çağdaş gerilla birliklerinin örgüt ve disiplin seviyesini hiç bir zaman tutturamamışlardır- ama, yine bu ayrıntılar, Güneyli devrimcilerin Carranza kuvvetleri karşısında pekala etkin bir savaş yürüttüklerini de gösterir. Bana kalırsa, silah sıkıntısı çeken Zapata'cıların başarılarının sınırlı olması, öyle denildiği gibi kendi *patri chica*'ları dışında kalan yerleri boşver-

melerinden değil, iyi silahlanmış Carranza'cıların askeri gücünden ileri gelmiştir.

Sosyalizm iddiaları da böylesine temelsizdir. Bu kitapta sunulan bilgiler Zapata hareketinin gerçek bir sosyalist eğilimi olmadığını gösteriyor. Proleteryanın sömürülmesine atıflar yada kapitalist tekellerle yabancı emperyalizmin eleştirilmesi radikal bir küçük burjuva felsefesiyle bağdaşmaz değildir. Gerçi Zapata hareketinin kollektivist bir yanı yok değildi. Köylere *ejido*'lar verilmesini savunuyor, kırsal bölgelerde tüketim ve üretim kooperatifleri kurulmasını öneriyordu. Burda şunu hatırdan çıkarmamalıyız: *Ejido* Meksika köyünün geleneksel toprak tasarrufu biçimiydi ve toprak, köyün toplu mülkiyetinde olmakla beraber, aileler arasında parçalanmıştı. Tüketim ve üretim kooperatiflerinin kurulması *ejido*'larda çalışmayı bir ölçüde kollektifleştirecekti ama, gördüğümüz gibi, Zapata'cılar köylünün toprak üzerinde mülkiyet hakkını elde tutmasını istiyorlardı. Bu kooperatiflerin kurulması, Meksika'da gerçek tarım kooperatiflerinin örgütlenmesi yolunda geçici bir adım olabilirdi. Öte yandan hiç değilse bir süre, gerçek kooperatiflerin ve devlet çiftliklerinin kurulmasını önleyebilirdi de. Nitekim Batı Avrupa'da üretici ve tüketici kooperatifleri bu yönde bir gelişmeyi önlemişlerdir.

Bundan başka, Zapata'cılar küçük, ferdi mülkiyete taraftardılar. Zapata'cı toprak reformu, uygulanırsa, özel ellerde toprak kalmasına imkan verecekti. İşi tıkırında bir kapitalist tarımın gelişmesine elverecek boydaydı bu topraklar. Ayrıca, Ayala Planında devrim düşmanlarının mallarının millileştirilmesi öngörülmekle beraber, bu madde gereğince müsadere edilen şehir mülkleri satılmış, elde edilen parayla tarım kredi bankaları kurulmuş, müsadere edilen topraklar ise köylülere dağıtılmıştır.

Bir yazar, Aguascalientes Konvansiyonununda Zapa-

ta'cı delegelerin ve daha başka kimselerin «sosyalistçe atıflar» yaptıklarını, Marx ve Kropotkin'den yankılar duyulduğunu ileri sürer. Bu doğru da olabilir. Lakin Konvansiyonda yapılan önemli konuşmaların enine boyuna incelenmesinden çıkan sonuç, sosyalist yada anarşist yönde gerçek bir eğilime işaret etmemektedir. Sözü edilen «atıflar» ve «yankılar» sahiden bir takım atıflar ve yankılardan ibaret olsa gerektir.

Daha önce sözü edilen eserinde Diaz Soto y Gama, kendisine bazı «komünist» fikirler benimsetmeğe çalışanlara Zapata'nm verdiği cevap hakkında Zapata'nın eski özel katibi Serafin M. Robles'in 1947'de anlattıklarını aktarır. Robles'in dediğine bakılırsa Zapata bu gibi kimselere, komünizm üzerine açıklamalarını «çok büyük bir dikkatle» dinlediğini, kendisine verdikleri kitapları okuduğunu, fikirlerini «iyi ve insanca» bulduğunu, ama hemen uygulamanın mümkünü olmadığını sandığını söylemiştir. Zapata'ya göre bu ileriki kuşakların işidir. Şimdilik Ayala Planının uygulanması «sadece köylü sınıfının ekonomik kalkınması için değil, aynı zamanda bütün ülkenin ve de şehir işçilerinin refahı için yeterli olacaktır. Çünkü tarımda, hayvancılıkta, madencilikte, sanayi ve ticarette ileri gidilecektir.» Zapata, bunca yıllık mücadeleden sonra halk daha Ayala Planının ilkelerini bile uygulamaya imkan bulamamışken, erişilmesi çok daha güç hedeflere yönelmesinin belkenemiyeceğini de sözlerine eklemiştir. Ve sonunda, Robles'in anlattığına göre, Ayala Planında «tek bir virgülün bile» yerini değiştirmeyeceğini söylemiş, «Orda [Ayala Planında] yazılanlar gerçekleştiği takdirde halkın mutluluğunun sağlanacağına inanıyorum» demiştir.

Küba başkenti Havana'da bulunan General Jenaro Amezcua'ya gönderdiği 14 Şubat 1918 tarihli mektubundaki bazı sözleri Zapata'da sosyalist bir eğilim görenlere

hakverir görünmüştür. (Zapata General Amezcua'yı Zapata'cı davayı savunmak için Küba'ya yollamıştı.) Nitekim mektubunun bir yerinde şöyle diyordu Zapata:

«Devrimci Meksika'nın ve henüz halasa ermeyen Rusya'nın davasının insanlığın kendi davası olduğunu, bütün ezilen halkların en yüce çıkarını temsil ettiğini Amerikamızın bütün halkları ve eski Avrupa'nın bütün milletleri anlasalar, çok şey kazanırdık. Yeryüzünde adalet adına çok şey elde edilmiş olurdu. Burda da, orda olduğu gibi, büyük köylü yığınlarını babadan oğula işkence edercesine sömüren insanlık dışı, aç gözlü zalim beyler var. Burda da, orda olduğu gibi, esir edilen insanlar, bilinçleri uyanmamış insanlar uyanıp silkinmeye, kıpırdanmaya ve suçluları cezalandırmaya başlıyorlar.

«Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı Mister Wilson geçende bir münasebetle Rus Devrimini kutlamakta, özgürlüğe ulaşma yolunda soylu bir çaba olduğunu söylemekte yerden göğe kadar haklıydı. Bu bakımdan, dileğimiz, o hareketle Meksika'nın toprak devrimi arasındaki gözle görünür yakınlığın, belirgin paralelin yada daha iyi bir deyimle, mutlak benzerliğin hatırdan çıkarılmaması ve herdaim gözönünde tutulmasıdır. Her ikisi de, Leon Tolstoy'un en büyük suçtur dediği toprak gaspına karşı çıkıştır. O toprak ki, su gibi, hava gibi herkese ait olduğu halde, orduların gücü ve de kanunun haksızlığından destek gören bir avuç zorlu kişinin tekeline sokulmuştur.

«Bu nedenle, bugün Rus Devrimini alkışlayan ve tutan dünya proleteryası, amaçlarını iyice anladıktan sonra Meksika Devrimini de tam beraberliğinden, iyi niyetinden ve desteğinden yoksun bırakmıyacaktır. Buna hiç şaşmamak gerekir.»

Mektup, devamla, General Amezcua'dan Avrupa ve Amerika'nın işçi konfederasyonları nezdinde Meksika Dev-

riminin davasını açıklamak için her türlü gayreti göstermesini istiyordu. Zapata'ya göre işçiler ve köylüler güçlerini birleştirmezlerse ne biri ne diğeri kurtulabilirdi. Yoksa, Meksika'da olduğu gibi, burjuvazi bu sınıfları birbirine düşürecek, böylelikle her ikisinin de umutlarını boşa çıkaracaktı.

Söylediklerinden açıkça anlaşılıyor ki, Zapata'yı çeken, herşeyden önce, Rus Devriminin toprak reformu yanıydı. Rus ve Meksika devrimleri arasında «mutlak benzerlik»ten söz ettiğine göre, Rus Devriminin ayırıcı proleter, sosyalist niteliğini anlamadığı hükmüne varabilir insan. Muhakkak olan birşey varsa, o da bu mektuptan, Zapata'nın sosyalist bir tutumu, hele marksist-sosyalist bir tutumu benimsediği sonucunun çıkarılamıyacağıdır. Ama yine de Zapata'nın Rus Devrimini övdüğü, işçilerle köylülerin birlikte hareket etmeleri gereğini gördüğü ve burjuvaziye düşmanlık duyduğu gözönünde tutularak, kendisinin ve ardından giden köylülerin, o sırada Meksika'da var olsaydı, bir marksist siyasi partinin önderliğini kabul edebileceklerini düşünmek belki mümkündür. Böyle bir parti, Meksika gerçeğine uygun stratejiyi ve taktikleri akıllıca değerlendiren güçlü bir örgüt olmalıydı. Aynı zamanda, Güney devriminin önderliğini taa baştan, yani Güneyliler henüz belirgin bir küçük burjuva ideolojisine sarılmadan önce ele geçirmiş olmalıydı. Güney devrimi bir kere kesin bir ideolojik renge büründükten sonra ondan vazgeçip bir başkasını benimseyeceği şüpheliydi. Kendisine sosyalist fikirler aşılamak isteyenlere Zapata'nın verdiği cevaptan da anlaşılıyordu bu.

Zapata'nın Amezcua'ya yazdığı mektup, cevaplandırılması çok güç bir soruya değiniyor: Rus Devriminin Zapata'nın düşüncesi üzerinde etkisi neydi? Bu mektuptan gayrı bu konuda dolaysız bir belgeye rastlamadım. Bununla birlikte, şu noktaya işaret etmekte yarar var: Za-

pata bütün devrim süresince işçi dileklerinin ve işçileri kendi davasına çekmenin önemine parmak basmaktan geri durmamıştır, ama 1918'de işçi-köylü birliği konusunda söylediklerinde başlı başına bir güç ve açıklık görülür. Onun için, Zapata'mn bu konudaki düşüncelerinin, hiç değilse kendi kanısını desteklemek ve açıklığa kavuşturmak bakımından, Rus Devriminde işçi-köylü beraberliğinin önemi hakkında bildiklerinden etkilendiği söylenebilir. Kaldı ki, Rus tecrübesi Meksika'da bazı radikal unsurları oldukça etkilemişti. 1919'da Meksika Komünist Partisinin kurulmasında da doğrudan payı vardı.

Belki de Zapata, köylünün gerçek bir kurtuluşa varmasından ümidi kesmek zorunda kaldıkça, daha radikal bir tutuma yöneliyordu. Belki gitgide, Meksika'da ancak bir proleter devriminin ve bir sosyalist medeniyet kurulmasının Meksika işçilerini ve köylülerini gerçek kurtuluşa götürecek zemini hazırlıyabileceği görüşüne yaklaşıyordu. Bunlar hep tahminler. Yalnız, Amezcua'ya yazdığı mektuptaki sözlerinden, devrimci tutumunda ne denli içten olduğu anlaşılıyor.

Devrim sırasında Zapata'cılara karşı çıkanlardan bazıları Güneyli devrimcileri anarşistlikle suçlamışlardır. Meksika Devriminin ilk yıllarında Enrique ve Ricardo Flores Magon küçük bir anarşist grubu kurmuşlardı. 23 Eylül 1911'de yayınladıkları bir bildiride devletin derhal ortadan kaldırılmasını, mülk sahibi sınıfarın ellerinden mülklerinin alınmasını ve toplumun, topluca üretim yapacak ve ürünü ihtiyaca göre bölüşecek gönüllü örgütler esası üzerine yeniden düzenlenmesini istediler. Magon'cularm Güney devrimi üzerindeki etkilerinin kesin ölçüsünün ne olduğu pek belli değil. Ama Zapata taraftarları Magon'cuların gazetesi *Regeneracion*'dan herhalde haberdardılar.

Aguascalientes Konvansiyonunda Zapata delegelerine başkanlık eden gazeteci Paulino Martinez 1914'de Za-

pata tarafına geçmeden az önce bir broşür yayınladı. Burada, Martinez, Meksika halkının geçinmek için yeterince toprağa sahip olması gerektiğini, bunun onun doğal hakkı olduğunu ileri sürüyor ve bundan ötürü, halkı toprağa kendiliğinden el koymaya, kendi kendini yöneten «Toplu Tarım Kolonileri» kurmaya çağırıyordu. Bu kolonilerde toprağın ve çalışma araçlarının mülkiyeti ortak olacaktı. Koloninin sınai ve ticari faaliyeti «kooperatif yöntemi yada ürünlerin karşılıklı değiş tokuşu yoluyla ve hiç bir biçimde insanın insanı sömürmesine yer vermeden» yürütülecekti. Martinez'in toprağın topluca mı yoksa fert fert mi işleneceğini düşündüğü belli değil, ama herhalde ikincisi doğru olsa gerek. Mesela broşürün bir yerinde şöyle diyor: «Her Meksikalıya bir parça toprak verin, onu işlesin ve orda evini kursun [bütün Meksika'da deneysel çiftçilik okulları açılsın], böylelikle tam bir mucize yaratmış oluruz.» Bu görüşler toprak konusunda Ricardo Flores Magon'un ileri sürdüğü fikirlere yer yer benzediği ve Martinez de, Flores Magon gibi, papaz nüfuzunu, militarizmi ve plutokrasiyi Meksika halkının baş düşmanları saydığına göre, Martinez'in Magon'un yazılarının etkisi altında kaldığını düşünenler çıkabilir. Oysa Martinez, kendi görüşlerinin anarşizm olduğunu açıkça reddetmiştir. Ve de fikirleri, yarı-kollektif *ejido* ile ve devrimde ve devrim sonrasında Meksika'da görülen işçi kooperatifleri hareketiyle bağdaşır fikirlerdir. Kaldı ki, Martinez milli hükümeti sadece demokratlaştırmak istiyordu, ortadan kaldırmak değil.

Zapata'cılarla birlik olan küçük burjuva aydınların birçoğu anarşist kavramların etkisi altındaydılar. Gerçi hemen hemen hiç birinin tam anlamıyla anarşist olduğu söylenemez. Diaz Soto y Gama, Zapata hareketine katılmadan önce, *Casa del Obrera Mundial*'in düzenlediği toplantılarda bulunmuş, mitinglerde konuşmuştu. *Casa*'nın es-

ki üyelerinden biri, Diaz Soto y Gama'nın *Casa* ile ilişkisi olduğu sıralar Tolstoyvari bir anarşizmi savunduğunu söylemiştir. *Casa* İspanyol anarşistleri tarafından 1912'de Meksiko'da kurulan bir işçi örgütüydü. Üyeleri arasında anarşizm ve sosyalizm karışımı fikirler yaygındı. Diaz Soto y Gama, *La Revolucion Agraria del Sur y Emiliano Zapata, su Saudillo* isimli kitabında, kendisinin ve başkalarının anarşist öğretilerden etkilendiklerini kabul eder. Konvansiyon hükümetindeki Zapata'cı delegelerden söz ederken, «Güneyden gelen heyetin başında olan bizler (Santiago Orozco, Luis Mendez, Otilio Montano ve yazar) Fransız Devrimi üzerine okuduklarımızla ve Devrim üzerine izlenimlerle dolup taşıyorduk. Montano dışında hepimiz, ayrıca, Kropotkin, Reclus, Malatesta ve diğer anarşizm teoricilerinin kavramlarının güçlü etkisi altındaydık,» der. Aynı eserde daha sonra Diaz Soto y Gama, Zapata'nın ne bir anarşist ne de bir komünist olduğunu göstermeye özellikle dikkat eder.

Anarşist kavramlar Güneyli devrimcileri şüphesiz etkilemiştir. Fakat, Zapata'cıların yukarda incelediğimiz fikirleri ve yaptıkları işler gösteriyor ki, anarşist öğretiler Güney devrimine «anarşist» denilmesini haklı gösterecek kadar etkili olmamıştır. Güneyli devrimciler devleti demokratlaştırmak istiyorlardı, ortadan kaldırmak değil. Mülkiyeti geniş bir tabana yaymaktan yana oldukları gibi özel ellerde de burjuva tarımının rahatça gelişmesine elverecek kadar toprak bırakmak niyetindeydiler. Bir yandan tekelleri yasaklamayı, küçük mülk sahiplerini himaye ve teşvik etmeyi ve proleteryanın haklarını savunmayı önerirken, öte yandan sanayide, maliyede ve ticarette kapitalist ilişkilerin devamını öngörüyorlardı.

Öyle ki, Zapata'cılarla birlik olan aydınlar, anarşizmden çok, toprak reformu-yönelimli, Rousseau ve Jefferson'u andırır bir küçük burjuva romantizminin temsilcile-

riydi. Aydınlar 1 Ocak 1918'de Zapata'cıların organı *El Sur*'da yayınlanan bir makalede bu romantizmin bir örneğini verdiler. Kimliği belli olmayan yazar, sadece siyasi saydığı Carranza devrimini, Güneylilerin toprağı köylüler arasında bölüştürerek pratikte uygulamakta oldukları ekonomik devrimle kıyaslıyordu. *Latifundia*'nın parçalanması köylünün kurtuluşunun temellerini atıyor ve aynı zamanda şehirde çalışan işçiye, «kapitalist sömürüden kendini kurtarması için emin bir yol olarak, bereketli ve cömert topraklar» sunuyordu. İşçi, «fabrikadaki esaret hayatı artık dayanılmaz olunca şehrin sağlığa muzır havasından uzakta, göğün koruyucu kubbesi altında ciğerlerini özgürlük havasıyla doldurmak ihtiyacını duyacak ve tutup o zenginlik ve hayat kaynağı topraklara gidecek»ti.

Makale şöyle devam ediyordu: «'Siz feylesoflar çok nükteli kişilersiniz,' derdi Jean Jack Rousseau, 'kendinizi sadece şehirde yaşıyanlara karşı görevli saydığınızdan belli. Oysa insanın, insanlığı sevmeyi ve insanlığa yararlı olmayı öğrendiği yer kırlardır. Şehirde insan insanlığından nefret eder.'»

Anarşizmin ana kaynağı aşırı bir küçük burjuva liberalizmidir. Onun için, bu iki sosyal felsefeyi birbirine karıştırıp diktacı devlete karşı duyulan düşmanlığı devleti hemen ortadan kaldırma isteğiyle, yada tekellerin ve büyük burjuvazinin eleştirilmesini kapitalist mülkiyet ilişkilerinin yıkılması isteğiyle bir tutmamaya dikkat etmek gerekir. İş böyle yorumlara kalırsa demek ki, Jefferson ve Thomas Paine de anarşisttiler!

Geriye Meksika'nın değerli tarihçi ve ekonomi bilgini Jesus Sila Herzog'un, Meksika Devriminin burjuvaziye-karşı nitelikte olduğu görüşünü incelemek kalıyor. Silva Herzog, devrimin Meksika'nın orta bölgelerinde, yani Zapata'cıların hakim oldukları bölgelerde özellikle burjuvaziye-karşı olduğunu ileri sürmektedir. Oysa fikirlerini

ve yaptıkları işleri daha önceki bölümlerde incelediğimiz Güney devriminin sadece radikal küçük burjuva anlamında burjuvaziye-karşı olduğunu söyliyebiliriz. Bu anlamda, Fransız ve Amerikan Devrimlerinde de güçlü burjuvaziye-karşı akımlar vardı. Ama Zapata'cılar, burjuva mülkiyet ilişkilerini yıkmak anlamında burjuvaziye-karşı değillerdi. Gerçekten burjuvaziye-karşı olmak, ancak, burjuva mülkiyet ilişkilerine karşı olmakla mümkündür. Oysa Güneylilerin değiştirmeye çalıştıkları burjuva mülkiyet ilişkileri değil, feodal mülkiyet ilişkileriydi. İşçi sınıfının çıkarlarından söz eden Zapata'cı öneriler, işçi sınıfının durumunu *kapitalist mülkiyet ilişkileri içinde daha iyiye götürmeyi* amaçlıyordu. Bunun için işçilerin grev hakkı garanti edilecek, daha kısa çalışma saatleri konulacak ve daha başka şeyler yapılacaktı. Kısacası, yukarda da belirttiğimiz gibi, Zapata'cılar küçük mülk sahiplerinin çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi gözetmekle birlikte, sanayi, ticaret ve maliye alanlarında burjuva mülkiyet ilişkilerinin devamını öngörüyorlardı. Konvansiyonun çıkardığı 26 Ekim 1915 toprak kanunu özel kişiler elinde epeyce toprak bırakmıştı. Bu adamlar ister istemez bir kır burjuvazisi olacaklardı. Nihayet Zapata, Morelos'ta özel sektör elindeki şeker fabrikalarının çoğuna dokunmamıştı.

Yani Zapata'cıların uğrunda savaştıkları -bütün Meksika'da toprak mülkiyetinin yaygınlaştırılması, demokratik, parlamenter hükümetin kurulması, kapitalist mülkiyet ilişkileri çerçevesinde işçi haklarının sağlama bağlanması, emperyalizmin Meksika'ya sızma çabalarının önüne geçirilmesi gibi- reformlar, bağımsız, liberal-burjuva bir Meksika yaratacaktı. Bu ülkede devlet, Ondokuzuncu Yüzyıl liberal düşüncesinin tersine, bazı sosyal sınıfların haklarını garanti etmekte ve yabancı emperyalist güçlerin millet üzerinde etkisini sınırlamakta faal bir rol oynayacaktı.

5 Devrimci Taktikler

Halkın davasına düşman olanlardan gayrı herkese elimizi uzatıyoruz.

Emiliano Zapata

Zapata'cılar niçin gayretlerinde daha başarılı olamadılar? Güneyliler devrimde zafere ulaşamadılar, çünkü köylülerden gayrı sosyal sınıfların yaygın desteğini sağlıyamadılar. Dahası, Meksika köylü sınıfını kendi önderlikleri altında birleştiremediler. Yaygın destek bulamamalarının nedeni, hareketlerine geniş bir zemin kurma yolunda gayret göstermemeleri değildir. Zapata zafere varmak için sadece köylülerin desteğine dayanmayı düşünmüyordu. Özellikle 1915 yılından sonra, Meksika'daki bütün anti-feodal, anti-emperyalist ve demokratik-burjuva unsurlar arasında geniş tabanlı bir milli cephe kurmaya çalıştı.

Üçüncü bölümde gördüğümüz gibi, Zapata, birçok sosyal sınıf ve gruplara garantiler sunmuş, onları kendisini desteklemeye çağırmıştı. 1911'de Meksiko'da devrim-

ci bir işçi ve aydınlar grubunun yayınladığı siyasi planla ilgilenmesi, daha o zamandan radikal orta sınıfın ve şehirli işçilerin desteğini sağlamak istediğine işarettir. Bu grubun birçok üyesinin sonradan Zapata'ya katıldıklarını gördük. 1916'da Cuernevaca'da Konvansiyon hükümetinin yayınladığı Siyasi-Sosyal Reformlar Programı da çeşitli sosyal sınıflar çıkarına reformlar öneren Zapata'cıların işçilerle küçük burjuvazi, burjuvazi ve radikal aydınların desteğini kazanmaya önem verdiklerini gösterir.

Zapata'nın milli çapta bir devrimci cephe kurma isteği, özellikle 20 Ocak 1917 tarihli «Meksika Halkına Bildiri»sinde belli olmaktadır. Bildiri devrimin işçilere, köylülere, tüccar ve sanayicilere ve bankacılara garantiler sunduğunu belirtiyor, devrimci mücadelelerde tarafsız kalanları Meksika'mn siyasi, ekonomik ve sosyal yeniden kuruluşunda işbirliğine çağırıyordu. Bu «içten çağrı»nın geniş bir tabana yöneltildiği, Zapata'nın, «Halkın davasına düşman olanlardan gayrı, uslanmaz gericiler, yola gelmez, söz dinlemez, inatçı bağnazlardan gayrı herkese elimizi uzatıyoruz,» demesinden de belliydi.

Zapata'nın 1 Mart 1917'de çıkardığı bir kararname, silahlarını bırakan ve 31 Mayıs 1917 tarihine kadar Kurtuluş Ordusu şeflerinden birine teslim olan bütün Anayasacı ordu subay ve erlerinin affedileceğini bildiriyordu. Kararname, Zapata'nın dediğine göre, birçok Carranza askerlerinin son Zapata zaferleri karşısında paniğe uğradıkları ve elli kişiden yüz kişiye kadar gruplar halinde teslim olmaya başladıkları göz önünde tutularak çıkarılmıştı. Zapata, adamlarını ayartarak, düşmanı güçsüz düşürmeye çalışıyordu.

20 Nisan 1917 tarihli «Halka Bildiri»de de şöyle diyordu: «Millet, herkese garanti veren ve devrime ve topluma hizmet edebilecek hiç bir sağlam gücü itmeyen, aklı

başında, tutarlı bir hükümet istiyor. Bu nedenle, bizimle birlikte çalışır görünen iyi niyet sahibi herkese aramızda yer vereceğiz.»

Son bir örnek olarak Zapata'nın 27 Şubat 1918 bildirisini ele alalım. Zapata burda da Carranza rejiminin halkça tutulmayan, karşı-devrimci niteliğine değiniyor ve Meksika'nın bütün ilerici güçlerini Carranza'yı devirmek için birleşmeye çağırarak, «Carranza'nın ortadan kaldırılması yoluyla devrimci birliğe varmak... İşte bütün gerçek devrimcilerin ortak emeli!» diyordu.

Zapata'cılar içerde toparlamaya çalıştıkları desteğin yanında dışardan da destek aramışlardır. Zapata 1914 Ağustosunda başkan Wilson'a bir mektup yazarak devrimin tarihini, hareketinin neden ve amaçlarını anlatmış, Wilson'un Meksiko'daki özel temsilcisi Duval West'e iyi niyetlerini yollamıştır. Ekim 1916'da yayınlanan «Meksika Halkına ve Diplomatik Heyetlere Açıklama», yabancı diplomatlara Güney devriminin Carranza'yı tanımadığını bildiriyor, Carranza hükümetinin bütün işlemlerini hükümsüz ilan ediyordu. Açıklamada güdülen amaç, şüphesiz, Anayacası hükümeti yıpratmak ve Zapata hareketinin uluslararası itibarını yükseltmekti. Zapata, daha doğrusu Cuernevaca'daki Konvansiyon hükümeti, 1916'da General Amezcua ile Octavio Paz'ı yabancı ülkelere gönderdi. Amezcua Küba'da, Octavio Paz Amerika'da, Carranza'ya karşı çıkan devrimci hareketin propagandasını yürütecekler, devrimci hareketin niteliğini ve amaçlarını dünyaya anlatacaklar, devrimcilere taraftar kazanıp Carranza'cı propagandayı çürütecekler ve Carranza rejiminin uluslararası itibarını sarsacaklardı. Zapata'cılar yabancılarla ilişkilerinde, diplomatik destek karşılığında Meksika'nın milli çıkarlarından hiç taviz vermemişlerdir. Güney Kurtuluş Ordusu da bir kere bile olsun dışardan silah ve cephane almamıştır.

Zapata Meksika işçilerinin desteğini kazanmak istediğini sık sık belli etmiştir. Zapata'cıların bildirileri ve yayınladıkları bütün belgeler işçi sorunlarına değinirdi. Anayasacılar milli hükümeti ele geçirdikten sonra da, Carranza rejiminin işçiye-karşı siyaseti sert bir dille eleştirilmiştir. Ama Zapata'cı yayınlar, kapitalistleri ve sermaye-işçi ilişkisinin sömürücü niteliğini kınamakla birlikte, sanayiin sosyalleştirilmesini önermemişlerdir. Daha çok, kapitalist düzende işçilere tanınan örgütlenme, grev ve boykot gibi hakların sahiden uygulanmasını istemişlerdir.

General Amezcua'ya gönderdiği, daha önce de bir parçasını iktibas ettiğimiz 14 Şubat 1918 tarihli mektubunda, Zapata, Carranza rejimini devirmek için işçilerle köylüleri bir araya getirme düşüncesini açıklar. Sözleri, aynı zamanda, bu hedefe ulaşamadığını gösteriyor.

«Proleterya dayanışmasının gereği ve hedefi bakımından, köylünün kurtuluşu gerçekleşmedikçe emeğin kurtuluşunun başarılamıyacağını unutmamalıyız. Aksi halde burjuvazi bu iki gücü karşı karşıya getirerek, mesela köylünün bilgisizliğinden yararlanıp şehir işçilerinin haklı isteklerine karşı durabilir. Yine bunun gibi, az bilinçli işçilerden yararlanıp onları kırdaki kardeşlerinin karşısına çıkarabilir. İlkin Francisco Madero ve sonra da Venustiano Carranza, Meksika'da böyle hareket etmişlerdir. Ama şimdi işçiler hatalarını gördüler, Carranza'nın hayinliğinin kurbanı olduklarını anladılar.»

Güneyliler 15 Mart 1918'de *El Sur* gazetesinde yayınlanan bir makaleyle işçilerden kendilerini desteklemelerini istemişlerdir. Bu makale bütün işçileri-madencileri, demiryolcuları, dok işçilerini ve fabrika işçilerini, cumhuriyetin her bir yanında, Puebla ve Monterrey'de, Orizaba ve Leon'da, Guadalajara ve Pachuaca, Cananea ve Parral'da- köylülerle birleşip Carranza rejimini devirmeye çağırır ve Carranza hükümetinin emek sömürücüleriyle iş-

birliği yapan bir burjuva rejimi olduğunu ileri sürer. Carranza işine geldiği sürece işçilerin silahlı desteğini kabul etmiş, ama sonradan grev kırıcı olmuş, işçi önderlerini hapsetmiş, *Casa del Obrero Mundial*'i kapatmıştır. Makale, devamla, daha kısa çalışma saatleri ve daha yüksek ücret isteyen işçilerle toprakların bölüştürülmesi için savaşan köylülerin aynı ekonomik özgürlük davası uğrunda mücadele ettiklerini belirtir. İşçiler, sendikaların nisbeten barışçı yöntemleriyle amaçlarına varmaya çalışırlar. Köylüler ise, işçilerden daha çok zulüm gördükleri için, kurtuluş çaresini silahlı devrimde görmüşlerdir. Makale, *Carrancismo,* yani «ülkemizde burjuvazinin kuşandığı kılıkların bu en haymcası»nın alaşağı edileceği günün yakın olduğunu ileri sürerek, işçileri Zapata'cılara katılıp zafer gününü daha da yakınlaştırmaya çağırır. Ve şöyle sona erer: «Tarlada nasırlanan eller, fabrikada nasırlanan ellerle kardeşçe bir beraberlik selamında birleşsin! Çünkü, gerçekten, işçiler birlik olursa biz yenilmez oluruz. Güç biziz, hak biziz. Yarınlar biziz! Yaşa, var ol, işçi kardeş! Köylü dostun seni bekliyor!»

Zapata, yine, 1918 Ağustosunda Obregon'a yazdığı bir mektupta, Meksika işçileriyle köylülerini birleştirme dileğini açıkça dile getirdiği gibi bu hedefe ulaşmak için harcadığı çabaların nasıl boşa çıktığını da anlatır. Köylü radikalizmi ile şehirli işçi radikalizminin «siyasi özgürlük ve işçinin halâsı» uğrunda birleşmeyi sağlamaları gerektiğini söyledikten sonra şöyle devam eder:

«Kır devriminin çoğunluğun çıkarını temsil ettiğini, ve şehir devriminin Meksika yerlisinin hakkına ve onuruna kavuşması için tutulacak yolu gösterdiğini kimse inkar edemez. Şehir devriminin temelinin güçlü ilerici unsurlara dayandığı da şüphesizdir. Ezilen işçi sınıfının durumunu düzeltme sorunu bununla sıkı sıkıya bağlıdır. 1915'den beri çabalarımızda düştüğümüz temel yanlış, elimizde-

ki iki gücün bölünmüş ve çelişmeli ve de bir araya çekilip toplanacak yerde, birbirini iter olmasıdır.

«Huerta'nın temsil ettiği irticaa karşı kesin zafer kazanılmış olmasına rağmen ülkemizde daha hâlâ barışı sağlıyamamış olmamızın nedeni budur... Niçin devrimi birleştirmeyelim?... Adam peşinde koşmanın beyhude ağırlığını ortadan kaldıracaksa eğer, niçin vatanseverliğin gerektirdiği bu kardeşlik ve beraberlik görevini yerine getirmeyelim?»

Meksika sosyal sınıflarının Zapata'nın bu çağrısına cevabı olumsuz oldu. Zapata'cıların desteği daha çok köylülerin bir kısmıyla öğrencilerin ve şehir aydınlarının sınırlı bir kesiminden ibaret kaldı. General Jenaro Amezcua 1917'de Havana'da *El Mundo* gazetesine verdiği demeçte bunu doğrular. Amezcua şöyle demiştir: «Bu güçlerin birleşmesi, yani sonuna dek savaşmıya kararlı köylünün gücüyle, çalışkan ve davaya candan bağlı gençliğin gücü, sorunu mutlaka çözecektir.» Genç general, bu sözüyle, devrimci strateji anlayışının Zapata'nınkine erişemediğini gösteriyordu. Zapata zafere ulaşmak için Meksika'nın sosyal sınıfları arasında geniş tabanlı bir beraberliğe gitmeye çalışırken, o (Amezcua) gençlerle köylünün desteğinin amaca varmaya yeterli olduğunu sanıyordu.

Güney devrimi şehirli işçi sınıfından beklediği yaygın desteği bulamadı. Fakat tek tek gelenler yok değildi. 1912'de İspanyol anarşistleri tarafından kurulduğunu söylediğimiz bir işçi sınıfı örgütü, *Casa del Obrero Mundial* 1915'te Carranza'cı generallerin emri altında döğüşen altı «kızıl tabur» çıkarmıştı. (Daha önceleri *Casa* ile ilişkisi olan bazı kimseler, mesela Diaz Soto y Gama, Zapata hareketine katılmışlardı.) Villa kuvvetleri yenik düştükten sonra Carranza bu birliklerin dağıtılmasını emretti. Bununla da kalmadı, 1916 yazında grevleri bastırmak için sert

tedbirler aldı ve *Casa*'yı kapattı. Bunun üzerine Meksikalı işçiler daha radikal bir tutuma kaydılar, ama genellikle marksist-sosyalist platforma yanaşmadılar. Güneyli devrimcilerle de birlik olmadılar.

Güneyli devrimciler, Martinez, Diaz Soto y Gama, Paz gibi uyanık bazı orta sınıf aydınlarını saflarına kattıkları halde, şehir küçük burjuvazisi ve burjuvalar tarafından çok az desteklenmişlerdir. Bununla birlikte Zapata hareketi şehirlerin desteğinden daha da çok yararlanabilirdi. 1914 Aralık ayında Xochimilco'daki görüşmelerinde Villa ve Zapata, şehirlerden yaygın destek alamamaları yüzünden karşılaştıkları sorunları dile getirmişlerdir.

Konuşmaları stenoyla kayda alınmış. Her iki devrimci önder, taraftarlarından çoğunun yüksek hükümet makamlarını doldurmaya ehliyetli olmadıklarını görüyorlar, bu gibi görevlere yapılacak atanmalar konusunda endişe beyan ediyorlar. Bir ara Villa şöyle diyor: «Resmi makamlarda gözüm yok, çünkü onlarla ne yapacağımı bilemiyorum. Görelim bakalım, kim ne yapabiliyor? Kimseye güvenmeyeceksin, yoksa halin dumandır.» Ve Zapata cevap veriyor: «Ben bu yüzden bütün dostlara dikkatli olmalarını salık veriyorum. Yoksa sonumuz fena olacak.» Ama kendilerine bağlanan umutları aydınların boşa çıkarmıyacaklarını sandığını da sözlerine ekliyor.

Şehir küçük burjuvazisi ve burjuvaziden ve bu arada küçük burjuva aydınlardan destek bulamayanlar sade Güneyli devrimciler değildi. Bu sınıflar devrimin silahlı çatışmalarında yer almaktan ısrarla kaçınmışlardır. Birkaç dikkate değer istisna dışında Meksika aydınları, en iyi halde, devrimci hiziplerden biri yada diğerinin başarısına dua edip kendileri suya sabuna dokunmamışlardır. En kötü halde de ya olup bitenlere kenardan seyirci kalmışlar, yada gerici unsurlarla işbirliği yapmışlardır. Devrime

katılan bir avuç aydın ise askeri şeflerin emrinde çalışmışlardır.

Güneyliler bütün köylüleri kendi önderlikleri ardında birleştirebilselerdi belki şehirlerden destek görmeden de düşmanlarıyla başa çıkabilirlerdi. Konvansiyonda Villa'cılarla Zapata'cılar güçbirliği yaptıkları sıra böyle bir beraberlik kurulmuştu nitekim. Ama bu birliğe rağmen, köylü yine de kendi içinde bölünmüştü. Zapata hareketi daha çok Morelos, Guerrero, Puebla, Meksiko, Tlaxcala ve Hidalgo eyaletlerinde güçlüydü. Bu arada Vera Cruz, Qaxaca, hatta Chiapas'ta da taraftar bölgeler vardı. Villa da gücünü Kuzey Meksika eyaletlerinden aldığı halde taraftarlarının büyük çoğunluğu Chihuahua, Durango ve Zacatecas dolaylarındandı. Ülkenin geri kalan kısımlarında köylüler, silahlı mücadeleye katıldıkları ölçüde, Anayasacılarla birliktiler. Yani Anayasacılarla Konvansiyoncular arasındaki çarpışmalarda köylü köylüyle boğuşuyordu.

Zapata'cılar davalarına taraftar toplamakta niçin daha başarılı olamadılar? Bu soruya bir cevap ararken, ilk başta, Güney devriminin sosyal reform programında, uygulandığı zaman herhangi bir biçimde Meksika'nın sosyal ilerlemesini aksatacak ve o yüzden bazı kişilerin yada sosyal sınıfların desteğinden devrimi yoksun bırakacak öneriler olup olmadığına bakmak gerekir. Dolayısıyla, soruya cevap verebilmek için ilkin Zapata'cıların toprak reformu önerilerini ve devletin ekonomideki yeri konusundaki tutumlarını incelemeliyiz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yirminci Yüzyılda toprağın küçük parçalara bölünmesi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Çünkü teknolojideki ilerleme küçük üretim ünitelerini birçok hallerde verimsiz kılmıştır. Bununla birlikte devrimci hareket, Meksika'da çağdaş bir kalkınma programını uygulamaya elverişli siyasi ve ekonomik te-

melleri kurabilmek için yarı-feodal üretim tarzını değiştirmek, büyük toprak sahiplerinin siyasi etkisini kırmak zorundaydı. Devrimin bu amaçlara varabilmesi için gerekli tek pratik yol, gördüğümüz gibi, toprakları köylüler arasında bölüştürüp dağıtmaktı.

1930 yıllarında Lazaro Cardenas rejimi zamanında gerçekleştirilen toprak reformu Meksika'nın ekonomik ve kültürel gelişmesini çok teşvik etmiştir. Bu bakımdan, bu reformlar bir yirmi yıl önce yer almış olsaydı ilerleme de daha çabuk olurdu denebilir. Bundan başka, Zapata'cılar küçük parçaların ekonomik verimsizliğini görmüşler, köylünün emeğini daha çok değerlendirmek amacıyla üretim ve tüketim kooperatifleri kurulmasını önermişlerdi. Yine, özel ellerde kalabilecek topraklara koydukları sınırlar Meksika'da kapitalist tarımın pekala gelişip serpilmesine elverir ölçüdeydi.

Zapata'cılar başkalarının Meksika'nın gelişmesi için gerekli gördüğünden daha az ekonomide devlet müdahalesinden yanaydılar. Ama gerektiği yerde devlet müdahalesini desteklemekten geri de durmamışlardır. (Mesela işçi haklarının garanti edilmesi, toprak bölüşümünü denetleme, Meksika'nın tabii kaynaklarının yabancılar tarafından işletilmesini düzenleme, çeşitli eyaletlerde siyasi yönetimin devrimci niteliğini yitirmesine meydan vermeme gibi). Zapata'cı programla 1917 Anayasası aslında aynı ruhu taşırlar. Her ikisi de anti-feodal, burjuva-demokratik ve anti-emperyalist yönelimlidir. Kısacası, Zapata'cı sosyal reform programının uygulanması Meksika'nın gelişmesini olumsuz yönde etkilemiyecekti. O halde Zapata hareketinin niçin daha çok destek bulamamış olduğu sorusunun cevabını başka yerde aramak gerekiyor.

Niçin şehir işçileri, şehir küçük burjuvazisi ve burjuvazi Zapata'cılarla birlik olmadı? Çünkü bir yanda köylüler, öte yanda şehir burjuvazisi ve şehir küçük bur-

juvazisi çelişik çıkarların peşindeydiler. Kırdan gelen gıda maddeleri ve ham madde fiyatlarının düşük, kıra giden mamul mal fiyatlarınınsa bunlara kıyasla yüksek olması şehirlilerin yararınaydı. Köylünün çıkarı tabii bunun tam tersiydi. İşçi sınıfı ücretlerinin büyük bir kısmı yiyeceğe içeceğe gittiğinden, gıda maddeleri fiyatlarının düşük olması kapitalistlerin ücretler üzerinde pazarlık gücünü artırıyordu. Bunun gibi, kapitalistler tarımsal hammaddelere ne kadar az para öderlerse kârları o kadar çok oluyor, milli ve uluslararası pazarda rekabet imkanları o kadar artıyordu. Köylü düşük mübadele şartları ve yüksek faiz karşısında savunmasız kaldığı ölçüde tüccarın ve tefecinin işi tıkırında gidiyordu. Bu yüzden, kendi içinde bölünmüş ve güçsüz bir köylü sınıfının varlığı kapitalistler için bulunmaz fırsattı. Oysa Zapata hareketi köylüyü birliğe ve güçlenmeye götürecekti. Onun için ortadan kaldırılmalıydı.

Şurasını da iyi belirtmek gerekir ki, burjuvazi toprak reformuna mutlaka karşı değildi. Meksika'da mamul mal satışı ve hammadde ve iş gücü sağlamak için gerekli iç pazarların kurulması yarı-feodal üretim tarzının yıkılmasını gerektiriyordu. Bu meta pazarlarının ortaya çıkması kapitalist teşebbüslerin gelişmesinin kaçınılmaz önşartıydı, yada, hiç olmazsa, iki süreç at başı yürümeliydi. Yarı-feodal *hacienda*'nın parçalanması siyasi bir zorunluluktu aynı zamanda, çünkü ancak büyük toprak sahiplerinin ekonomik iktidarının kırılması sayesinde burjuvazi devlet gücünü hakkıyla ele geçirebilirdi. Fakat burjuvazi için asıl gerekli olan, köylü sınıfının devrimci birlik ve bağımsızlığını ve işçi sınıfının devrimci birliğini parçalamaktı.

Proleteryaya gelince, sosyalist ilişkiler adına burjuva ilişkilerini reddetmediği sürece proleterya köylü sınıfından çok burjuvaziyle birlik olmaya eğilim gösterecekti.

Piyasaya ucuz gıda maddeleri arzı proleteryanın da işine geliyordu. Üstelik sanayi gelişip zenginleştikçe işçiler hayat koşullarında iyiye doğru bir gidiş umabilirlerdi.

Ancak radikal eğilimli, sosyalist yönelimli bir proleterya yeni gelişmekte olan burjuvaziden çok köylüden yana çıkabilirdi. 1917 Rus Devriminde böyle bir işçi-köylü birliği kurulabilmiştir. Ama orada köylü sınıfı da sosyalist fikirlerin etkisi altındaydı ve asıl önemlisi, proleteryaya marksist bir siyasi parti yol gösteriyordu. Rus köylüsü marksistlerin başını çektiği proleteryanın önderliğini kabul etti ve toplumun o sınıfın temsilcileri eliyle yeniden düzenlenmesine karşı çıkmadı. Meksika'da Bolşeviklerin (hatta Menşeviklerin bile) karşılığı yoktu. Yegane örgütlü radikal etki anarşistlerin etkisiydi. O hareketi de Ricardo Flores Magon ve ona taraftar bir küçük grupla, içinde anarşist ve sosyalist fikirlerin kaynaştığı *Casa del Obrero Mundial* temsil ediyordu. Daha önce de gördük ki, *Casa,* bazı istisnalarla, Carranza'yı tutuyordu. Belki de Meksika işçi sınıfının ideolojik hazırlıksızlığının nedeni, sosyal bir sınıf olarak, Rus işçi sınıfına kıyasla henüz geri kalmış bir sınıf olmasıydı. Dolayısıyla, Meksika işçi sınıfının ideolojik yetersizliği yüzünden, işçilerle kurulacak herhangi bir beraberlikte köylüler, gerek sayılarıyla, gerekse silah güçleriyle herhalde ağır basacaklardı.

Daha önce demiştik ki, Zapata'cılar bütün köylü sınıfını arkalarına almış olabilselerdi şehirli unsurların desteği olmadan da zafere ulaşabilirlerdi. Bunu niçin yapamadılar?

Meksika'nın milli yapısının bazı özellikleri köylülerin birlik olmasını güçleştiriyordu. Köylüler arasında bölünmenin belki de en büyük nedeni *caudillismo,* yani şeflik geleneğinin etkisiydi. Meksika'da sosyal ilişkilere ceberrutluk ve kölece boyun eğiş hakimdi. Küçük müstebitlerin yada *caudillo*'ların karşısında bağımlı ve herşeye razı taraftar-

lar vardı.Bir şefe bağlananlar onun her türlü çıkarını kayıtsız şartsız savunur, şef de buna karşılık onları korur, elindeki imkanlar elverdiğince ve hizmetleri oranınca lutfundan nemalandırırdı. Bağlılıklar siyasi ve ideolojik olmaktan çok kişiseldi. Şeref, namus ölçüsü *caudillo*'nun şahsına mutlak bağlılık, şefin ardından gidenlerden esirgenmeyen babaca şefkat duygusuna bakardı. Bu yüzden Meksikalı köylü gibi genel olarak bütün Meksikalılar da kendi kişisel çıkarlarını bir şefin kaderine bağlamışlardı. İnsan bir kere bir şefin maiyetine girdi mi, o şef onun kişisel çıkarlarını yeterince kolladığı sürece, ondan ayrılmayı düşünmezdi.

Meksika'nın ekonomik birliğinin ve ulaşım imkanlarının geri kalmış olması Meksikalılar arasında güçlü bölgeci duyguların kök salmasına sebep olmuştu. Bir bölgenin adamları başka bölgelerin adamlarına yabancılık duyardı. Bu yüzden, silahlı çatışma başladığında köylüler daha çok kendi bölgelerinden çıkan önderlerin peşine takılırlardı. Bu güçlü bölgecilik duygusu köylünün birbirine düşürülmesini kolaylaştırıyordu. (İlerde bu konuyu yine ele alacağız.) Mesela Anayasacı orduda çarpışan Sonora'lı Yaqui mücahidi, Zapata'cılarla yabancıyla döğüşür gibi döğüşüyordu.

Bu arada köylülerin içinde yaşadıkları bilgisizlik, yoksulluk ve genel sefalet koşulları çoğu köylüyü sınıf bilincinden bütün bütün yoksun kılıyordu. Bir başka deyişle, bazı köylüler sırf kötü hayat koşullarından kurtulmak için savaşa katılıyorlardı. Çeşitli devrimci ordular bu gibilere geniş yağma ve macera imkanları sunuyordu çünkü. Kendi kişisel çıkarlarından ötesini düşünmeyen kişiler için, kardeşlerinin haklı dileklerine karşı çıkıyorlarmış, çıkmıyorlarmış, ne önemi olabilirdi?

Bölgecilik ve fırsat kollayıcılık da köylüler arasında *caudillismo*'nun etkisini artırıyordu. Köylü, bir takım ye-

rel *caudillo*'ların peşine takılmış, onlar da kendilerinden daha güçlü, mesela Villa, Zapata yada Carranza gibi *caudillo*'lara kaderlerini bağlamışlardı. Bütün bu şefler şu yada bu yoldan köylünün çıkarlarını korumayı taahhüt ediyorlar ve hepsi de köylünün ana isteğini, toprak isteğini yerine getirmekten söz ediyorlardı. Dolayısıyla bu şeflerden herhangi birinin bütün köylüleri arkasına alıp birleştirmesi güç bir işti.

Zapata'nın hareketi bölgeci, kişisel ve fırsatçı eğilimleri aşıp sosyal amaçlara yönelmekten şaşmadığı ölçüde bütün bu diğer hareketlerden kendini ayırmış, tarihi itibar kazanmıştır. Zapata'nın ardından giden köylüler onu, şüphesiz, kendi çıkarlarını koruyan bir şef olarak görüyorlardı. Ama Zapata, adamlarını geniş bir sosyal ve siyasi reform programını gerçekleştirme ülküsüne yönelterek harekete sosyal bir nitelik kazandırmıştır. Hareketin fırsatçı değil de sosyal yönelimli oluşu onu Meksika tarihinin diğer büyük sosyal reform hareketlerine yakınlaştırıyordu. Jose Maria Morelos Meksika'nın İspanyol boyunduruğundan kurtulması için savaşmıştı. Benito Juarez sivil devletin asker ve papaz hakimiyetini altetmesi için döğüşmüştü. Zapata da toprak reformu yoluyla Meksika'nın yarı-feodal düzenini yıkmaya uğraşıyordu. Ne ki Anayasacılar, Meksika'nın *caudillismo,* bölgecilik ve fırsatçılık eğilimlerinden yararlanıp Zapata'nın bütün köylüleri ardında toplama gayretlerini boşa çıkardılar.

Zapata'cıların Meksika halkının geniş kesimlerinden sağlıyamadıkları desteği Carranza'cılar sağladı. Yani bu demek ki, Anayasacılar köylü, proleter, şehirli küçük burjuva ve burjuva unsurlardan kurulu bir milli cephe yaratmayı başardılar. Özellikle aydınları ve şehirli küçük burjuvalarla burjuvaları kendi yanlarına çekmekte diğer devrimci hiziplerden daha başarılı oldular. Halkın geniş kesimlerinden destek sağlamaları şüphesiz Zapata'cıları

yenmelerinde önemli bir etkendi. Başarılarını, ayrıca, dışardan, özellikle Amerika'dan kolaylıkla silah ve cephane bulabilmelerine borçluydular. Askeri alanda güçlü olmaları da, yeniden, halk arasında «kazansın da kim kazanırsa kazansın!» kafasında fırsat kollayıcıların giderek onların ardına takılmalarına yol açtı.

Carranza, sosyal reform konusunda yuvarlak vaadlerle, yeni gelişmekte olan küçük burjuvazi ve burjuvazinin daha radikal unsurlarını kendine bağlıyordu. Mesela 24 Eylül 1913'te Sonora'da yaptığı bir konuşmada Meksika'da bir siyasi demokrasi rejimi kurmaktan, Meksikalılara daha çok özgürlük ve fırsat eşitliği sağlamaktan, daha adil bir gelir dağılımından, toprak reformundan, işçiler ve köylüler yararına kanunlar çıkarmaktan, yabancı emperyalizmin etkisinden kurtulup bağımsız olmaktan dem vurmuş, ama bu konularda hiçbir ayrıntıya girmemişti. (Buna karşılık, 1911'de yayınlanan Zapata'nın Ayala Planında ayrıntılı toprak reformu önerilerinin yer aldığı ve Madero'nun San Luis planında sözü edilen siyasi reformların savunulduğu hatırlanacaktır.)

Carranza, 9 Temmuz 1914'te, Uluslararası Barış Forumu Özel Barış Murahhası Dr. Henry Allen Tupper'e kendi devrimci tutumunu açıklayarak Anayasacı hareketin gerçek bir sosyal reformu temsil ettiğini ileri sürdü. Fakat Anayasacıların uygulayacaklarını söyledikleri sosyal reformların ayrıntılarından hiç söz etmedi. 29 Kasım 1915'te Tamaulipas eyaletinde Matamoros'da verdiği bir söylevde, sosyal reforma değinen konularda konuşurken hep ortaya çıkan kararsız ve anlamsız uslubuyla, ve aşağı yukarı aynı kelimelerle, 1913'te Sonora'da dile getirdiği görüşleri tekrarladı. Toprak reformuna iki yıl önce kullandığı dille dokunarak, devrimin «sadece toprak bölüşümü» demek olmadığını söyledi, başka ayrıntılara girmedi.

Carranza'nın işçi reformları konusundaki vaadleri şehirli işçi sınıfı tarafından desteklenmesinin başlıca nedeniydi. İşçileri çeken, özellikle, Anayasacı hareket içinde yer alan radikal unsurlardı. Bunlar kendilerini hem *obreristas* (işçiden yana) hem de *agraristas* (köylüden yana) gösteriyorlardı. Zapata'cılar da işçilere reform sunarak desteklerini kazanmaya çalışıyorlardı ama, yukarda gördüğümüz nedenlerle, işçiler Zapata hareketinin köy -yönelimli küçük burjuva radikalizminden çok, Anayasacıların şehir-yönelimli liberalizmini kendilerine yakın buluyorlardı. Kaldı ki *Casa del Obrero Mundial* 1915 Şubatında Anayasacılarla resmen bir ittifak kurduğunda, Villa'cılar ve Zapata'cıların bütün Meksika'ya hakim olamıyacakları artık anlaşılmıştır. Uzun lafın kısası, Carranza'cıların başarı ihtimali daha büyüktü.

Carranza'cılar bir yandan köylüler için toprak reformu ve başka reformlar vaadederek Meksika'nın köylü sınıfı içindeki bölünmeyi daha da büyütmeye çalışırken, bir yandan da çoğu köylerden gelme Carranza'cı askerlerin, özellikle Zapata'cılara karşı harekatta, yağma ve soygun hırslarını körüklüyorlardı. Anayasacıların köylünün bir kısmının desteğini sağlamaları ve köylü sınıfının Zapata'cıların sunduğu türden radikal bir reform programı çevresinde toplanmasını önlemeleri, onları zafere götüren belki de en büyük etken olmuştur. Köylüler arasında birlik olmaması, Anayasacıların Villa kuvvetlerini yenmelerine, Güney devrimcilerini yerlerinde tutmalarına ve Zapata'yı öldürterek hareketi başsız bırakmalarına imkan vermiştir.

Carranza'cılar 12 Aralık 1914 tarihli bir kararname ve 6 Ocak 1915 tarihli bir kanunla bir toprak reformu taslağı sundular Meksika'ya. Bu kanun köy topluluklarından kanuna aykırı olarak alınmış toprakların geri verilmesini, bu yoldan yeterli toprak elde edemeyen köylerin

de topraklandırılmasını öngörüyordu. Ama sadece, toprak almak için başvuran köylerin hemen yanındaki topraklara el konulabilecekti ve toprak reformunu eyalet valileri uygulayacaklardı. Burda dikkat edilecek nokta, Carranza'cıların bu toprak reformu önerisini Villa ve Zapata kuvvetleriyle çatıştıkları karanlık günlerde, hasımları karşısında henüz önemli bir zafer kazanmadan önce ileri sürmüş olmalarıdır. Amaçlarının, köylüleri bölmek olduğu açıkça anlaşılıyor. Luis Cabrera'nın hazırladığı 6 Ocak 1915 kanunu Zapata'nın Ayala Planına Carranza'nın cevabıydı. Fakat Zapata toprak reformu vaadinde samimi olduğu halde, Carranza, cumhurbaşkanı olduktan sonra vaadini yerine getirmek için pek az uğraşarak, samimi olmadığını göstermiştir.

Nihayet, Carranza, başta Amerika olmak üzere bütün yabancı devletlerin Meksika'nın içişlerine askeri yada siyasi müdahalelerine şiddetle karşı koymuştur. Yabancı mülkiyetindeki petrol sanayiini denetleyebilmek için kanunlar çıkarmış, yüksek vergiler getirmiştir. Amerikan petrol şirketleri bunun üzerine Amerikan silahlı kuvvetlerini harekete geçirmek için baskıya girişmişler, ama başkan Wilson'a söz dinletememişlerdir. Carranza rejimi, Diaz zamanında çoğu yabancı özel kişilere devredilen hazine topraklarını da geri almıştır. Carranza'nın, Meksika milletinin kendi kaderini tayin etme hakkını titizlikle savunması Meksikalıların milli duygularına hitap eden bir davranıştı.

Anayasacı askeri kumandanlar ve valiler silahlı devrim boyunca cumhuriyetin bazı bölgelerinde ılımlı reformlar başlatmışlardı. Bu hareketler işçileri ve köylüleri memnun ediyordu. Çalışma saatlerinin azaltılması, asgari ücret, Pazar tatili, borç-*peon*'luğunun ve *hacienda*'larda çiftlik yada «şirket» mağazalarının *(tiendas de raya)* kaldırılması gibi tedbirler vardı bu reformlar arasında. Bazı

bölgelerde toprakların köylülere dağıtılmasına da başlanmıştı.

Anayasacı hareket içerisinde yer alan radikal unsurlar (aralarında Francisco J. Mujica, Heriberto Jara, Esteban B. Calderon, Rafael Martinez de Escobar ve Luis C. Monzon gibi kimseler vardı) daha köklü reformlar için mücadele ediyorlardı. Bunlar 1917 Anayasasını hazırlıyan kurucu mecliste radikal yada «Jacobin» bir grup kurdular. Obregon bu hizbi destekliyordu. Radikaller, Carranza'nın kongrenin onayına sunduğu 1857 Anayasası değişikliğinin hemen hemen sadece siyasi bir nitelik taşımasına karşı çıktılar. Onların baskısı sonunda Carranza'nın tasarısında mülkiyet haklarını ilgilendiren 27'inci madde sahiden ilerici bir öze kavuştu. Ayrıca hazırlanan yepyeni bir 123'üncü maddede işçi sınıfının hakları ele alındı. Radikaller kilise-devlet ilişkileri ve kilisenin eğitimdeki yerini ilgilendiren 3'üncü ve 130'uncu maddelerin 1858 Anayasasında olduğundan daha laik bir öz kazanmasında da etkili oldular. Bir yazara göre Carranza, Anayasa tasarısındaki bu değişikliklere General Obregon'un kendisine karşı bir darbe yapmasından korktuğu için razı olmuştur. Gerçekten de, yeni maddeleri kabullenişinde bir iki yüzlülük seziliyor. Çünkü cumhurbaşkanlığı sırasında bunları uygulamak yolunda pek bir çaba göstermemiştir.

Carranza, halkın daha radikal kesimlerinin desteğini aldığı gibi, burjuvazinin ve küçük burjuvazinin tutucu kesimleri ve eski düzenin kalıntıları tarafından da destekleniyordu. Bu bakımdan, Carranza'nın başarısında çeşitli etkenlerin katkısı olmuştur.

Carranza önde gelen devrimci şefler arasında en tutucu olanıydı. Onun için de birçok mülk sahiplerine güven veriyordu. Kendisi kır burjuvazisinin varlıklı bir ailesinden gelmeydi ve Porfirio Diaz zamanında federal bir

senatör ve Coahuila valisi olarak görev almıştı. Olağanüstü kaabiliyet gösteren biri olmamakla beraber, siyaset, diplomasi, hukuk ve maliye alanlarında Zapata yada Villa'dan daha işini bilir bir adamdı. Bundan başka, en yakın yardımcılarının başta gelen özellikleri şeflerinin dediğinden dışarı çıkmamak ve de kısa zamanda zengin olmanın yolunu bulmaktı.

Anayasacıların askeri gücü ılımlı kişileri de onlardan yana çekiyordu. 1914 sonu ve 1915 başında Konvansiyoncular Meksika'yı askeri hakimiyetleri altına alamıyacaklarını gösterdikten sonra yabancı şirketlerle birlikte birçok mülk sahipleri, Anayasacıları ülkeye barış ve huzur getirebilecek tek güç olarak görmeye başlamışlardı. Zaten Huerta rejimi devrildikten sonra, belli başlı devrimci hiziplerin en tutucusu olan Anayasacılar eski düzenden arta kalanların gözünde ehveni şerdi. Bu adamlardan bazıları Huerta'nın eski bulunmaz rejimi diriltme teşebbüsüne karşı çıkan hareketin önderi olduğundan Carranza'yı ağzıyla kuş tutsa benimsemezlerdi ama, bu ayrı bir konuydu.

Carranza devrim sırasında çok kez sosyal reforma ilgi duyduğunu belirtmiş, fakat hiçbir zaman ayrıntılı bir reform programı hazırlamamıştır. Vera Cruz kararnamelerinde önerdiği reformlar sınırlı tedbirleri öngörüyordu ve üstelik gayetle ağır uygulanmaktaydı. Bu belirsizlik ve hele pratikte bu ihtiyat öyle anlaşılıyor ki, Meksika halkının ılımlı kesimlerince hoş karşılanıyordu. Aslına bakılırsa köylüler arasında çok az toprak dağıtılmış, üstelik Zapata'nın radikal köylü taraftarlarına karşı korkunç bir baskı ve tedhiş hareketi almış yürümüştü. Grevler kırılıyor, militan işçiler hapsediliyordu. Ve 1917 Anayasasının anti-emperyalist hükümlerinin uygulanmasında epeyce kayıtlı davranılıyordu.

Yani Anayasacılar herkese birşey sunuyorlardı. Bir

yandan köylülere toprak, işçilere işçi reformu, ordu mensuplarına talan, itibar ve rütbe, küçük burjuvazi ve yeni palazlanan burjuvazinin küçük ve orta teşebbüslerine himaye ve bütün sınıflara yabancı emperyalizme muhalefet, öte yandan tutucu unsurlara, mesela büyük toprak sahiplerine, büyük kapitalistlere ve yabancı yatırımcılara bütün bu konularda itidal vaadediyorlardı. Hareketlerini sadece, Huerta'nın darbesinden sonra Meksika'da anayasa düzeninin yeniden kurulmasını öngören bir siyasi plan çevresinde örgütleme taktiği, Anayasacıların geniş bir tabanı kendi yanlarına çekmelerine yardımcı oldu. Anti-feodal, demokratik yada anti-emperyalist görüşte herkes, ne kadar ılımlı olursa olsun, böyle bir bayrağın ardından giderdi. Anayasacı harekete katılan daha radikal eğilimli kişiler yuvarlak reform vaadleri ve alınan birkaç somut tedbirle oyalanabilirlerdi. Oysa Zapata'cıların radikal platformu daha aşırı uçları çevresinde topluyordu. Anayasacılar uzlaşmacı tutumlarıyla ve herkese, «Sen de haklısın kardeşim,» demeleriyle, Meksika'da daha sonraları kurulan resmi partileri andırıyorlardı.

İçinde barındırdığı çelişkili çıkarlar yüzünden, Anayasacıların kurdukları gibisinden bir ittifak her zaman için istikrarsız olmaya, gruplardan biri diğer grupların çıkarlarına biraz fazla dokunmaya başladığı an bozulmaya mahkumdur. Nitekim Carranza, ülkeyi sıkı sıkıya ele geçirdikten sonra koalisyonun sağ kanadını gereğinden fazla kollama gibi bir yanlışa düştü. Böyle yapmakla, aslında kendi kişiliğine aykırı davranmış olmuyordu. Zaten öteden beri ılımlı bir siyaset taraflısıydı ve hiç bir zaman gerçekten radikal bir sosyal reform programı uygulamaya söz vermemişti. Yalnız, herhalde zafere ulaşmak için desteklerine muhtaç olduğundan, hareketine katılan radikallerin bu kabil umutlar beslemelerine göz yummuştu. Bunlar güçlü unsurlardı. Uğrunda savaştıkları toprak reformu

gibi reformları iktidardaki rejim uygulamaya başlasın diye ilanihaye beklemeyecekleri ortadaydı. Bunlar Aguascalientes Konvansiyonunda Ayala Planının prensip olarak kabulü ve Carranza'nın yürütme yetkisini elden bırakması, yani istifası için oy kullanmışlardı. Sonra da, Carranza'nın istifaya yanaşmaması ve böylelikle kendi kuvvetleriyle en güçlü askeri rakibi Villa arasında silahlı çatışmayı kaçınılmaz kılması üzerine, yüz seksen derecelik bir dönüş yapmışlardı. Böyle yapmakla Carranza'cı şefler herhalde kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdi. Ne de olsa kaderlerini bir kere Carranza'nın yıldızına bağlamışlardı. *Caudillo*'larıyla vardılar, onunla yoktular, onlar da. Üstelik çoğu için Villa'yla çalışmak güç işti. Onun elinde hiçbir zaman geleceklerinden emin olamazlardı. Bu yüzden üstadlarının peşini bırakmadılar.

Carranza'mn Anayasa uyarınca cumhurbaşkanı olduğu yıllarda (1917-1920) köylülere toprak dağıtma işi pek ağır yürüdü. Yapıldığı kadarıyla da toprak dağıtımı başkanın ilerici taraftarlarının eseriydi. 1919 yılı sonuna kadar Carranza hükümeti sadece 51.400 kişiye 173.000 hektar toprak vermişti. Carranza 1916 yılı yazında *Casa del Obrero Mundial*'i kapattı ve aynı zamanda, kamu hizmetlerine bakan sanayi kollarında grev yapan yada işçileri greve kışkırtan, bir grev sırasında işverenin malına zarar veren, kamu nizamını bozan yada grev yapan işyerlerine girmeye çalışan grev kırıcılarına engel olan işçilere ölüm cezası veren bir kararname yayınladı. Grevler askerlere kırdırıldı, grevciler askeri mahkemeler önüne çıkarıldı.

Carranza, cumhurbaşkanı olduğu sürece, işçilere-karşı siyasetini devam ettirdi. İşçiler bazı örgütsel ilerlemeler elde ettilerse de (1918'de CROM, *Confederacion Regional de Obreros Mexicanos* kuruldu) işçi hareketi hükümetin denetimi altındaydı. *Casa del Obrero Mundial*'in eski üye-

lerinden Rosendo Salazar, Carranza'nın işçi siyasetinin gerçek yüzünü ortaya koymuştur. Salazar'a göre Anayasacılar Meksiko Şehrini 1914 Ağustosunda işgal ettikleri sırada kendisinin de dahil olduğu bir *Casa* heyeti Carranza'yı görmeye gider. «Bizim *Casa*'ya iyi gözle bakan bir adam yerine, asık suratlı birini bulduk,» der. «Azarladı bizi. Tam bir içtenlikle konuşarak, dayanışma dernekleri kurmamızı söyledi. İşçi sendikalarından hazzetmiyormuş kendisi.» Nihayet, dediğimiz gibi, Carranza rejimi 1917 Anayasasının anti-emperyalist maddelerini uygulamakta ılımlı davranıyordu. Bununla birlikte, Meksika için her zaman gizli-açık bir tehlike olan Amerikan askeri gücünün de bu tutumda bir payı olduğunu kabul etmek gerekir. Carranza rejiminin durmadan sağa kayması ve bir türlü Güney devrimcilerinin hakkından gelemeyip ülkeye barış getirememesi, Anayasacı saflarda, en çok da radikal çevrelerde hoşnutsuzluk ve sızıltı yaratıyordu. Carranza, taraftarlarını kendinden soğutma yolunda son bir adım daha attı bu sırada ve devrimle ilişiği az bir sivil diplomatı cumhurbaşkanlığına aday gösterdi. Bu yüzden genellikle devrimcileri olduğu kadar orduyu da darıltı. Devrimde Anayasacı orduyu zafere ulaştırdıktan sonra 1917'de Sonora'da çiftliğine çekilen Obregon 1920'de kolay bir askeri darbeyle Carranza'yı devirdi. Yeni hükümet işçileri, köylüleri ve şehir küçük burjuvazisini yatıştırmak için tedbirler aldı. Bu arada özellikle Morelos'ta toprak dağıtımına girişildi ve geride kalan Zapata'cılarla barış yapıldı.

Obregon, birçok bakımlardan, Zapata'nın gerçekleştirmeye çalıştığı anti-feodal, anti-emperyalist ve burjuva demokratik cephenin bir benzerini kurmuştu. Fakat bir yandan Meksika'nın radikal unsurlarına hitap ederken, bir yandan da toplumun tutucu kesimlerini, mesela büyük toprak sahiplerini kollıyarak Carranza'nın ılımlı, uzlaş-

macı siyasetini sürdürdü. Obregon rejimi böylelikle, Carranza'nın ılımlı eğilimleriyle Zapata'mn radikal tutumu arasında orta yolu bularak, ikisinin de başaramadığı ölçüde bir milli ve uluslararası denge tutturdu. Ama bu milli birlik, ancak, önceki yıllarda Zapata'nın hareketi kanla ve tedhişle bastırıldıktan sonra mümkün olabilirdi. Radikal unsurlar amaçlarına bundan böyle kapitalist kuruluşlu bir sosyal düzende ulaşmaya çalışacaklardı. Bu düzen içindeki sosyal çatışmaların nihai hakemi de eski Anayasacı orduydu.

Tahlilimiz şöyle bir sonuca varıyor: Devrim süresince göze çarpan karmaşık ve çelişkili bir süreç sonunda Obregon rejimi milli birliği ve bir yere kadar sosyal barışı yeniden kurabilmiştir. Devrimcilerle Huerta rejimi arasındaki mücadele sırasında ana çelişki, bir yanda burjuva unsurlar, küçük burjuvazi, işçi sınıfı ve köylüler, öbür yanda *hacendados,* Diaz bürokrasisi, ordu ve burjuvazinin bazı unsurları arasındaydı. Ne ki devrimci hareket içinde de çelişkiler vardı. Huerta rejiminin devrilmesi üzerine bu hareket içindeki çeşitli güçler aralarında savaşmaya başlamışlardı. Bu mücadelenin nedenleri derindeydi. Anayasacı harekette hakim durumda olan ılımlı burjuva ve küçük burjuva unsurlar eski düzenin bir parçasını ayakta tutmayı düşünüyorlardı. Anlaşılan, toprakların büyük bir kısmını büyük toprak sahiplerinin elinde bırakmak niyetindeydiler. Köylü sınıfının radikal unsurları ve radikal şehirli küçük burjuvalar ise devrimin böyle bir sonuca varmasını kabullenemezlerdi. Anayasacılara karşı çıkmakla, radikaller, geçmişte Diaz, Madero ve Huerta rejimlerine karşı yürüttükleri toprak reformu kavgasını sürdürmekten başka birşey yapmıyorlardı.

Anayasacılarla Konvansiyoncular arasındaki çelişki de, Anayasacı hareket içinde bir yandan palazlanan burjuvazi, şehir küçük burjuvazisi, işçiler ve köylüler, öbür

yandan burjuvazinin ve şehir küçük burjuvazisinin tutucu unsurları arasındaki gizli çelişkiyi ortaya çıkardı. Büyük toprak sahipleri gibi eski düzen artıkları Anayasacı hareket içindeki bu tutucu hizbi ayakta tutmaya bakıyorlardı. Obregon'un 1920 darbesi Anayasacı harekette de yer alan güçler arasındaki ilişkiyi değiştirdi. Hareketin tutucu taraftarları siyasi iktidardan uzak düştüler, ılımlı ve radikal unsurlar öne çıktı. Obregon, partisinin radikal ve tutucu hizipleri arasında bir çeşit orta yolcuydu. Rejimde radikallerin sözünün ağır basması, Obregon'un Güney devrimcileriyle, yani köylü sınıfının daha radikal kesimi ve onunla birlik olan radikal şehir küçük burjuvazisiyle bir uzlaşmaya varmasını mümkün kıldı. Ne ki, Zapata'cılarla varılan uzlaşmada, yıllarca süren nankör savaşmalar sonunda Güney devriminin bitik düşmüş olması da önemli bir rol oynamıştır. Meksika toplumunun radikal kesimlerinin yeni burjuva düzenine boyun eğmekten başka o an için yapabilecekleri birşey yoktu.

Obregon darbesi devrimin silahlı çatışma devrini kapattı, Anayasacılar arasında radikal burjuva ve küçük burjuva unsurların hükümet üzerinde etkilerini artırdı ve Meksika'nın çağdaş toprak, işçi ve eğitim reformları programını sağlam bir temele oturttu. Aynı zamanda, bazı değişikliklerle bugüne kadar sürüp gelen bir siyasi iktidar yapısının temellerini pekiştirdi. Ama yine de, Obregon'un ve ondan sonra iş başına gelen Plutarco Elias Calles rejiminin başlattığı reformlar Meksika'nın eski düzenini yıkmaya yetecek kapsamda olamadı. Büyük malikanelerin çoğuna dokunulmadı. Eski düzene altından kalkamıyacağı ağır darbeyi indirme şerefi Lazaro Cardenas rejimine aittir (1934-1940).

Amerika Birleşik Devletleri Meksika Devrimi sırasında Meksikadaki Amerikan teşebbüslerinin çıkarlarını korumak için çeşitli yollardan müdahalede bulunmuştur.

Devrimin anti-emperyalist eğilimlerine karşı çıkmakla, Amerika, devrimin anti-feodal ve burjuva demokratik amaçlarına *tastamam* varmasını da engellemiştir. Çünkü Meksika'daki Amerikan yatırımlarına karşı doğrudan harekete geçebilecek toplum güçleri aynı zamanda kararlı feodalizm düşmanı ve demokrasi taraftarı güçlerdi. Onun için Amerika'nın anti-emperyalist tedbirlere cephe alması, devrimci güçler arasında Amerika'nın doğrudan doğruya bir müdahalesine karşı oldukları halde Amerikan yatırımcılarına karşı sert tedbirler almayı düşünmeyen ılımlıları yüreklendirmiştir. Bu ılımlılar üstelik Meksika'nın ekonomik ve siyasi yapısında *sınırlı* reformlar öneriyorlardı. Dolayısıyla, Amerikan hükümetinin 1914'de Vera Cruz'un işgali yüzünden (ve sonradan 1916-17'de Kuzey Meksika'nın Amerikan birliklerince istilası yüzünden) Anayasacılarla ciddi çatışmaları olmuş ve Amerika bir ara, 1915'de, Carranza yerine Villa'yı desteklemeyi düşünmüş olmasına rağmen, Amerikan etkisi, uzun erimde ve bazen dolaylı da olsa, Anayasacı hareket içindeki ılımlıların elini güçlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Carranza rejimini Ekim 1915'de tanıdı.

Amerikan hükümeti Obregon rejimi zamanında neo-emperyalist siyasetini başarıyla yürütmeye devam etmiştir. Obregon'un reformlarının fazla ileri gitmemesi, bu konuda kendisinin ılımlı bir kişi olmasıyla ancak bir yere kadar açıklanabilir. Palazlanan burjuvazinin temsilcisi Obregon kendini hiç bir zaman, Ayala Planında öngörüldüğü biçimde esaslı bir toprak bölüşümünü gerçekleştirmeye adamamıştır. Reformların sınırlı kalmış olması herhalde biraz da Obregon'un kapitalist mülkiyet ilişkileri çerçevesinde çelişen sosyal grupları uzlaştırıcı ve herkesin suyuna gidici bir siyaset izlemesinin sonucudur. Ne var ki, Amerikan emperyalizminin de Obregon'un siyasetinin belirlenmesinde önemli bir payı olmuştur.

Amerika, 1917 Anayasasının (önümüzdeki bölümde göreceğimiz) 27'nci maddesinin geriye işlememesini resmen kabul etmesini sağlamak için Obregon hükümetini tanımadı bir süre. İki ülke arasında bu yollu bir andlaşma imzalanmasını istiyordu. Obregon, kendisinden önce Carranza'nın yaptığı gibi, geriye işlememe ilkesine aykırı hareket etmemeye razı olduğunu bildirdi ama, resmen böyle bir andlaşma imzalamaya yanaşmadı. Lakin 1923 yılında, yeni cumhurbaşkanlığı seçimlerine az kala, Obregon rejimi bir karşı-devrim tehdidiyle karşılaşınca, Amerikan ve Meksika temsilcileri Bucareli anlaşmalarını imzaladılar. Bu anlaşmalarla (resmi bir andlaşma yapılmamıştı) Meksika, fiilen, 27'nci maddenin geriye işlemeyeceğini kabul ettiği gibi, iki ülke arasında 1868'den beri çıkagelmiş anlaşmazlıkları yoluna koymak için bir komisyon kurulmasına da razı oldu. Bu anlaşmalar sonunda Amerika Obregon rejimini tanıdı ve beklenen karşı-devrim az sonra patlayınca askeri yardımı esirgemedi.

Obregon ve Calles rejimleri boyunca Amerika'nın yeni-sömürgecilik siyaseti, ülkede anti-emperyalist tedbirlerin uygulanmasını önlemeye, rejimleri destekleyen daha radikal unsurların etkisini kısıtlamaya ve ılımlıları güçlendirmeye yaramıştır. Bu sonuncular, yani küçük bir subaylar grubu ile devrim sayesinde zenginleşen kapitalistler ve büyük toprak sahipleri, Calles'in kanadı altında Meksika'ya hakim olmuşlardır. Cardenas rejimi, özellikle Meksika işçileri ve köylülerinin yenilenen devrimci faaliyetinin sonucu olarak, devrimci hareketin daha radikal ve millici burjuva ve küçük burjuva unsurlarının yeniden ön safa çıkışını temsil eder. Cardenas rejimi ülkenin yarı-feodal toprak düzenini kökten devirmiş, yabancı teşebbüsleri millileştirme yolunda önemli adımlar atmıştır.

6 Zapata'cı İdeolojinin Sonu

Ben davaların esiri olarak ölmek isterim, adamların değil.

Emiliano Zapata

Güneyliler silahlı çarpışmada yenildiler, fakat devrimin kaderini bir hayli etkilediler. Zapata'cı mücadele, Anayasacıların 1914-15'de Vera Cruz'da toprak reformu tedbirleri ilan etmek zorunda kalmalarında hiç değilse bir yere kadar rol oynadı. 1916'da Pablo Gonzales'in ordusunu yenmeleri de, 1916-17 Anayasa Konvansiyonunda radikallerin elini güçlendirdi. Carranza'nın başını çektiği ılımlıları, 1917 Anayasasına ilerici toprak reformu ve işçi reformu kavramlarının sokulmasına razı eden bu radikaller olmuştur.

1917 Anayasasının 27'inci maddesi köylerden kanuna aykırı olarak gasbedilmiş toprakların geri verilmesini, bu yoldan kendilerini geçindirmeye yeter toprak elde ede-

meyen toplulukların da ayrıca topraklandırılmasını öngörüyordu. Buna karşılık Zapata'cı program, kamu yararı gerekçesiyle el konulan toprakların köylüye dağıtılması yanında, devrim düşmanlarının topraklarının müsaderesini de öngörmekteydi. Ve de Zapata'cıların programı öbüründen oldukça önce yayınlanmıştı. Bundan başka, Anayasanın 27'inci maddesinin tersine, Zapata'cılar el konulabilir toprakları toprak alacak toplulukların yanıbaşındaki araziyle sınırı tutmamışlar ve toprak reformunu uygulama işini eyalet valilerine bırakmamışlardı. Bunun yerine, toprak dağıtımını halk kendisi yapacaktı (hiç değilse köylere geri verilecek topraklar konusunda işlem buydu). Devlet, sadece, halkın yaptığını meşrulaştıracak ve anlaşmazlıklara bakacaktı. Güneyliler kır bölgelerinde üretim ve tüketim kooperatiflerinin yayılmasını, etkin bir tarım kredileri örgütü kurulmasını da salık veriyorlardı.

Öte yandan Anayasanın 27'inci maddesinde Zapata'cı belgelerde açıkça dile getirilmemiş olan bazı ileri görüşler vardı. Madde, milli sınıflar içerisindeki bütün toprakların ve suların ilk mülkiyetinin Meksika milletine ait olduğunu, toprakaltı zenginliklerle sular üzerinde mülkiyet hakkını milletin başkalarına devredemiyeceğini bildiriyordu. Ama bu zenginliklerin işletilmesi için özel kişilere imtiyaz hakkı verilebilirdi. Ayrıca, madde, mülkiyet hakkına kamu yararı gereğince müdahale edilebilir diyordu. Bu maddeler, sonraki yıllarda, yabancı mülklerin millileştirilmesinin ve genel olarak devletin ekonomiye müdahalesinin hukuki temelini sağladı. Ve Meksika'da devlet giderek ülkenin ekonomik gelişmesinde başı çeken güç oldu. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Zapata'cılar da toprak altı zenginliklerin işletilmesi, Meksika'daki yabancı teşebbüslerin denetlenmesi ve mülkiyet haklarının kamu yararına sınırlandırıl-

ması için tedbirler önermişlerdi. 27'inci maddenin ruhuna uygun düşen tedbirlerdi bunlar.

İş uygulamaya gelince, Obregon rejimi ve onu izleyen iktidarlar toprak reformunu Zapata'cı programın öngördüğü hız ve kapsamda yürütmeliler. Fakat toprak reformu ihtiyacı milli bilincin ayrılmaz bir parçası olmuş çıkmıştı. Birbirini izleyen «devrimci» hükümetler toprak dağıtımı işini farklı hız ve ciddiyette ele aldılar. Toprak reformu özellikle Lazaro Cardenas zamanında bir ileri atılım yaptı. Bu yıllarda, örgütlü işçi sınıfı ile köylülerin desteği ve işbirliğini sağlıyan radikal küçük burjuvazi ile yeni palazlanan milli burjuvazi, anti-feodal, anti-emperyalist ve burjuva-demokratik nitelikte türlü reformlar gerçekleştirmişlerdir.

Fakat toprak reformu bugün de sona ermiş değil. Köylü hâlâ toprak ister durur. Meksika'nın ekonomisini sanayileştirme yönündeki bütün çabalarına rağmen, nüfusun köylerde yaşıyan yarısından çoğunun hayat seviyesi korkunç düşük. Çağdaş bilim ve teknolojinin kazançlarından Meksika tarımı ancak bölük pörçük yararlanabiliyor. Belki de toprak sorunu bugünkü burjuva aşamasında Meksika devriminin çarpıp parçalanacağı kaya olacak.

1917 Anyasasının 123'üncü maddesi, Zapata'cıların siyasi ve sosyal reformlar programında ve daha başka belgelerde ileri sürdükleri birçok işçi reformlarını benimsemişti. Bunlar arasında sendika kurma ve grev yapma özgürlüğü, asgari ücret, sekiz saatlik iş günü, çocuk çalıştırmanın ve borç - *peon*'luğunun yasaklanması, iş güvenliği ve sağlığı gibileri vardı.

Öte yandan bu madde, emek - sermaye anlaşmazlıklarında zorunlu hakemlikle «meşru» ve «gayri meşru» grev kavramlarını da getirdi. Maddede «grevler, üretimin çeşitli faktörleri arasında denge sağlamaya ve sermaye

emek ilişkilerini ahenkleştirmeye yararsa meşrudur» gibi saçma ve gerici bir hüküm de yer almıştı. Zapata'cıların uyardıkları gibi, bu hükümlerin altında işçi haklarını tehdit eden ciddi bir tehlike yatıyordu. İşçi hareketinin hükümet denetimi altına girmesine kapı açılmıştı. Her ne kadar işçi hareketi 1930'larda hatırı sayılır bir birlik ve bağımsızlık elde edebildiyse de, bu kazançlar o günden bu güne yıpranmıştır. Hükümet, birçok namuslu ve bağımsız fikirli işçi önderini yürütüp onların yerine, sözde temsil ettikleri işçileri satma bahasına dahi olsa bir an önce zengin olmaya bakan takımından ayak adamlarını getirmiştir. Zorunlu hakemlik yöntemi de hükümeti grevlerin meşruluğu üzerinde karar sahibi kılmıştır. Hükümet, kararlarına kafa tutan işçilere karşı polis ve bazen de ordu kuvvetlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Birleşik ve bağımsız bir işçi hareketinin ortaya çıkması Meksika'nın ilerici güçlerinin bugün de başlıca hedeflerindendir.

Anayasanın 115'ci maddesi belediyelere özgürlük tanır. Oysa bugüne kadar hiç bir iktidar bunu uygulamamıştır. Zapata'cıların devrim sırasında ellerinde tuttukları bölgelerde gerçekleştirdikleri demokratik belediye davası ilerici güçlerin amaçlarından biri olmakta devam ediyor.

Zapata'nın, özellikle kır bölgelerinde halk eğitimini geliştirme çabalarına sonraki «devrimci» hükümetler, özellikle Alvaro Obregon, Plutarco Elias Calles ve Lazoro Cardenas hükümetleri zamanında devam edildi. Köylerde binlerce okul açıldı, köy öğretmeni yoksul köylülere ışık ve himaye getiren kişi oldu. Bununla birlikte para yetersizliği, mütegallibe zoru ve tutucu güçlerin muhalefeti bu programın baştaki devrimci ruhunu köreltti. Eğitim harcamaları Meksika'nın milli bütçesinde yer alan en büyük kalem olduğu halde köylerde hâlâ okul sıkıntısı

çekiliyor. Köy öğretmenleri de, genellikle, eski gayretlerini yitirmişlerdir.

1917 Anayasa'sı Meksika'da bir demokratik siyasi rejim kurulmasını öngörüyordu. Buna rağmen Anayasa merkezi hükümetin yetkilerini genişletti, yürütme organını güçlendirdi. Bu yüzden cumhurbaşkanının ülkenin siyasi hayatına müstebitçe el koyması kolaylaştığı gibi, devletin ekonomik kalkınmada söz hakkı ve manevra kabiliyeti de arttı. Zapata'cılar Meksika'da bir parlamenter demokrasi kurmak, bütün önemli kanunları referandum yoluyla halkın onayından geçirmek istiyorlardı. Hatta Güneyli devrimciler halkın ayaklanma hakkını dahi garanti edecek kadar ileri gitmişlerdi.

Meksika, siyasi hayatı demokratlaştırma yolunda hayli ilerlemişse de daha başarılması gereken çok şey var. Hâlâ seçimler hükümetin elinde yürütülmekte, *Caudillismo* Meksika'nın ekonomik, sosyal ve siyasi hayatında borusunu öttürüyor. Ne ki Zapatacı'ların ekonomik özgürlük dileği -insanın insan tarafından sömürülmesinin son bulması dileği- ve siyasi hayatta halk hakimiyetinin gerçekleşmesi ülküsü Meksika halkının yürekten benimsediği davadır, bugün de.

1917 Anayasa'sı ve Zapatacı belgeler Meksika'da emperyalizmin etkisini sınırlamayı öneriyor, fakat yabancı yatırımların toptan kesilmesini salık vermiyordu. Meksika milleti milli zenginliklerini yabancıların elinden kurtarmak ve bağımsızlık yolunda direnmekte bir hayli başarılı olmuştur. Bununla birlikte yabancı kapitalist şirketler bu gün hâlâ Meksika ekonomisinde güçlü çıkarlara sahipler. Yabancı kapitalist ülkeler, başhcası Amerika olmak üzere, hâlâ Meksika hükümetine emperyalizmin çıkarlarına uygun bir siyaset iletmeye çalışıyorlar. Meksika milleti henüz, emperyalizm karşısında, «olmak yada olmamak» davasını çözmüş değildir

Bununla birlikte anti-emperyalizm Meksika halkının gönlünde yer etmiş köklü bir duygudur. Apaçık emperyalizm taraftarı bir rejim Meksika'da uzun süre iş başında kalamaz.

Özetlersek, Zapatacı'ların uğrunda savaştıkları reformlar, ülkenin siyasi hayatının demokratlaştırılması; milli kaynakların yabancı kapitalistlerin elinden kurtarılması ve bunun sonucu olarak yabancıların Meksika'nın iç işlerine karışmalarına son verilmesi; daha adil bir gelir dağılımı; daha fazla fırsat eşitliği; halk eğitiminin gelişmesi ve hayat seviyesinin yükselmesine giden yolu açacaktı. Pratikte bu amaçlar hiç değilse bir yere kadar, gerçekleşmiştir. Daha da önemli olan, Zapata hareketinin çağdaş Meksika bilincini bu amaçlara yöneltmiş olmasıdır. Bugün Zapata ve adamlarının uzun süren çetin mücadelelerini haklı çıkaran sonuç budur: Silahlı çatışmayı izleyen yıllarda iktidara gelen rejimler ne zaman bu amaçlar için çalışmayı geri bırakmışlarsa halk yığınlarının zorlu hoşnutsuzluğuyla karşılaşmışlardır.

Zapata hareketinin peşinden koştuğu bu amaçlar - ekonomik kalkınma, daha adil gelir dağılımı, daha yüksek hayat seviyesi, fırsat eşitliği, kişinin ve toplumun kaderini kendi tayin etme hakkı - yüzyıllardır insanlığın ilerici güçlerinin peşinden koştuğu amaçlardır. Zapata'nın zamanında, yani toplumun üretim güçlerinin bugünkünden daha az gelişmiş olduğu bir zamanda, yurttaşlar arasında yaygın mülkiyet temeline oturan bir küçük mülk sahipleri demokrasisinin gerçekleşmesi bu amaçlara kısmen de olsa varabilmek için tutulacak yol olabilirdi. Oysa daha o zamandan, üretim güçlerinin gelişmesi mülkiyetin böylesine yaygınlaşmasını büyük ölçüde imkansız kılmıştı. Bu yüzden Güneyliler, insanın özgürlük sorununu çözmeye çalışan geleneksel liberal yoldan sapmak zorunda kalmışlardı. Zapatacı'ların çağ-

daş kapitalizm ve emperyalizm karşısında tutukları yol, özde, kapitalist - ve emperyalist sosyal ilişkiler çerçevesinde işçilerin (yani mülksüzlerin) ve küçük mülk sahiplerinin çıkarlarını korumak için gerekli tedbirleri devlete aldırmaktı. Kapitalizmin ve emperyalizmin gelişmesi, çok geçmeden, insanın maddi, sosyal ve ruhi özgürlüğe kavuşmasını sağlamakta bu kabil tedbirlerin yetersiz olduğunu gösterdi.

Bugün Meksika'da ilerici güçler, işçi sınıfı önderliğinde devlet gücünü ele geçirecek ve sosyalist bir rejim kuracak milli ve anti - emperyalist bir cephe örgütlemeyi amaçlamaktadırlar. Bu rejim ülkenin emperyalizm karşısında bağımsızlığını garanti edecek, milli geliri daha hakkaniyetle dağıtacak, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak, hayat seviyesini yükseltecek ve ülke hayatının bütün alanlarında demokrasiyi pekiştirecektir. Bugün insanlığın kurtuluşuna giden yolda her türden burjuva liberalizminin yerini sosyalizm almıştır.

Zapatacı'ların uğrunda savaştıkları hedefler tek bir deyimle özetlenebilir: İnsan özgürlüğü. İnsanın, maddi ve sosyal çevresini denetleyerek, insanlığım olanca gücüyle ve imkanlarıyla yaşayabilme özgürlüğünü elde etmesi... Bu hedefe belki de hiç varılmıyabilir. Fakat Meksika halkı ve bütün insanlık ona yaklaşmaya devam edecektir. İnsanın gelişmesine ket vuran sosyal düzenler uzun süre ayakta duramazlar.

Emiliano Zapata'nm 1913'te Huerta'ya söylediği sözler Meksikalıların çoğu için geçerli, bugün de: «Devrim zafere ulaşmadı... Onu kurtarmak hâlâ sizin elinizdedir. Ama eğer kurtarmazsanız, Cuauhtemoc, Hidalgo ve Juarez'in ruhları mezarlarında dört döner ve sorarlar size: 'Kardeşlerinin dökülen kanıyla ne yaptın?' diye.»

İçindekiler

Önsöz	5
1. Zapatacıların Mücadelesi	9
2. Toprak Reformculuğu	39
3. Liberalizm ve Anti-Emperyalizm	60
4. Zapata'cı İdeoloji Hakkında Yanılmalar	86
5. Devrimci Taktikler	106
6. Zapata'cı İdeolojinin Sonu	131

ANT'IN ÖTEKİ KİTAPLARI

- MAVİ GÖZLÜ DEV (Nazım Hikmet ve Sanatı), Zekeriya Sertel, 10 Lira.
- DİNLE YANKEE (Küba Devrimi), Wright Mills, 10 Lira.
- TÜRKİYE'DE İLERİCİ AKIMLAR, Yıldız Sertel, 15 Lira.
- ÇİZGİLİ DÜNYA (Karikatürler), Ferruh Doğan, 5 Lira.
- MİLLİ KURTULUŞ CEPHESİ, Douglas Bravo, 5 Lira.
- DÜZENİN YABANCILAŞMASI, İdris Küçükömer, 7,5 Lira.
- ANARŞİZM, Jacques -Duclos - Cohn Bendit, 7,5 Lira.
- ROMAN GİBİ (Anılar), Sabiha Sertel, 15 Lira.
- YAŞANTIM (Otobiyografi), Yevtuçenko, 5 Lira.
- SABAHATTİN ALİ DOSYASI, Kemal Sülker, 7,5 Lira.

Çağımızın en tanınmış devrimcilerinden biri olan Meksika'lı köylü lideri Emiliano Zapata hakkında Türkiye'de pek az şey bilinmektedir. İçinden yetiştiği ve ölünceye kadar beraber olduğu Meksika köylüsü adına toprak reformu ve demokratik haklar için bayrak açan Emiliano Zapata, Sovyet Devrimi'nden çok önce Orta Amerika'yı devrimci mücadele ortamına sürüklemiş, bir süre için de başarılı olmuş, ancak çeşitli nedenlerle kesin zafere ulaşamamıştır. Zapata'nın devrimci mücadelesinin niteliği ve başarıya ulaşamamasının nedenleri bütün dünyada geniş tartışma konusudur. Genç bilimadamı Robet P. Millon, derinlemesine bir araştırma sonunda meydana getirdiği bu eserinde Zapata'yı ve devrimci hareketini çeşitli yönleriyle tanıtmakta ve devrimler tarihi içinde gerçek yerine oturtmaktadır.

DURAN OFSET BASIMEVİ 27 71 34 - 22 41 34

5 Lira